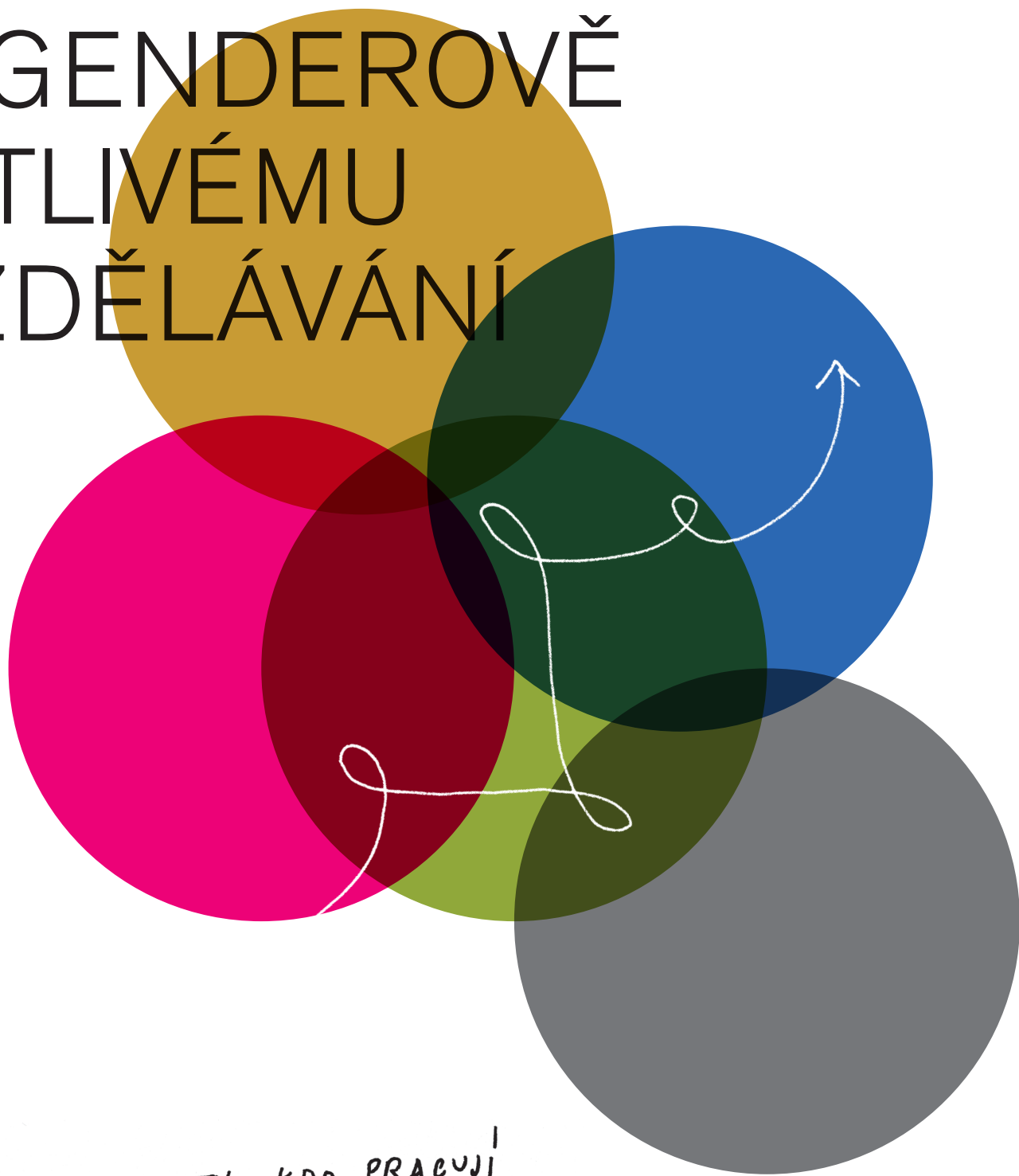

CESTA K GENDEROVĚ CITLIVÉMU VZDĚLÁVÁNÍ

METODIKA PRO TY, KDO PRACUJÍ
S BUDOUCÍMI NEBO SOUČASNÝMI
UČITELKAMI A UČITELI

Spolufinancováno
z programu Evropské unie
Erasmus+

Editorky:
Dagmar Křišová
Lenka Polánková

Podpora Evropské komise při tvorbě této publikace nepředstavuje souhlas s obsahem, který odráží pouze názory autorek a autorů, a Komise nemůže být zodpovědná za jakékoliv využití informací obsažených v této publikaci. Publikace je výstupem projektu *Towards Gender Sensitive Education* (2017-1-CZ01-KA201-035485), který byl implementován pěti organizacemi: Masarykovou univerzitou (MU) a Genderovým informačním centrem NORA (GIC NORA) z České republiky, Maďarskou ženskou lobby a Univerzitou Loránda Eötvöse z Maďarska a Asociací pro rozvoj feministického učení a výukových modulů (EfEU) z Rakouska.

Editorky:

Dagmar Krišová a Lenka Polánková

Autorky a autoři:

Kateřina Hodická (GIC NORA), Borbála Juhász (HWL), Dagmar Krišová (MU), Jakub Kriš (MU), György Mészáros (ELTE), Lenka Polánková (MU), Dorottya Rédei (ELTE), Réka Sáfrány (HWL), Claudia Schneider (EfEU), Renate Tanzberger (EfEU)

Na překladu a úpravě české verze metodiky pracovali:

Kateřina Hodická, Dagmar Krišová, Jakub Kriš, Lenka Polánková, Michaela Zapletalová

Korektura:

Libor Cupal

Grafické zpracování a sazba:

Helena Kopecká

© 2020, Towards Gender Sensitive Education: Brno, Budapešť, Vídeň
gendersensed.eu

Spolufinancováno
z programu Evropské unie
Erasmus+

Pohyb v prostoru	16
Mapování	17
Kdo odpovídá popisu? / Bingo	18
Pravda, nebo lež	19
Deník	20
Sdílení v úvodu	22
Tolerance k chybám, bezpečný prostor	23

Když se řekne gender	26
Názorová škála k tématu genderu	27
Debaty – rovné příležitosti	29
Zobrazení mužů a žen na Googlu	30
Krátké dějiny genderu, sexuality, rodiny, vzdělávání a zastoupení žen v politice	31
Chcete být milionářem?	33
Komiksy	35
Významy slova gender – mozaika	37

Věty, které jsme slýchali	39
Vzpomínky z dětství na to, jaké to je být dívkou a chlapcem ...	42
Dospívání v muže – skládačka	44
Studia maskulinity	45
Vzpomínky na školu – divadlo obrazu	46

Společenské faktory uvnitř a vně škol	50
Genderové stereotypy ve škole – sociodrama dávání hlasu	51

Školní předměty genderovou optikou 1	55
Školní předměty genderovou optikou 2	57
Plánování genderově citlivé výuky	58
Jazyk	60
Hledání genderové podjatosti v učebnicích	62
Genderově senzitivní vyučující – improvizace	65
Hodina sexuální výchovy – vyučující v roli	67
Principy genderově citlivého vzdělávání	69
Feministická pedagogika	70
Seznam zdrojů	72

Video ukázky	74
Volba povolání – hra v roli	75

Homofobní šikana – divadlo fórum	77
--	----

Kde se nacházím? Názory na genderově podmíněné násilí na školách	80
Reakce na sexistické komentáře vyučujících – divadlo fórum	82
Zneužívání moci učitelem či učitelkou a sexuální obtěžování – skupinová improvizace	84
Násilí ve škole páchané na dívkách	86
Aktivita o partnerském násilí, část 1 a 2	88

Pozorování – atribuce	91
Pozorování – interakce	92

Pozorování – školní prostředí	94
Sexuální obtěžování a násilí ve školách a dětských zařízeních – analýza médií	96
Analýza učebnic	97
Četba odborných textů	99
2.5 Závěrečné / evaluační aktivity 102	
Krátké zpětné vazby	103
Automatické psaní	105
Sdílení v kruhu	107
Písemná zpětná vazba ke kurzu	108
2.6 Sbírka příběhů pro dramatické aktivity 109	
2.7 Video 114	
Gender (2.2.1)	
The Light	115
Finansförbundet on Equal Pay What Do These Kids Understand That Your Boss Doesn't	116
Genderology	117
Reversed Gender Roles: If Women's Roles in Ads Were Played by Men	118
Genderová socializace (2.2.2)	
Girl toys vs. boy toys: The experiment – BBC Stories	119
The Best a Man Can Get	120
We Believe: The Best Men Can Be	121
American Male	122
Genderově citlivá výuka (2.3.2)	
Inspiring The Future: Redraw The Balance	123
Volba povolání (2.3.3)	
Kariérové poradenství	124
LGBTIQ* lidé ve škole (2.3.4)	
What It's Like to Be Intersex	125
Homofobní šikana	126
Genderově podmíněné násilí na školách (2.3.5)	
Sexuální obtěžování	127
Souhlas se šálkem čaje	128
Aktivity mimo kurzy (2.4)	
Paralelní scéna tak, či onak	129
Dvojí standard	130
3 SCÉNÁŘE KURZŮ 131	
Kurz pro budoucí učitele a učitelky – Masarykova univerzita (MU)	133
Kurz pro budoucí učitele a učitelky – Asociace pro rozvoj feministického vzdělávání a výukových modulů (EfEU)	136
Kurz pro budoucí učitele a učitelky – Univerzita Loránda Eötvöse (ELTE) ..	139
Kurz pro učitele a učitelky – Genderové informační centrum NORA	142
Kurz pro učitele a učitelky – Maďarská ženská lobby (HWL)	144
4 PŘÍLOHY 147	
Příloha 1 – Mapování	148
Příloha 2 – Kdo odpovídá popisu? / Bingo	149
Příloha 3 – Krátké dějiny genderu, sexuality, rodiny, vzdělávání a politického zastoupení	150
Příloha 4 – Chcete být milionářem?	153
Příloha 5 – Významy slova gender: mozaika	156
Příloha 6 – Studia maskulinity	159
Příloha 7 – Školní předměty genderovou optikou 1	160
Příloha 8 – Plánování genderově citlivé výuky	164
Příloha 9 – Principy genderově citlivého vzdělávání	168
Příloha 10 – Feministická pedagogika	170
Příloha 11 – Seznam zdrojů	171
Příloha 12 – Násilí ve škole páchané na dívkách	173
Příloha 13 – Aktivita o násilí mezi intimními partnery, části 1 a 2	175
Příloha 14 – Pozorování: atribuce	177
Příloha 15 – Pozorování: interakce	180
Příloha 16 – Pozorování: školní prostředí	183
Příloha 17 – Písemná zpětná vazba o kurzu	185

ÚVOD

2023

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

představujeme vám publikaci, jejíž ambicí je být inspirací pro lektorky a lektory věnující se vzdělávání budoucích a současných učitelů a učitelek. Jedná se o metodiku představující dobrou praxi kurzů genderově citlivého vzdělávání, které byly realizovány v rámci projektu Erasmus+ *Towards Gender Sensitive Education* (TGSE).

Zvyšování genderové citlivosti vyučujících považujeme za důležitý krok ve snaze o vytváření inkluzivního a spravedlivého vzdělávacího prostředí i pro dosažení jednoho z cílů Evropské unie – genderové rovnosti. Mají-li učitelé a učitelky účinně řešit genderové otázky ve vzdělávacím procesu, je nutné, aby se jim dostalo metodické a teoretické podpory. Výzkumné studie realizované na školách ukazují, že genderová nerovnost se různými způsoby reprodukuje na všech úrovních formálního vzdělávání. K reprodukci genderové nerovnosti dochází prostřednictvím oficiálního i skrytého kurikula, způsobem, jakým vyučující jednají s žáky a žákyněmi, i skrze vrstevnickou genderovou socializaci. Výjimkou není přesvědčení vyučujících o správnosti genderových stereotypů a genderového řádu a směřování dětí k genderově podmíněným vzdělávacím a kariérním volbám. Tyto vzdělávací praktiky prohlubují genderovou nerovnost ve společnosti. Genderové vzorce zaměřené na výkon a úspěšnost mohou znevýhodňovat ženy, stejně jako mohou přispívat k internalizaci mužské dominance a ženské submise v sociálních, osobních i zaměstnaneckých vztazích. V neposlední řadě genderově stereotypní vzdělávací prostředí negativně doléhá na LGBTIQ*¹ studující. Ti, kromě toho, že jsou často v rámci oficiálního kurikula neviditelní, se často setkávají s homofobní a transfobní šikanou.

Pozadí projektu a výsledky výzkumu

Projekt TGSE byl realizován pěti partnerskými organizacemi – Asociací pro rozvoj feministického vzdělávání a výukových modulů (Verein EfEU) z Rakouska, Genderovým informačním centrem NORA (GIC NORA) a Masarykovou univerzitou (MU) z České republiky a Maďarskou ženskou lobby (HWL) a Univerzitou Loránda Eötvöse (ELTE) z Maďarska.

Projektem jsme usilovali o zvýšení genderové citlivosti současných a budoucích vyučujících se zaměřením na vyučující na druhém stupni základních škol. V prvním roce projektu jsme uskutečnili výzkum, který nám pomohl porovnat, jak je gender zohledňován ve vzdělávacích systémech v našich zemích. Výzkum se skládal z analýzy legislativních, kurikulárních, strategických dokumentů a oficiálních příruček, pozorování na školách a fokusních skupin s vyučujícími, studujícími na pedagogických fakultách a vzdělavateli*² vzdělavatelkami vyučujícími. Zpráva z výzkumu je k dispozici zde:

<https://gendersensed.eu/wp-content/uploads/2019/08/Comparative-report.pdf>.²

Prostřednictvím analýzy dokumentů jsme mapovali, jak (pokud vůbec) je gender zahrnut v oficiálních dokumentech v oblasti vzdělávání. Z výzkumu vyplynulo, že nejdále je v prosazování genderové rovnosti Rakousko, a to jak co do počtu dokumentů, které se genderu věnují, tak do úrovně genderové odbornosti. Námi analyzované rakouské dokumenty z velké části vycházejí z dostupných genderových výzkumů a odpovídají požadavkům Evropské unie na zavádění gender mainstreamingu do vzdělávacího procesu. Některé z dokumentů informovaně reflektují i problematiku sexuální orientace a genderové identity.

V České republice je téma genderu zahrnuto do politických procesů, avšak úroveň genderového povědomí a odkazování se k genderovým výzkumům se napříč analyzovanými dokumenty liší. Důraz je kladen především na prosazování rovnosti mezi muži a ženami, nikoliv na genderovou rovnost obecně, většina dokumentů také nereflektuje problematiku sexuální orientace a genderové identity.

1/ Lesba, gay, bisexual, transgender, intersex, queer/questioning – pojmem questioning se označují lidé, kteří svou sexuální orientaci nebo genderovou identitu hledají. Hvězdička (*) naznačuje, že existuje více forem sexuální a genderové identity, než je mužská, ženská a heterosexuální a než je uvedeno ve výčtu.

2/ Kromě souhrnné výzkumné zprávy v anglickém jazyce je k dispozici dílčí zpráva v českém jazyce, kterou zpracoval Lukáš Slavík z organizace GIC NORA. Zpráva obsahuje výsledky z pozorování na dvanácti českých základních školách a ze tří skupinových diskusí se stávajícími pedagogy a pedagožkami a se studenty a studentkami pedagogické fakulty. Zpráva nese název *Gender a genderově senzitivní pedagogika optikou českých škol a vyučujících* a je k dispozici zde: https://gendernora.cz/files/200000658-9197c9197e/GICNora_genderove_senzitivni_pedagogika_optikou_ceskych_skol_a_vyucujich.pdf

V Maďarsku bylo genderové rovnosti ve vzdělávání doposud věnováno velmi málo pozornosti, a to ať už se bavíme o politické vůli, nebo o akademickém výzkumu. V analyzovaných dokumentech převažuje konzervativní a tradicionalistický přístup, který na rozdíl od genderové rovnosti propaguje genderové stereotypy a „tradiční“ podobu rodiny. Maďarsko postrádá legislativní, institucionální i politický rámec pro prosazování a implementaci genderové rovnosti ve vzdělávání. Organizace a jedinci, kteří se tématu věnují, se tak ve své práci nemají o co opřít a na co odkázat.

Fokusní skupiny a pozorování na školách, které jsme v rámci výzkumu realizovali, nám poskytly cenné doplňující informace o tom, jak se gender projevuje v prostoru školy a jak se k tématu genderu ve vzdělávání stavějí vyučující. Výzkumná zjištění byla důležitým vodítkem při vytváření kurzů genderově citlivého vzdělávání a následně i pro tvorbu této metodiky. Brali jsme v úvahu, že je třeba:

- seznámit účastníky a účastnice se základními pojmy, jako jsou gender, genderová rovnost, genderový řád, performance genderu, rozmanitost, provázanost genderu s ostatními osami nerovnosti či antidiskriminace a ujistit se, že rozumějí tomu, proč je důležité tyto koncepty ve vzdělávání tematizovat;
- přistupovat k zúčastněným jako k expertům a expertkám, jejichž znalosti a zkušenosti jsou důležitým přínosem, a snažit se vysvětlit výše zmíněné koncepty pomocí zkušeností zúčastněných;
- vyčlenit čas a prostor k tomu, aby účastníci a účastnice mohli sdílet svoje obavy a zkušenosti s tématem genderu ve vzdělávání;
- používat konkrétní a reálné situace ze školního prostředí, které pomohou nastínit danou problematiku a nastartují proces analýzy genderových stereotypů ve vzdělávání;
- nabídnout širokou škálu konkrétních výukových metod;
- ukazovat příklady dobré praxe, ne pouze školní situace, které lze z hlediska genderu kritizovat;
- zajistit, aby si účastníci a účastnice byli vědomi, že je jejich povinností chránit studující před sexismem a genderově podmíněným násilím ve škole a podporovat je v nestereotypních způsobech chování;
- propojit téma genderu s tématem sexuality;
- zviditelnit propojení mezi každodenní školní praxí a genderovým řádem ve společnosti, upozornit na to, že škola a vzdělávací systém jsou ovlivněny genderově podmíněnými mocenskými vztahy;
- upozornit účastníky a účastnice na fakt, že škola je genderovaná instituce, která se podílí na vytváření a reprodukci genderového řádu, a to jak na úrovni organizace (organizační struktura a procesy), tak na úrovni interakcí;
- pomoci zúčastněným pochopit, že kurikulum většinou není hodnotově a genderově neutrální a objektivní;
- **ne**vytvářet v účastnících a účastnicích pocit, že se od nich očekává, že ponесou veškerou zodpovědnost za vytvoření genderově citlivého školního prostředí na svých bedrech, **ne**vytvářet v nich pocit, že jsou kritizováni za reprodukování genderové nerovnosti.

Koncept genderu a genderově citlivého vzdělávání

V našich kurzech jsme s vyučujícími diskutovali o rozlišení mezi genderem a pohlavím. Reflektovali jsme jejich vzájemnou provázanost, ale také jsme zpochybňovali dichotomii mužského a ženského pohlaví a genderu. *Pohlaví* považujeme za zejména „biologickou“ kategorii, zatímco *gender* podle nás popisuje sociální a kulturní očekávání, která společnost vytváří o mužích a ženách a která ovlivňují vývoj jedince. Gender se liší v závislosti na kultuře, zeměpisné poloze a historickém období, naopak pohlaví bývá obecně považováno za neutrální a statické. To také znamená, že ženským a mužským tělům, na jejichž základě se rozlišují osoby patřící k těmto dvěma tradičně rozpoznávaným pohlavím, jsou přisuzovány určité charakteristiky a hodnoty. Nejedná se o neutrální nebo nestranné rozlišení, protože jak v dřívějších dobách, tak v současných společnostech byly a jsou ženy diskriminovány na individuální, institucionální a společenské úrovni kvůli tomu, že jsou ženami. Rozlišování pohlaví a genderu považujeme za důležité, protože odhaluje genderované mocenské vztahy ve společnosti a poukazuje na skutečnost, že gender je hlavní osou sociální diferenciace a systematické diskriminace. Konceptualizace pohlaví a genderu však stále probíhá. Nyní je již dobře známo, že ne každý jedinec může být popsán jednou ze dvou vzájemně se vylučujících kategorií (tj. „muž“, nebo „žena“) a že pohlaví není tak statické, jak se dříve

předpokládalo.³ Aby vyučující mohli vytvořit vzdělávací prostředí, v němž jsou si všichni rovni a v němž mohou všichni využít svůj potenciál, je zapotřebí, abychom genderovou rozmanitost a genderovou nerovnost ve vzdělávání vzali na vědomí.

Když hovoříme o genderu, nesmíme zapomínat na jeho propojení s jinými kategoriemi, jako jsou třída, sexualita, rasa nebo etnicita, věk a zdravotní „postížení“, protože příslušníci a příslušnice některých sociálních skupin čelí vícečetné diskriminaci na základě příslušnosti k více než jedné z těchto kategorií. Vzdělávání považujeme za jeden z nejdůležitějších společenských systémů, v němž mohou být sociální nerovnosti současně zmírňovány, ale i reprodukovány, nebo dokonce prohlubovány. Aby vzdělávání naplnilo svou povinnost redukovat sociální nerovnosti – včetně genderově podmíněných nerovností –, měly by školy klást důraz na výuku kritického myšlení a podporovat zpochybňování sociálních norem a stereotypů a všech forem nespravedlnosti.

Genderově citlivým vzděláváním⁴ rozumíme takové vzdělávání, kdy si jsou vyučující vědomi genderových nerovností ve společnosti a role školy v genderové socializaci. Vzdělávání, kdy vyučující reflektují vlastní způsob výuky a komunikace s žáky a žákyněmi a své genderově stereotypní vzorce chování. Vzdělávání, kdy vyučující diskutují se studujícími o genderovém uspořádání společnosti a vytvářejí takové prostředí, jehož se všichni cítí být součástí bez ohledu na svou genderovou identitu, sexuální orientaci, ale i třídu, rasu či zdravotní stav. Vzdělávání, kdy je genderová rovnost nejen součástí vzdělávacího obsahu, ale především principem, jímž se vyučující řídí ve svém přístupu ke studujícím.

Jsme přesvědčeni o tom, že nezbytnou součástí genderově citlivého vzdělávání je schopnost neustálé sebereflexe. Každý člověk prochází genderovou socializací a je pochopitelné, že v sobě máme zakořeněnu řadu genderových stereotypů. Není v silách jednotlivce se jich lusknutím prstu zbavit, lze však podrobovat naše jednání neustálé kritické reflexi, pozorovat vlastní stereotypní představy a snažit se je překonat. Jedním z cílů kurzů, jež jsme v projektu TGSE realizovali, bylo dovést (budoucí) vyučující k reflexi vlastního chování a podpořit je v jejich snaze o spravedlivý a inkluzivní přístup ke studujícím.

O metodice

Metodika se skládá ze tří hlavních částí. První z nich, nazvaná *Drama jako způsob poznávání světa*, představuje dramatickou výchovu jako jeden z přístupů k výchově a vzdělávání, který jsme použili v našich kurzech. Dramatické techniky považujeme za jeden z účinných nástrojů pro zkoumání různých společenských problémů, tedy i genderové nerovnosti, a pro rozvoj kritického myšlení. V této části se snažíme podpořit lektory a lektorky, aby dramatické techniky byly v jejich kurzech využívány, protože umožňují zúčastněným učit se prostřednictvím emocí a zkušeností.

Druhá a nejrozsáhlejší část, nazvaná *Témata a aktivity*, obsahuje podrobný popis aktivit, které podporují genderovou citlivost učitelů a učitelek. Druhou část metodiky uvádí kapitola *Začínáme*, která nabízí aktivity pro zahájení kurzu, na ni navazuje kapitola *Genderová (ne)rovnost ve společnosti*, která se zabývá genderem obecně a genderovou socializací. Další kapitola, *Genderová (ne)rovnost ve škole*, představuje řadu aktivit týkajících se genderově citlivé výuky včetně kariérového poradenství, genderově podmíněného násilí na školách a LGBTIQ* osob ve škole. Část *Témata a aktivity* zahrnuje také kapitolu nazvanou *Aktivity mimo výuku*. Ta představuje činnosti, které lze účastnicím a účastníkům kurzů zadat jako samostatnou práci. Kapitola *Shrnující/Evaluační aktivity* představuje aktivity vhodné k uzavření jednotlivých setkání i celého kurzu. Během našich kurzů jsme vyslechli mnoho osobních příběhů vztahujících se k genderu, jež lze v kurzech využít jako případové studie. Zařadili jsme je do kapitoly *Sbírka příběhů*. Poslední kapitola, nazvaná *Videa*, obsahuje stručné popisy videí, která považujeme za užitečná při otevírání diskuse o různých genderových otázkách.

Ve třetí části metodiky nabízíme scénáře pěti kurzů genderově citlivého vzdělávání. Tři z představených kurzů jsou určeny pro budoucí vyučující a dva pro již praktikující vyučující. Všechny scénáře vycházejí z níže uvedeného popisu aktivit a čerpají z kurzů, které jsme v rámci projektu pilotovali. Scénáře odrážejí

3/ Rakouský ústavní soud v roce 2018 rozhodl, že matriky a úřední dokumenty musejí pro určení pohlaví/genderu nabízet kromě varianty muž/žena i třetí možnost.

4/ V anglické verzi metodiky i v názvu celého projektu používáme anglický termín gender-sensitive education, byť by náš koncept mohl korespondovat i s dalšími termíny používanými v anglicky psané literatuře, jako jsou *gender aware* / *gender-sensitive* / *gender-responsive* / *gender-reflective education* apod.

naše zkušenosti z realizace kurzů ve třech různých zemích a v deseti různých skupinách účastníků a účastnic. Zdůrazňujeme však, že by se na scénáře mělo pohlížet spíše jako na inspiraci. Lektori a lektorky by měli usilovat o stanovení vyvážených a jasných cílů svých kurzů, které vycházejí z potřeb všech zúčastněných, o dynamickou a zajímavou strukturu a prezentaci úkolů, o citlivost vůči reakcím a zájmům zúčastněných a také o flexibilitu při úpravě úkolů v případě potíží s časovým rozvržením. Lektori a lektorky mohou, ale nemusejí zařadit do kurzu vše podle původního plánu – důležitá je jejich schopnost přizpůsobit plány stávajícím podmínkám.

Podstatným prvkem našich kurzů byla jejich realizace v souladu se zásadami feministické pedagogiky, která se zaměřuje na mocenské vztahy a genderovou nerovnost. Kladli jsme důraz na zkušenosti všech zúčastněných, na pokud možno co nejvíce rovnocenný vztah mezi lektorujícími a těmi, kteří se daného kurzu účastní, a na to, aby všichni měli dostatek prostoru se vyjádřit a projevit svůj názor.

Zvýšení genderové citlivosti praktikujících i budoucích učitelů a učitelek je vzrušujícím procesem, během něhož se mohou i lektori a lektorky hodně naučit, neustále objevovat nové zdroje a rozšiřovat svoje znalosti. Neexistuje jediný správný způsob, jakým problematiku genderu vyučovat, jsme si jisti, že někteří z našich kolegů a kolegyně mohou své kurzy strukturovat odlišně. Doufáme však, že naše publikace bude zajímavá pro ty, kteří hledají inspiraci a podporu při prosazování genderové rovnosti ve školách.

DRAMA JAKO ZPŮSOB POZNÁVÁNÍ SVĚTA

1

V rámci metodiky jsme se zaměřili na potenciál dramatických metod a technik v genderově citlivém vzdělávání. Dramatické metody a techniky představujeme jako jeden z možných způsobů zkušenostního učení, jenž je založen na prožitku a následném růstu porozumění lidskému chování, sobě samému a světu, ve kterém žijeme. Čerpáme zde z oblasti dramatické výchovy (*drama in education*).

Podobně jako Somers (2008) vnímáme dramatickou výchovu jako způsob náhledu na svět prostřednictvím příběhu, v němž (v rámci dramatické hry, hry v roli atp.) podrobujeme holistickému (fyzickému, intelektuálnímu/rozumovému i citovému) zkoumání určité společenské problémy. Právě díky vzájemné závislosti rozumu a citu se dle Clarka a kol. (1997) můžeme tzv. procítit do poznání, neboť do metaforické přítomnosti dramatické výchovy vnášíme své zkušenosti, znalosti, pohledy i emoce ze skutečné přítomnosti, avšak na rozdíl od života nám dramatická výchova umožňuje tyto zážitky určitým způsobem ovládat.

Příběh, který umožní zúčastněným prostřednictvím dramatických metod a technik prozkoumat i na pociťové úrovni určité téma, může být silným pedagogickým nástrojem vedoucím k prolomení stereotypního jednání a otevírajícím nové cesty při řešení problémových situací v životě. Právě zde spatřujeme potenciál metod a technik dramatické výchovy v oblasti genderově citlivého vzdělávání.

Jsme si vědomi toho, že předchozí zkušenost s použitím dramatických metod a technik ve vzdělávání nemusejí mít všichni lektori ani všechny lektorky. Do metodiky proto zahrnujeme takové metody a techniky, které jsou podle našeho názoru realizovatelné i bez předchozího tréninku v oblasti dramatické výchovy.

V našich aktivitách najdete popis práce s živým obrazem, hrou v roli, improvizací a také popis obsáhlejších dramatických metod, jako jsou divadlo obrazu, divadlo fórum a sociodrama, které považujeme v kontextu genderově citlivého vzdělávání za inspirativní, neboť nás přímo vedou k reflexi vlivu společnosti na to, jak vyjadřujeme náš gender.

V průběhu pilotních kurzů nás při realizaci dramatických aktivit podpořily následující principy:

- Zapojení všech zúčastněných do dramatických aktivit bylo dobrovolné. Pochopitelně byla akceptována i neochota zapojit se přímo, pozorování zvenčí pak znamenalo další přínos k reflexi zkoumaného tématu.
- Před dramatickými aktivitami jsme zařazovali hry nebo cvičení na zahřátí a navození příjemné atmosféry ve skupině. Inspiraci lze najít v knize *175 Theatre Games: Warm-up Exercises for Actors* (Hurley, 2009) nebo *The Big Book of Icebreakers: Quick, Fun Activities for Energizing Meetings and Workshops* (West, 1999).
- Účastníky a účastnice jsme ujistili, že pro zapojení do dramatických aktivit nemusejí umět hrát ani mít jiné divadelní zkušenosti.

Pokud se s užitím dramatických technik ve vzdělávání setkáváte poprvé, tušíme, že můžete při jejich užití čelit vlastním obavám z neznámého. Pomoci překonat tyto obavy vám může zkušenost účastníků a účastnic našich pilotních kurzů, kteří při dramatických aktivitách oceňovali zejména možnost zkusit si nanečisto jednat v připravených situacích ze školní praxe. Přejeme vám, aby se dramatické techniky staly jednou z inspirací pro vaši práci.

Živá socha

Hráč či hráčka vyjádří pomocí vlastního těla svou vlastní představu, jež se jim při zadání tématu vybaví, přičemž tématem mohou být např. konkrétní postavy (např. žena, učitel...) i abstraktní slova (např. poslušnost, radost...). Skupina může také spolupracovat na tvorbě živé sochy dle zadání. Prostřednictvím této kolektivní tvorby všichni zúčastnění sdílejí své myšlenky a názory v rámci zkoumaného tématu.

Živý obraz

Hráči a hráčky prostřednictvím vlastních těl zobrazí klíčový moment zkoumané situace. Postoje a výrazy postav v obraze vyjadřují vztahy vůči sobě navzájem i vzhledem ke zkoumanému tématu. Tvůrcem obrazu může být jednotlivec i skupina. Jednotlivec za pomoci ostatních vyjadřuje své vlastní pojetí klíčového momentu zkoumané situace. Jednotlivé hráče či hráčky buď dotykem modeluje do požadovaných pozic, nebo je instruuje slovy či nápodobou jejich vlastních postojů a gest. Živý obraz, na kterém skupina spolupracuje, může vznikat buď spontánně vstoupením jednotlivých hráčů a hráček do obrazu, či na základě domluvy.

Hra v roli

Hra v roli je jednou ze základních metod dramatické výchovy. Při jednání v rolích hráči a hráčky zapojují své tělo, hlas, emoce i mysl a v rámci hraní rolí získávají různé prožitky, z nichž si utvářejí zkušenost.

Do hraní role se mohou ponořit ve třech rovinách:

- V rovině simulace hráči a hráčky jednají v simulované situaci sami za sebe.
- V rovině alterace hráči a hráčky užívají obecně známé jednání tzv. typových rolí, jako např. král, prodávačka apod. V rámci rolí zkoumají obecné rysy hraného jevu.
- V rovině charakterizace hráči a hráčky pronikají do vnitřních motivací a postojů postavy. Zaměřují se na zkoumání specifík konkrétního případu.

Improvizace

Improvizace je jednou ze základních metod dramatické výchovy, která využívá nepřipraveného lidského jednání jako herního prvku. Jedna z mnoha podob improvizace staví osobu do určité role v záměrně navozené dramatické situaci. Situace je připravena tak, že se hráči a hráčky musejí v rámci rolí zamyslet na jejími příčinami, musejí zaujmout k těmto příčinám určitý postoj a snaží se situaci vyřešit. Tento druh improvizace si klade za cíl působit v rámci zkoumaného tématu na osobnostní a sociální rozvoj všech zúčastněných.

Vnitřní hlasy

Hráči a hráčky v rámci zkoumaného tématu vstupují do živého obrazu či zastaveného momentu v improvizaci a za jednotlivé postavy vyslovují nahlas jejich myšlenky, pocity a přání. Mohou tak vyjasnit komplexnost situace, nebo se např. podílet na dalším rozhodování postavy v daném okamžiku. Hráči a hráčky se rozdělí na dvě skupiny. Ty mohou představovat např. protichůdné myšlenky, přání a pocity postavy v daném okamžiku. Hráči a hráčky také mohou představovat kolektivní svědomí postavy, námi zvnitřněné morální jednání v protikladu k osobním tužbám postavy.

Vyučující v roli

Lektor*lektorka nebo vyučující se na určitou dobu stane jednou postavou ze hry, a tedy i součástí dramatické hry jako ostatní hráči a hráčky. Poté řídí hru jako jedna z postav celé hry. Například: vyučující v roli ředitele či ředitelky školy žádá svůj pedagogický sbor (ostatní hráče a hráčky) o vyjádření k probíhající šikaně mezi dětmi v první třídě; vyučující v roli týrané ženy žádá své okolí (ostatní hráče a hráčky) o pomoc atp.

Divadlo utlačovaných

Tvůrcem divadla utlačovaných je brazilský režisér a politik Augusto Boal. Smyslem divadla utlačovaných je prostřednictvím divadla otevírat dialog a podpořit jednotlivce a skupiny čelící různým formám útlaču ve společnosti v uvědomění si vlastní životní situace, práv a síly ke změně (viz Boal, 2006). Následující techniky *divadlo obrazu* a *divadlo fórum* jsou techniky divadla utlačovaných.

Divadlo obrazu

V divadle obrazu mluvené slovo ustupuje do pozadí a tím dává prostor našemu porozumění zkoumanému problému na smyslové a pocitové úrovni. Namísto slov vyjádří jeden či jedna ze zúčastněných své osobní zkušenosti skrze živý obraz, který vytvoří z těl ostatních. Důraz je kladen na rozvíjení jiných forem poznání – skrze tělo, výrazy tváře, vzdálenosti atp. Na této pocitové úrovni hráči a hráčky znovuobjevují a posléze i slovy společně reflektují zkoumané téma.

Divadlo fórum

Divadlo fórum se zabývá etickými otázkami naší společnosti, je založeno na reálných příbězích cílové skupiny diváků a divaček. Hlavní hrdina či hrdinka příběhu zažívá různé konfliktní situace, které se snaží vyřešit, avšak zvolený způsob řešení vede k porážce, resp. k neúspěchu. Po představení (v našem případě scéně) vyzve tzv. joker diváky a divačky k diskusi, během níž prostřednictvím kritické reflexe analyzují zobrazený problém a navrhnou možné způsoby řešení jednotlivých situací. Své návrhy mají možnost vyzkoušet si přímo na jevišti, vstoupit do role hlavní postavy a jednat. Divadlo fórum nabízí jedinečný prostor pro zkoumání, konfrontaci různých názorů a myšlenek a hledání alternativních jednání v nastolených situacích. Cílem divadla fórum není vyřešit předloženou situaci, ale zprostředkovat užitečnou diskusi na dané téma a podpořit diváky a divačky v aktivním jednání, pokud se ocitnou v podobných situacích ve svém životě.

Sociodrama

Sociodrama užívá dramatických technik ke studiu sociálních problémů (předsudky, kolektivní traumata, rasové rozpory apod.). Sociodrama stejně jako psychodrama rozvinul ve 20. letech 20. století lékař a sociolog J. L. Moreno.

Dávání hlasu

Dramatická technika užitá v rámci sociodramatu. Hráči a hráčky mohou vkládat vnitřní hlasy jednotlivým postavám v improvizované scéně s cílem vynést na světlo sociální kontext situace. Situaci mohou zastavit a za zvolenou postavu nahlas říci:

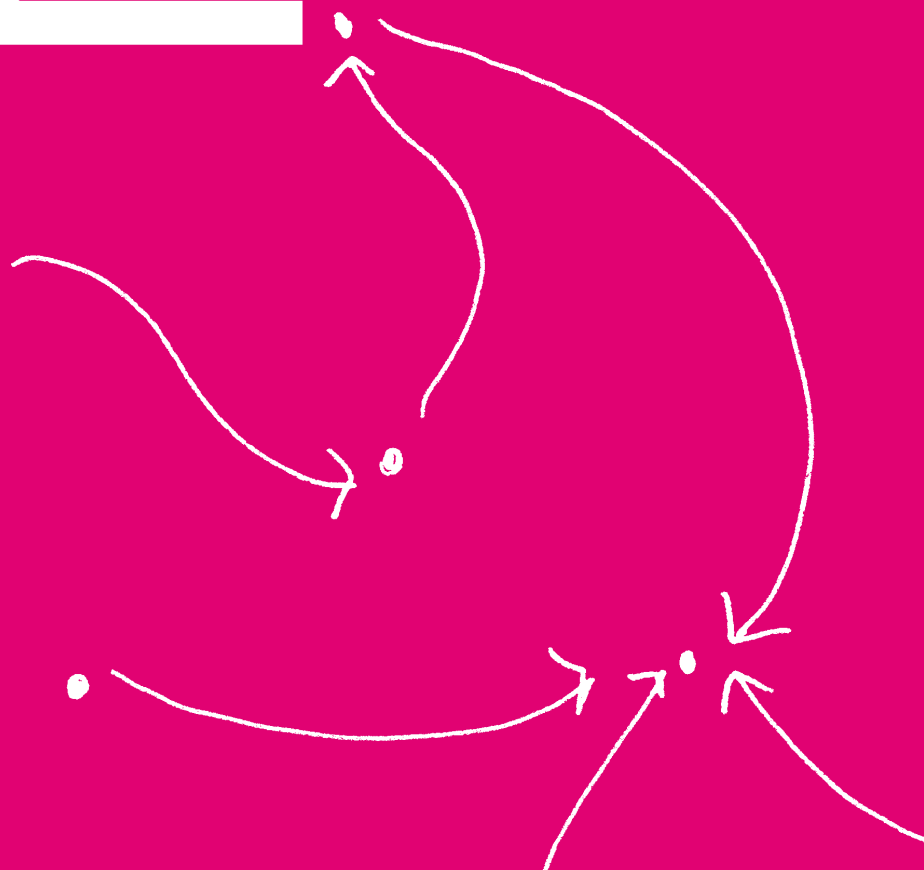
- něco, co postava v původní scéně neřekla, ale co by mohla vyslovit nahlas, když si představíme, že by scéna probíhala jinak.
- něco, co si postava může myslet, ale neřekne to nahlas.
- něco, na co se postavy ve scéně neodvažují ani pomyslet nebo nejsou schopny takové úvahy, ale co podle nás vyjadřuje jejich pravou motivaci.
- něco, co si postavy ve scéně možná nemyslí, ale co ozřejmí jejich sociální status, co mu „dá hlas“: myšlenku, která se vztahuje k jejich sociálnímu postavení a reprezentuje vliv společnosti na dané postavy.

Reflexe

Reflexe je důležitou součástí dramaticko-výchovného procesu. V průběhu aktivity můžeme diskutovat s hráči a hráčkami o jejich vnímání a prožívání předložené situace a rovněž o jejích příčinách a důsledcích. V závěru aktivity hráči a hráčky třídí získané poznatky a zážitky. Zamýšlejí se nad smyslem aktivity pro ně samotné a nad přesahem aktivity do jejich vlastního života.

TÉMATÁ A AKTIVITY

2

2.1 ZAČÍNÁME

Způsob, jakým kurzy genderově citlivého vzdělávání zahajujeme, může výrazně ovlivnit jejich atmosféru a přístup zúčastněných. Úvodní aktivity nám mohou pomoci navodit atmosféru otevřenosti a pocit důvěry v to, že vznikne inspirativní prostor pro učení se, profesní a osobní rozvoj.

Předložené úvodní aktivity se zaměřují na vzájemné seznámení účastníků a účastnic s lektorkami, příp. lektory kurzu a uvedení do tématu genderově citlivého vzdělávání. Podporují zapojení zúčastněných do kurzu a také uvědomění si jejich vlastní odpovědnosti za úspěch vzdělávacího procesu.

Cílem úvodních aktivit je rovněž zmapovat znalosti, postoje a očekávání všech přítomných a povzbudit vyjádření pochyb či skepticismu ohledně tématu genderu.

Některé z aktivit umožňují účastníkům a účastnicím hravým způsobem propojit jejich osobní zkušenosti s tématem genderu, jiné pak zažít, že „svět mimo učebnu“ je opravdu spojen s tématem kurzu. Další aktivity umožňují uvědomit si v průběhu kurzu pokrok při přemýšlení o genderových tématech.

V rámci úvodních aktivit představujeme také koncept tolerance k chybám, který poskytuje skupinám bezpečný prostor při setkáních a přispívá k uvědomění si toho, že chybování je cestou k učení a rozvoji. Zmíněný koncept seznamuje účastníky a účastnice kurzu s tím, že je třeba čelit reprodukci diskriminačního jednání. Povzbuzuje je k převzetí odpovědnosti za jejich jednání a ukazuje, že je možné komunikovat a jednat tak, aby diskriminace nebyla reprodukována.

Cíl

Umožnit lektorům a lektorkám seznámit se s účastníky a účastnicemi kurzu a rovněž s jejich informacemi o tématu genderu, s jejich postoji a očekáváními týkajícími se kurzu.

Umožnit všem zúčastněným vzájemné seznámení.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- spolu začnou komunikovat;
- zapojí se do kurzu a uvědomí si svoji spoluodpovědnost za úspěch vzdělávacího procesu.

Lektoři*lektorky:

- posoudí úroveň znalostí účastníků a účastnic o tématu genderu a upraví podle ní následující části kurzu.

Pracovní metoda

Samostatná práce, prezentace.

Čas

30 min.

Příprava a materiál

Otázky

Postup

Řekneme, že budeme klást otázky, a požádáme všechny přítomné o rozmístění se v prostoru, a to v závislosti na jejich odpovědích.

Otázky, které lze pokládat při práci s učiteli a učitelkami:

- *Na jakém typu školy pracujete?* Vyučující tvoří skupiny podle typů škol.
- *Jak dlouho pracujete v učitelské profesi?* Vyučující vytvoří časovou osu. Některých z nich se můžeme zeptat, kolik let učí.
- *Jak byste odhadli* a své znalosti o tématu genderově citlivé výchovy?* Učitelé a učitelky se vyjádří (žádné znalosti – hodně znalostí) a podle odpovědí opět utvoří skupiny. Některých se můžeme zeptat, jak mohou přispět k úspěchu kurzu ze své pozice (hodně znalostí, méně znalostí).
- *Jaká jsou vaše očekávání ohledně kurzu?* Vyučující se opět vyjádří (konkrétní – neurčitá), vytvoří skupiny a my se poté zeptáme na jejich konkrétní očekávání, napíšeme je na kartičky a ty umístíme na nástěnku. Informujeme je, že kartičky budou na nástěnce trvale a že na ně mohou později přidat další očekávání. Může existovat také nástěnka s názvem *Témata, jež jsou pro mě stále otevřená*, kterou lze používat během celého kurzu.

Cvičení ukončíme tak, že se zeptáme účastníků a účastnic, zda mají pro ostatní nějakou otázku.

Pokud chceme, můžeme představit program kurzu a vysvětlit, která očekávání se naplní v té či oné části kurzu. Pokud existují očekávání, která v kurzu nebudou naplněna, všechny o tom informujeme.

Tip

Při vytváření časové osy požádáme přítomné o vytvoření půlkruhu (nikoli řady), v němž na sebe mohou vzájemně lépe vidět.

Variace

V případě kurzu pro studující (ne pro praktikující vyučující) nahradíme první dvě otázky například následujícími dotazy:

- *Které předměty studujete?* Studenti a studentky mohou tvořit skupiny podle svého zaměření (věda, sport, humanitní předměty).
- *Máte nějaké učitelské zkušenosti?* Podle odpovědí (např. ano, se třídami ve škole; ano, se soukromým doučováním; ne, žádné apod.) vytvářejí studenti a studentky opět skupiny. Některých se zeptáme na jejich zkušenosti.

Cíl

Zmapovat, co si účastníci a účastnice myslí o genderu a o přítomnosti genderu a sexuality ve školním prostředí.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- zformulují svá očekávání od kurzu a shrnou, jaké předchozí znalosti o genderu a sexualitě ve vzdělávání mají, příp. uvedou své zkušenosti.

Lektoři*lektorky:

- získají informace o předchozích znalostech zúčastněných ve vztahu k genderovým otázkám ve vzdělávání a o jejich očekáváních ohledně kurzu.

Pracovní metoda

Po samostatné práci následuje práce ve skupinách o 4–5 osobách. Aktivitu lze využít pro libovolný počet zúčastněných.

Čas

30–40 min. (v závislosti na velikosti skupiny)

Příprava a materiál

Kopie tabulky ([příloha 1](#), strana 148) a pero pro všechny přítomné (tzn. i pro lektory a lektorky)

Postup

- Požádáme účastníky a účastnice o krátkou úvahu nad otázkami uvedenými v tabulce a následné zaznamenání jejich myšlenek do této tabulky.
- Poté je požádáme o vytvoření skupin po 4–5 osobách a společnou diskusi o odpovědích uvedených v tabulkách.
- Všichni účastníci a účastnice věnují pozornost každému ze skupiny a dělají si vlastní poznámky pro možné shrnutí diskuse.
- Každou skupinu požádáme, aby shrnula vlastní diskusi.
- Účastníkům a účastnicím ponecháme tabulky. Lektoři a lektorky si jednotlivá shrnutí zaznamenají za účelem pozdější reflexe a úpravy osnovy kurzu s ohledem na zkušenosti, znalosti a zájem všech zúčastněných.

Kdo odpovídá popisu? / Bingo

Cíl

Umožnit všem zúčastněným lepší vzájemné poznání.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- se vzájemně poznají;
- hovoří o genderové socializaci v dětství hravým a nenásilným způsobem.

Lektoři*lektorky:

- získají představu o osobním a profesionálním profilu účastníků a účastnic.

Pracovní metoda

Skupinová práce – aktivitu lze použít pro libovolný počet zúčastněných.

Čas

15–20 min.

Příprava a materiál

Připravíme si pera a vytiskneme sadu otázek ([příloha 2](#), strana 149) buď ve formě tabulky o dvou sloupcích, kdy v levém sloupci jsou uvedeny otázky a sloupec napravo zůstává prázdný, nebo ve formátu mřížky/binga s otázkami v mřížce o čtyřech obdélnících ve třech nebo čtyřech řádcích. Počet otázek v obou formátech lze upravit. Při nižším počtu přítomných lze počet otázek snížit např. na 10–15. Při vyšším počtu je pak vhodnější použít formát binga.

Vytiskneme tolik tabulek nebo mřížek, kolik osob se účastní aktivity (včetně lektorujících).

Postup

- Všichni zúčastnění vstanou, promíchají se a hovoří s ostatními.
- Všem rozdáme pera a listy papíru. Lektoři a lektorky, pokud je to možné, by se také měli zúčastnit hry.
- Požádáme hráče a hráčky, aby si promluvili s co největším počtem ostatních a našli někoho, kdo odpovídá popisu v tabulce nebo mřížce. Měli by si navzájem položit každou otázku a poté se obrátit na někoho jiného.
- U tabulky by osoba, která odpovídá danému popisu, měla podepsat prázdné políčko vedle popisu. U formátu binga by účastníci a účastnice měli najít dostatečný počet dalších zúčastněných, kteří se hodí ke všem popisům v daném řádku nebo sloupci. Do daného pole mohou napsat jména lidí.
- Hru necháme probíhat asi 10–15 minut. U binga se vyplatí počkat s koncem na první tři dosáhnoucí „binga“ (tedy celého řádku, nebo sloupce).
- Po hře krátce diskutujeme o zjištěních. Pro reflexi navrhneme níže uvedené otázky:
 - Bylo u některých otázek obtížné najít osobu, která by vyhovovala popisu?
 - Chcete vědět, pro kolik osob je určité tvrzení pravdivé? Které?
 - Zeptáme se přítomných souhlasících s tvrzením *Znám jméno slavného umělce* a *Znám jméno slavného matematika*, koho tím mají na mysli a zda jsou mezi nimi muži i ženy.
 - Jsou-li ve skupině muži i ženy: Existovala nějaká tvrzení, při kterých jste se raději obrátili na muže, nebo ženu? A pokud ano, proč?
 - Na závěr se můžeme zeptat, zda někdo kladně odpověděl na tvrzení *Mám od tohoto kurzu přesná očekávání*, a požádáme zúčastněné o vyjádření jejich očekávání.

Zdroj

Debus, K., & Laumann, V. (n.d.). Bingo. Dissens – Institut für Bildung und Forschung e.V. https://interventionen.dissens.de/fileadmin/Interventionen/Methodenbeschreibung_Bingo_Interventionen_f%C3%BCr_geschlechtliche_und_sexuelle_Vielfalt_final.pdf

Cíl

Umožnit všem zúčastněným lépe se poznat a propojit hravým způsobem osobní informace s tématem genderu.

Pracovní metoda

Samostatná práce a skupinová práce. Aktivitu lze využít pro libovolný počet zúčastněných.

Čas

20–30 min. (v závislosti na velikosti skupiny)

Příprava a materiál

Žádné

Postup

- Požádáme všechny zúčastněné o dva krátké osobní příběhy – jeden z příběhů bude nepravdivý, druhý pravdivý.
- Zdůrazníme, že příběhy by měly mít nějakou vazbu k tématu genderu.
- Jakmile si účastníci a účastnice své příběhy připraví, požádáme jednoho po druhém o sdílení jejich příběhů s ostatními.
- Vyzveme skupinu, aby hádala, který ze dvou příběhů je pravdivý.
- Poté položíme přítomným následující nebo podobné otázky:
 - Jak obtížné/snadné pro vás bylo vzpomenout si na osobní příběhy, které nějak souvisejí s genderem?
 - Bylo ve vašich příbězích něco, co vás překvapilo/rozzlobilo?
 - Které příběhy se vám zdály „atypické”? Věřili jste, že jsou pravdivé, nebo nepravdivé? Proč?

Tip

Pokud pracujeme s lidmi, kteří nejsou obeznámeni s tématem genderu, uvedeme příklad v podobě krátkého příběhu (např. *Když jsem byl ve škole, byl jsem ve třídě nejlepší z matematiky.; Můj otec mě vychoval jako sólo rodič.*).

Požádáme všechny zúčastněné, aby nepoužívali negativní věty typu *Neměl jsem rád matematiku*, protože může být příliš matoucí, když se u záporně formulované věty zeptáme na to, co je pravdivé, nebo nepravdivé.

Cíl

Umožnit účastníkům a účastnicím průběžně o tématech přemýšlet, prohloubit úroveň svého uvažování a překonat svého „vnitřního cenzora“; seznámit je s procesem kladení si otázek.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- si uvědomí svůj myšlenkový posun v přemýšlení o genderových tématech;
- si mohou čas od času svůj deník vyhodnotit;
- přinášejí myšlenky a kladou otázky, které považují za zajímavé a na něž mohou samostatně hledat odpovědi.

Pracovní metoda

Samostatná práce (mimo výuku nebo v jejím průběhu).

Čas

Zadání úkolu 15 min., následná individuální práce.

Příprava a materiál

Žádné

Postup

- Požádáme všechny zúčastněné o založení deníku s tím, že si jej budou vést až do konce kurzu:
 - Budou jej používat pravidelně a vkládat do něj např. obrázky nebo novinové výstřižky.
 - Budou si zapisovat myšlenky, otázky, úvahy o kurzu (co mě v mém soukromém/profesionálním/školním životě zaujalo v souvislosti s otázkami genderu/sexuální rozmanitosti).
 - Budou používat deník také jako skupinový deník (potkali jsme se, kdo co udělal/připravil, čí nápady byly slyšet...).
 - Budou používat deník pro zaznamenání osobní reflexe a procesu učení ve vztahu k tématu genderu v průběhu kurzu.
- Na konci kurzu si všichni přinesou svůj deník. Ujistíme je, že jej jako lektoři či lektorky nebudeme číst, ale řekneme jim, že se budeme ptát na jejich zkušenosti s vedením deníku a že, pokud chtějí, je mohou sdílet ve skupině.
- Vysvětlíme zúčastněným smysl tohoto úkolu. Deník obsahuje poznámky, nápady, volné psaní, plány, shrnutí, průzkumy atd. Deník funguje jako „chráněné místo“ pro rozvoj myšlenek a otázek, pro vyjádření pochybností, pro reflexi vlastních zkušeností nebo pro práci s texty, které mají být přečteny. Účastníkům a účastnicím můžeme ukázat citát Kena Macrorieho: „Deník je jako pokladnice, úložiště, sbírka, fotoalbum se snímky, laboratoř pro experimenty, skříňka, nástěnka, psychoanalytický kouč, audiokazeta, neodeslaný dopis, dopis pro sebe, kousek životopisu, cestovní průvodce a kniha o vaší duchovní krizi“ (Macrorie, 1984, s. 159, cit. podle Werder, 1995, s. 17).
- Povzbudíme účastníky a účastnice, kteří si píšou poznámky na počítači a již nepoužívají papír a tužku, aby si vedli svůj deník ve „staromódní“ papírové verzi a používali kreativní metody, jako jsou koláže, používání barev atd., což umožňuje odlišný, nový způsob vyjadřování a podporuje asociativní myšlení.
- Během kurzu se čas od času zeptáme: „Jak jste na tom se svým deníkem?“, „Jak se při jeho psaní cítíte?“
- Na konci kurzu vyzveme zúčastněné k vyhledání zajímavých relevantních či překvapivých aspektů jejich deníků a sdílení těchto aspektů ve skupině (volitelně).

Tip

Jako lektorující můžeme účastníkům a účastnicím nabídnout výběr různých prázdných zápisníků, z nichž si mohou vybrat. Můžeme jim ukázat svůj vlastní deník a vysvětlit jim jeho smysl pro náš vlastní profesní rozvoj.

V jednotlivých blocích kurzu lze vyhradit krátký čas (asi pět minut) na deníkový zápis.

Zdroje

Bräuer, G. (1998). *Schreibend lernen. Grundlagen einer theoretischen und praktischen Schreibpädagogik [Learning to write. Basics of theoretical and practical writing education]*. Studien-Verlag.

Macrorie, K. (1984). *Writing to be read* (3rd ed.). Boynton/Cook Publishers.

Werder, L.v. (1995). *Kreatives Schreiben in den Wissenschaften [Creative writing in science]*. Schibri-Verlag.

Sdílení v úvodu

Cíl

Otevřít téma a vztahovat se k genderovým tématům, která vyvstanou mezi jednotlivými bloky kurzu.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- sdílejí myšlenky, kterými se zabírají;
- diskutují o tématech, o která mají zájem (a která nemusela být předem pro kurz připravena);
- zažívají, že „svět mimo učebnu“ je spojen s tématem kurzu.

Pracovní metoda

Samostatná práce, diskuse.

Čas

10 a více min.

Příprava a materiál

Žádné

Postup

- Aktivitu můžeme použít na začátku každého bloku kurzu (s výjimkou toho prvního).
- Požádáme zúčastněné o sdílení všeho, co jim přijde na mysl v souvislosti s tématem genderu. Může se jednat o myšlenky, zkušenosti, přečtené články a zhlédnuté filmy (od posledního bloku kurzu), nadcházející události atd.
- Všem ponecháme nějaký čas na rozmyšlenou. Pokud nikdo nezačne, uvedeme svůj vlastní příklad.
- Požádáme zúčastněné o vzájemné reakce a vyjádření různých názorů.

Upozornění

Je možné, že tato aktivita potrvá pouze 10 minut, ale může být také začátkem živé diskuse. Pokud k tomu dojde, rozhodneme se, zda chceme dále diskutovat, nebo přejít k připravenému programu, nebo se zeptáme všech přítomných, zda chtějí trávit čas další diskusí (s vědomím toho, že zbude méně času na plánovaný program).

Tip

Na konci každého bloku oznámíme, že příští blok začneme sdílením.

Komentáře zúčastněných

Učitelka hovořila o velmi citlivé třídě, kde jí žáci a žáčky připomínají, aby používala genderově citlivý jazyk. Když však přišlo na test a měli dokončovat věty typu *Můj otec má rád...*, *Moje matka má ráda...*, mnoho z nich dokončilo větu *Moje matka má ráda...* výrazem *vaření* (i když to jejich matky rády nemají). Když si žáci a žáčky uvědomili, co se stalo, byli trochu překvapeni.

Studentka hovořila o článku z roku 1985, který četla a který se zabýval tématem znásilnění v manželství, a také o tom, jak šokovaná byla z názorů prezentovaných v článku.

Student viděl nejnovější díl seriálu *Hra o trůny* a řekl, že byl pozitivně překvapen, že mužská postava uvedla, že byla na rande, a dodala: „*Byl velmi milý.*“ Student si však také uvědomil, že to není samozřejmé, protože kdyby to bylo běžné, nebyl by si toho vůbec vědom.

Tolerance k chybám, bezpečný prostor

Cíl

Zvýšit u všech zúčastněných citlivost vůči mocenským strukturám, sociálním normám a jejich reprodukci; ukázat jim, že lze komunikovat tak, aby diskriminační jednání nebylo reprodukováno; umožnit účastníkům či účastnicím, kteří jsou terčem diskriminace, zažít situaci, kdy je diskriminačnímu jednání zamezeno dříve, než na něj sami poukážou; uvědomit si, že chybování vytváří prostor pro učení se a rozvoj.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- přebírají odpovědnost za své činy;
- cítí odpovědnost za změny;
- vytvářejí nové možnosti pro jednání.

Pracovní metoda

Prezentace, diskuse.

Čas

15–30 min.

Příprava a materiál

Žádné

Postup

- Všem přítomným představíme koncept tolerance k chybám (15 min.).
- Povzbudíme skupinu, aby sdílela své zkušenosti z pozice oběti diskriminace nebo toho, kdo diskriminuje jiné. (Zkušenost ukazuje, že představení tohoto konceptu vyvolá u většiny /privilegovaných/ členů či členek skupiny ticho.)
- Vysvětlíme zúčastněným, že je třeba se tímto konceptem řídit a vzít jej za své.

Představení konceptu tolerance k chybám

Tolerance k chybám znamená, že nikdo není dokonalý a že nikdo neočekává, že ostatní budou dokonalí. Koncept tolerance k chybám (Mecheril, 2004, s. 129–131) vychází z předpokladu, že k problémovému jednání a problematickým tvrzením může dojít kdykoli a že je třeba se s tím vypořádat. To také znamená, že chyby mohou sloužit jako příležitost k poučení (Goel, 2016, s. 42). Většina lidí chce „dělat to správně“ a vyhnout se chybě nebo tomu „dělat to špatně“ – zejména v situacích ve škole a vzdělávání. Tato obava udělat něco špatně brání lidem při řešení konkrétních problémů, jako je např. diskriminace. Základem koncepce tolerance k chybám je uvědomit si, že dochází k reprodukci mocenských vztahů. Ví se, že někteří lidé zažívají vyloučení a násilí mnohem častěji než jiní, protože nenaplnují určité sociální normy. Dlouhodobým cílem tolerance k chybám je omezit reprodukci nerovnoměrného rozdělení moci a jeho negativní účinky.

To se daří, když diskriminovaní a marginalizovaní lidé nejsou se svými zkušenostmi s diskriminací osamoceni. Je třeba, aby lidé, kteří jsou terčem diskriminace, věděli, že to nemusejí být oni, kdo iniciuje změnu a potírá diskriminační jednání.

Na druhou stranu je cílem konceptu tolerance k chybám v prostředí vzdělávání vysvětlit důsledky těm, kteří si je neuvědomují, převzít odpovědnost za své činy, přiznat, že se stalo něco problematického, cítit se zodpovědný za změny a vytvořit nové možnosti pro jednání (Arztmann et al., 2018, s. 8).

Požadavky na implementaci:

- k reprodukci vztahů dominance a násilí dochází nezáměrně;
- účastníci a účastnice vědí, že výroky a jednání mohou zranit, třebaže neúmyslně;
- účastníci a účastnice uznávají, že je třeba jednat;

- lektor či lektorka dodržuje slib, že se bude v průběhu kurzu zabývat diskriminací – to zvyšuje důvěru v realizaci konceptu;
- koncept „tolerance k chybám“ zahrnuje i lektora či lektorku;
- každý člen i každá členka skupiny přiznává svou vlastní omylnost.

Tip

Jako lektor či lektorka poskytneme skupině příklad toho, jak jsme v minulosti někoho neúmyslně diskriminovali a uvědomili si to, jaké emoce (obhajoba, hanba atd.) to v nás vyvolalo a jak jsme se z toho poučili.

2.2 GENDEROVÁ (NE) ROVNOST VE SPOLEČNOSTI

2.2.1 Gender

Kurzy věnující se genderově citlivému vzdělávání vyžadují hlubší debatu o konceptech genderu. Různé významy slova *gender* můžeme jako lektori či lektorky představit formou přednášky (nejlépe za pomoci multimédií) nebo můžeme zvolit interaktivnější formu představení tématu.

Podle naší zkušenosti je funkčnější, když dáme nejdříve slovo účastníkům a účastnicím. Necháme je říci, co si představí, když uslyší slovo „gender“ (např. za pomoci Dixit karet), co si myslí o vztahu mezi pohlavím a genderem nebo o uplatňování genderové rovnosti ve své zemi.

Diskusi můžeme otevřít prostřednictvím vizuálních a na emoce působících prostředků, jako jsou komiksy nebo stereotypní obrázky na internetu. Někteří účastníci a účastnice však k probuzení zájmu o problematiku potřebují data a fakta. Pro ty jsme připravili aktivitu *Chcete být milionářem?* a aktivitu *Krátké dějiny genderu*, která zahrnuje historické milníky vztahující se k genderu, sexualitě, rodině, vzdělání a politickému zastoupení (obě aktivity je zapotřebí upravit podle kontextu země, ve které se odehrávají).

Pro zprostředkování hlubšího pochopení konceptů genderu nabízíme aktivitu, která pracuje s různými úryvky z textů věnujících se genderu a genderové rovnosti.

V kapitole 2.7 *Videa* naleznete čtyři (vtipná, dojemná, znepokojující) videa *The Light* (strana 115), *Gender Equality Explained by Children* (strana 116) , *If Women's Roles in Ads Were Played by Men* (strana 118) a *Dzsenderológia* (strana 117), která mohou být východiskem pro diskusi o genderu, genderových rolích, (ne)rovnosti a diskriminaci.

Když se řekne gender

26

Cíl

Otevřít diskusi o významech slova *gender*.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- vztahují své osobní dojmy a příběhy k tématu genderu;
- získávají přesnější představu o tom, co gender je.

Pracovní metoda

Samostatná práce, práce ve skupinách. Aktivitu lze využít pro libovolný počet zúčastněných.

Čas

30 min.

Příprava a materiál

Karty Dixit

Postup

- Sadu karet Dixit rozložíme na podlaze
(Dixit karty viz <https://boardgamegeek.com/boardgame/39856/dixit>).
- Požádáme účastníky a účastnice, aby se na karty podívali a vybrali si z nich jednu, která pro ně symbolizuje gender.
- Počkáme, než si zúčastnění jednu kartu vyberou.
- Postupně všechny požádáme, aby ukázali vybranou kartu a vysvětlili svůj výběr.
- Všechny výrazy vztahující se k genderu, které se objevily ve výpovědích zúčastněných, zapíšeme na flipchart/tabuli a následně je okomentujeme.
- Aktivitu zakončíme tím, že stručně uvedeme význam, resp. významy slova *gender*.

Názorová škála k tématu genderu

Cíl

Pomoci účastníkům a účastnicím kurzu přemýšlet o konceptu genderu a zejména v úvodu kurzu přispět k vytvoření atmosféry sdílení a otevřenosti vůči různým názorům.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- se seznámí s názory svých vrstevníků a vrstevnic na problematiku genderu;
- začnou uvažovat o rozdílech mezi pohlavím a genderem;
- se seznámí s některými možnými argumenty a konceptualizacemi vztahujícími se k genderu a pohlaví;
- formulují argumenty, které představují osobní konceptualizaci genderu.

Lektoři*lektorky:

- zjistí, jak účastníci a účastnice o genderu uvažují a jak případně upravit následující aktivity, aby byly pro všechny zúčastněné srozumitelné a splnily svůj zamýšlený cíl.

Pracovní metoda

Diskuse

Čas

8–20 min. (v závislosti na hloubce diskuse a množství argumentů a/nebo na čase, který je k dispozici).

Příprava a materiál

Toto cvičení by mělo následovat po nějaké úvodní diskusi o genderu. Není zapotřebí žádný konkrétní materiál.

Postup

- Představíme metodu. Názorovou škálu popíšeme následujícím nebo podobným způsobem: „Uvedu tvrzení a vy se rozhodnete, do jaké míry s ním souhlasíte. Vyjádřete, prosím, svůj názor prostřednictvím svého těla tak, že se postavíte na jedno místo názorové škály. Pokud stojíte v pravém krajním bodě, znamená to, že zcela souhlasíte, zatímco levý krajní bod představuje naprostý nesouhlas. Můžete se také postavit do jakéhokoli bodu na pomyslné škále mezi dvěma extrémními body.“
- Požádáme zúčastněné, aby povstali.
- Vyslovíme větu: *Gender je sociální konstrukt, který je zcela odlišný od biologického pohlaví.*
- Všem přítomným řekneme, aby se podle svého názoru umístili na škále. (Opět uvedeme, že dva extrémní body představují souhlas a nesouhlas.) Požádáme zúčastněné o naprostý klid – nekomentují tedy ani volbu svou, ani volbu ostatních.
- Požádáme účastníky a účastnice, aby se podívali na skupinu a názory, které zastupuje.
- Některé z nich požádáme o uvedení důvodu volby svého umístění na škále.
- Moderujeme stručnou diskusi k jednotlivým konceptům. Umožníme zúčastněným, aby na sebe v případě potřeby navzájem krátce reagovali.
- Na závěr shrneme různé názory a v případě potřeby uvedeme další.
- Můžeme poskytnout stručné teoretické souvislosti různých konceptualizací.

Tip

- Nejprve se můžeme zeptat těch, kteří chtějí vyjádřit svůj názor, ale záměrně se ptáme také těch, kteří stojí na různých místech škály. Může se stát, že lidé, kteří stojí na stejném místě nebo v jeho blízkosti, mají různé důvody ke svému umístění. Proto je užitečné se jich zeptat, zda je jejich důvod podobný.
- Může být užitečné se stručně k různým argumentům vyjádřit, například: *Tento argument odpovídá tomu, co uvádějí někteří sociologové a socioložky, když zpochybňují esencialistickou povahu genderu. Nebo: V oblasti neurovědy probíhá zajímavá diskuse o tom, zda existují významné rozdíly*

mezi ženským a mužským mozkem a odkud tyto rozdíly vycházejí. Je důležité, aby tyto komentáře byly stručné, ačkoliv některá témata mohou být později více rozebrána. Komentáře by měly být pouze vysvětlující, akceptující a neměly by být vnímány jako hodnocení nebo posuzování názorů jednotlivých zúčastněných.

- Je důležité vyhnout se deklaratorním prohlášením. Měli bychom ukázat, že na toto téma existuje mnoho názorů, které jsou spojeny se zajímavými diskusemi. I když v určitém okamžiku kurzu vyjadřujeme jasnější a propracovanější argumenty z jednoho úhlu pohledu, v tomto okamžiku by konverzace měla zůstat otevřená. Naším úkolem je pouze „vyjmenovat“ různé přístupy, příp. poskytnout zúčastněným jejich vysvětlení.
- Tuto aktivitu lze realizovat společně s následujícími aktivitami dle uvedeného pořadí: Zobrazení mužů a žen na Googlu (strana 30), Názorová škála (strana 27) a video Reversed Gender Roles: If Women's Roles In Ads Were Played By Men (strana 118).
- Může být zajímavé zopakovat stejnou aktivitu na konci kurzu, abychom viděli, zda a jak se během kurzu změnil náhled zúčastněných na téma genderu.

Variace

1. V případě delší diskuse můžeme zúčastněným dovolit posadit se a pokračovat v konverzaci.
2. Dalším tvrzením, jež můžeme účastníkům a účastnicím předložit a o kterém lze vést moderovanou debatu, může být výrok *Genderové stereotypy jsou užitečné*.
3. Metoda škály může být použita i pro různá jiná témata, viz například aktivita *Kde se nacházím? Názozy na genderově podmíněné násilí na školách*.

Upozornění

Stává se, že se leckdo zdráhá vyjádřit svůj názor. Nikoho nenutíme, ale pokusíme se vytvořit atmosféru, ve které jsou vítány různé názory. Neměli bychom dopustit nepřiměřeně dlouhé diskuse o jednotlivých tématech. Zdůrazníme, že v průběhu kurzu bude prostor věnovat se hlouběji některým otázkám a že tato aktivita slouží pouze k uvedení do tématu.

Debata – rovné příležitosti

Cíl

Uvědomit si rozdíl mezi genderovou rovností *de iure* a genderovou rovností *de facto* a pomoci zúčastněným pochopit, kde existuje v jejich zemi prostor ke zlepšení v oblasti genderové rovnosti.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- si uvědomí, že genderové rovnosti *de facto* ještě nebylo dosaženo;
- dokáží uvést konkrétní příklady oblastí, ve kterých jejich země zaostává z hlediska rovnosti žen a mužů.

Pracovní metoda

Skupinová práce – aktivitu lze využít pro libovolný počet přítomných.

Čas

60 min.

Příprava a materiál

Žádné

Postup

- Rozdělíme účastníky a účastnice do dvou skupin.
- Zúčastněným vysvětlíme principy debaty. Jedna skupina bude zastáncem tvrzení/otázky a druhá skupina bude představovat zaryté odpůrce. Nejprve členové či členky skupiny hledají argumenty, které podporují jejich názory. Poté obě skupiny budou prezentovat tyto argumenty formou inscenované veřejné debaty.
- Všem zúčastněným předložíme k diskusi tuto otázku: *Mají ženy a muži ve vaší zemi stejné příležitosti?*
- Jedné skupině oznámíme, že s tvrzením souhlasí. Druhou skupinu informujeme o tom, že s ním nesouhlasí.
- Oběma skupinám vyčleníme 20 minut na to, aby našly argumenty, které podporují jejich stanovisko.
- Skupiny umístíme naproti sobě. Požádáme je, aby představily své argumenty a debatovaly s oponenty a oponentkami. Debatu necháme běžet 10–15 minut. Pokud si všimneme, že debatujícím již scházejí argumenty, zastavíme aktivitu dříve.
- V opačném případě zastavíme debatu ve „vhodném“ okamžiku a požádáme zúčastněné o sdílení svých myšlenek, dojmů, podnětů a komentářů ve skupině.

Tip

Po této aktivitě může následovat aktivita Chcete být milionářem? (strana 33).

Zobrazení mužů a žen na Googlu

30

Cíl

Zvýšit povědomí o různých zobrazeních a reprezentacích mužů a žen ve společnosti a o souvisejících genderových stereotypyech.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- začnou uvažovat o genderových stereotypyech a sociální povaze genderu;
- identifikují některé diskriminační tendence týkající se zobrazování mužů a žen.

Pracovní metoda

Prezentace, diskuse.

Čas

10–15 min.

Příprava a materiál

Dataprojektor, připojení k internetu. Doporučujeme lektorujícím podívat se před začátkem kurzu na výsledky vyhledávání v Googlu.

Postup

- Aktivitu zahájíme stručnou poznámkou o tom, jak může Google prezentovat typické a stereotypní obrázky spojené s určitými tématy. Může být také zajímavé sledovat, jak Google představuje muže a ženy.
- Napíšeme do vyhledávače Google slovo *muži* a v jiném okně slovo *ženy* (můžeme také zadat formu jednotného čísla *muž* a *žena* a sledovat rozdíly).
- Podíváme se na obrázky a hovoříme o nich. *Jaký typ mužů a žen je obvykle zastoupen? Jsou na obrázcích jednotlivě, nebo ve skupinách? Jaká mají těla? Jak jsou muži a ženy prezentováni v romantických vztazích (existují také vztahy stejného pohlaví)? Které rasy/etnicity jsou uvedené osoby? Jakou společenskou třídu mohou reprezentovat? Jaký je jejich věk?*
- Pokusíme se identifikovat některé stereotypy nebo (pokud je nalezneme) některé nestereotypní obrázky nebo obrázky, které jdou proti stereotypům.
- Moderujeme krátkou diskusi o stereotypyech a důvodech pro taková zobrazení. Pokusíme se upozornit (krátce) na otázku mužské dominance, mužského pohledu a sexualizace. *Jaký typ mužského a ženského těla je prezentován jako vzor?*
- Můžeme pokračovat v diskusi tak, že ukážeme více obrázků – například obrázky chlapců a dívek (viz zde <https://gws350fall2014.wordpress.com/2014/12/01/gender-socialization/>) nebo tzv. chlapeckých a dívčích hraček/knih/oblečení, které zúčastněným pomohou pochopit, jak genderová socializace začíná v raném věku a pokračuje během dospělosti.

Tipy

Můžeme se podívat na zdroj některých obrázků, abychom mohli zařadit do kontextu to, co je na nich zobrazeno.

Dbáme na to, aby diskuse nebyla příliš dlouhá.

Tuto aktivitu lze zadat po Názorové škále (strana 27) k tématu genderu a před Reversed Gender Roles: If Women's Roles In Ads Were Played By Men (strana 118). Tyto tři aktivity mohou sloužit jako úvod k obecné diskusi o genderu.

Variace

Pokud máme k dispozici počítače nebo chytré telefony, lze tuto aktivitu realizovat také skupinově.

Upozornění

Může se stát, že účastníci a účastnice v průběhu aktivity uvádějí stereotypní výroky. V tuto chvíli je nezastavíme s tím, že říkají stereotypní věci, ale můžeme zdůraznit předpojatou povahu obrázků o mužích a ženách.

Krátké dějiny genderu, sexuality, rodiny, vzdělávání a zastoupení žen v politice

Cíl

Získat informace o událostech týkajících se genderu, sexuality, rodiny, vzdělávání a zastoupení žen v politice a uvědomit si dopad strukturálního (právního) rámce na vlastní život a rodinu.

Zmapovat znalosti zúčastněných týkající se genderových témat.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- pochopí, že sociální mocenské vztahy ovlivňují tzv. „soukromé sféry života“, jako jsou sexualita nebo rodina;
- porozumějí tomu, že koncepty vztahující se k rodině, pohlaví a sexualitě mají historii;
- porozumějí tomu, že domněnky o genderu a sexualitě stejně jako schopnosti mužů a žen se v průběhu času mění a že ovlivňují vzdělávací politiku;
- získají informace o historických a současných bojích za rovnost.

Lektoři*lektorky:

- zmapují znalosti přítomných o tématu genderu.

Pracovní metoda

Skupinová práce (2–4 osoby), prezentace, diskuse.

Čas

45–75 min.

Příprava a materiál

Relevantní (historické) události související s genderem, sexualitou, rodinou, vzděláváním a zastoupením žen v politice s příslušnými letopočty na kartách – jedna karta pro událost, jedna karta pro rok (seznam událostí s příslušnými letopočty viz [příloha 3](#), strana 150), dále seznam těchto událostí včetně jejich dat a krabice/taška/klobouk pro vložení karet. Užitečná bude velká místnost s volným místem na podlaze.

Postup

Představení aktivity (5 min.)

- Zúčastněným řekneme, že jsme shromáždili informace o (historických) událostech vztahujících se k genderu. Některé z nich se tématu genderu týkají zjevně, některé méně. Požádáme zúčastněné o chronologické seřazení těchto událostí.
- Sdělíme jim, že pravděpodobně nebudou znát správná data některých událostí, a budou tedy muset hádat.
- Dále jim řekneme, že se události týkají země, ve které se kurz koná, pokud není uvedeno jinak.
- Požádáme zúčastněné o vytvoření skupin o 2–4 osobách, např. s osobou či osobami vedle nich.

Skupinová práce (10 min.)

- Procházíme místností s kloboukem v ruce; každá skupina by si z něho měla vzít 3–5 karet.
- Účastníci a účastnice si nejprve přečtou o událostech a poté se ve skupině dohodnou, kdy se uvedené události odehrály (alespoň ve kterém desetiletí).

Představení skupinové práce (20–30 min.)

- Požádáme jednu skupinu po druhé (příp. zástupce či zástupkyni každé skupiny), aby přišla do volného prostoru a umístila své karty/události na pomyslnou časovou osu na podlaze.

Řešení a diskuse (10–30 min.)

- Zeptáme se zúčastněných, zda je dle jejich názoru možno zařadit některé události odlišně.

- Začneme řadit události chronologicky správně – používáme chronologický seznam událostí a dat. Jsme připraveni poskytnout stručné doplňující informace o událostech. Zmíníme například debatu předcházející změně zákona, informujeme přítomné o situaci v jiných (evropských) zemích atd.
- Vyhradíme si dostatek času na reakce zúčastněných.
- Nakonec se zeptáme:
 - Co bylo na aktivitě překvapivé?
 - U kterých událostí jste se ve skupině nemohli shodnout a u kterých jste se dohodli?
 - Které další události / témata / oblasti politiky mohou být relevantní pro historickou kontextualizaci genderových otázek?

Tipy

- Ujistíme se, že účastníci a účastnice mají o každé události informace. Vyzveme je, aby kladli otázky, nebo chodíme od skupiny ke skupině a posloucháme jejich diskuse.
- Před tím, než skupiny představí svou práci ostatním, je dobré se ujistit, že všechny skupiny dokončily práci, tedy přiřadily událostem letopočty, a jsou připraveny prezentovat své výsledky. Jinak hrozí, že se aktivita protáhne.
- Při chronologickém řazení karet požádáme jednoho účastníka či účastnici, aby nám pomohl se správným umístěním karet na zem.

Variace

Závěrečnou otázku (*Které další události / témata / oblasti politiky mohou být relevantní pro historickou kontextualizaci genderových otázek?*) mohou účastníci a účastnice vypracovat samostatně doma.

Požádáme je o vyhledání jedné konkrétní události pro příští setkání v kurzu.

Chcete být milionářem?

Cíl

UVědomit si, že přestože se těšíme genderové rovnosti *de iure*, stále existuje genderová nerovnost *de facto*.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- si zapamatují některá klíčová fakta a data týkající se genderu a společnosti/vzdělávání;
- se dozvědí o hravé a zábavné aktivitě, kterou lze využít ve výuce;
- získají informace o tom, kde najít údaje a data o genderu a společnosti/vzdělávání.

Pracovní metoda

Samostatná práce, práce ve skupinách (2–5 osob ve skupině), prezentace, diskuse.

Čas

45 min.

Příprava a materiál

Vytištěný list papíru s kvízem a list papíru s řešením kvízu a s odkazy k odpovědím pro všechny zúčastněné (příloha 4, strana 153), sladkosti (počet různých sladkostí odpovídá počtu skupin a počet podobných sladkostí odpovídá počtu zúčastněných v jedné skupině) a prezentace v PowerPointu ve formátu televizní soutěže *Chcete být milionářem?*, která bude promítána (počítač, dataprojektor, připojení k internetu). Pro každou skupinu budeme potřebovat čtyři karty, z nichž každá představuje jedno písmeno (A–B–C–D).

Postup

- Připravíme si sáček se sladkostmi, necháme ho kolovat a požádáme zúčastněné o „vylosování“ jedné sladkosti.
- Všem rozdáme list papíru s kvízem.
- Požádáme přítomné o zaškrtnutí odpovědí, které považují za správné.
- Když všichni skončí, požádáme je, aby vytvořili skupiny v závislosti na druhu sladkosti, kterou si vzali.
- Do každé skupiny rozdáme čtyři karty s písmeny A, B, C, D.
- Každou skupinu požádáme, aby se shodla na svých odpovědích ke všem otázkám.
- Jakmile budou všechny skupiny připraveny, zapneme počítač a dataprojektor a zahájíme soutěž *Chcete být milionářem?* Přečteme nahlas první otázku a požádáme skupiny, aby ukázaly kartu s písmenem, o němž si myslí, že představuje správnou odpověď. Můžeme také odpočítávat (tři, dva, jedna) a poté budou karty ukázány.
- Ukážeme správné řešení a poskytneme základní informace o tématu otázky.
- Pokračujeme až do konce kvízu.
- Zeptáme se skupin, která z nich má 1–3 správné odpovědi, 4–6 správných odpovědí nebo více než 7 správných odpovědí.
- Všem zúčastněným poskytneme list papíru s řešením kvízu a s odkazy k odpovědím.
- Diskusi o genderové rovnosti zahájíme dotazem, zda byly pro někoho některé z odpovědí překvapivé. Na závěr se zeptáme, zda je možno tuto aktivitu podle nich použít ve výuce a co je třeba případně změnit.
- Informujeme je o obměně aktivy při práci se školní skupinou. Místo karet, na kterých žáci a žákyně odpovídají zaškrtnutím, by odpovědi A, B, C, D mohl představovat každý roh místnosti. Vyučující položí otázku a nahlas napočítá do tří – poté vyšle děti do rohu, který pro ně představuje správnou odpověď. Účastníky a účastnice upozorníme, že v této variantě může být aktivita poněkud hlučnější.

Tip

Pro některé ze zúčastněných mohou být otázky příliš jednoduché, a proto je zodpovědí dříve než ostatní (totéž platí pro skupiny): v takovém případě k nim můžeme zajít a položit jim doplňující otázky (např.: *Domníváte se, že tato otázka byla velmi snadná / příliš obtížná? Proč?*)

Variace

V závislosti na počtu zúčastněných a čase, který máme k dispozici, si mohou všichni udělat nejprve kvíz sami a poté si sdělit názory v malých skupinkách, nebo pracovat ve skupinkách od samého začátku.

Upozornění

Může se stát, že některá z otázek, kterou připravíme, nemusí být všem jasná. Proto má smysl procházet učebnou a sledovat, zda některé otázky nezpůsobují nejasnosti. Na začátku aktivity můžeme také připomenout, že v takovémto případě je možno se kdykoli na cokoli zeptat.

Cíl

Zapojit zúčastněné do témat vztahujících se k genderu.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- mohou spojit své osobní zkušenosti s tématem genderu;
- zažívají hladký a hravý úvod do tématu;
- dostávají prvotní informace o různosti genderových témat.

Lektoři*lektorky:

- získají první dojem o myšlenkách, postojích a přístupech všech přítomných k tématu genderu.

Pracovní metoda

Samostatná práce, prezentace, skupinová práce (2–3 osoby ve skupině), diskuse.

Čas

45 min.

Příprava a materiál

Komiksy, které zobrazují téma genderu – například dva komiksy v angličtině a osm komiksů v němčině, viz s. 39–42 zdroje uvedeného níže. Další anglické komiksy jsou k nalezení například na následujících webových stránkách: <https://english.emmacol.com>;

Martina Schrader – <http://ohisee.org>;

Jacky Fleming – <https://www.jackyfleming.co.uk/cartoons/nggallery/cartoons/postcards>;

Liza Donnelly – <https://lizadonnelly.com>.

Postup

- Účastníkům a účastnicím oznámíme, že jsme přinesli komiksy, které se zabývají tématem genderu. Tyto komiksy rozložíme na stolech nebo je připevníme na zeď.
- Vyzveme přítomné, aby se postavili, podívali se na komiksy a vybrali si ten, který jim nejvíce vyhovuje (protože je rozesměje, protože nerozumějí jeho významu, protože jim něco připomíná atd.). Pokud si více osob vybere stejný komiks, není to problém.
- Poté, co všichni viděli všechny komiksy a jeden si vybrali, vysvětlí, proč si vybrali tento konkrétní komiks.
- Jakmile se všichni vystřídají, dáme jim prostor k vyjádření názorů na to, co právě slyšeli. Můžeme také reagovat na jejich komentáře.
- Shrňme témata z diskuse a informujeme zúčastněné o tématech, která budou předmětem kurzu.

Tip

Pokud tuto aktivitu realizujeme na začátku kurzu, můžeme požádat všechny přítomné o stručné představení (jména; předměty, které vyučují/studují) a sdělení důvodu, proč si vybrali uvedený komiks.

Variace

Pokud se ve skupině příliš nedisktuje, krátce uvedeme téma genderu a navážeme na výroky v komiksech. Můžeme rovněž požádat zúčastněné o vytvoření týmů o 2–3 osobách a necháme je diskutovat o tom, která témata či aspekty související s genderem a genderovými teoriemi se řeší v komiksech/tvrzeních a jak se tato témata vztahují ke škole/vzdělávání. Během prezentací jednotlivých týmů zaznamenáváme důležité myšlenky a postřehy na flipchartový papír.

Upozornění

Diskusi po vystoupení každého ze zúčastněných zkrátíme na minimum a vysvětlíme, že prostor pro obsáhlejší diskusi a sdělení názorů a myšlenek bude až poté, co se všichni vystřídají.

Zdroj

Schneider, C., & Tanzberger, R. (2016). *Auf dem Weg zur Chancengleichheit. Didaktische Anregungen zum Unterrichtsprinzip „Erziehung zur Gleichstellung von Frauen und Männern“ und zum Gleichbehandlungsgesetz für Berufsschullehrerinnen und -lehrer* [On the way to equal opportunities. Didactical suggestions on the teaching principle „Education for equality between women and men“ and on the Equal Treatment Act for vocational school teachers]. AK Wien. https://aws.arbeiterkammer.at/assets/uploads/Auf_dem_Weg_zur_Chancengleichheit_fertig6.pdf

Cíl

Představit účastníkům a účastnicím kurzu pojem *gender* a více významů tohoto slova.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- se seznámí s různými významy pojmu *gender*, které jsou důsledkem jeho používání v akademické obci, občanské společnosti a při tvorbě politik;
- pochopí význam slova *gender* tak, jak je používán v různých kontextech anglofonní literatury.

Pracovní metoda

Skupinová práce (2 osoby), prezentace, diskuse.

Čas

45 min.

Příprava a materiál

Pro všechny vytiskneme výňatky textů a tabulku s definicemi genderu (viz [příloha 5](#), strana 156).

Postup

- Před kurzem si my sami přečteme článek *The consequences of the differing meanings of gender in policy and activism for politics* (<http://blogs.lse.ac.uk/gender/2018/11/26/the-consequences-of-the-differing-meanings-of-gender-in-policy-and-activism-for-politics>), jehož autorkou je maďarská politoložka Eszter Kováts. V textu se diskutuje o kontextech a významech genderu v posledních desetiletích v souvislosti s používáním slova *gender* v akademické obci, při tvorbě politik a v aktivismu. Text diskutuje také o tom, jak se tyto různé významy měnily. V různých zemích mohly, nebo nemusely tyto procesy proběhnout stejným způsobem. Článek poskytuje dobrý přehled o procesech a trendech v používání pojmu *gender* ve většině evropských zemí.
- Přítomným oznámíme, že v této aktivitě budou zkoumat slovo *gender* a diskutovat o jeho různých významech, s nimiž se mohou setkat v každodenním osobním i profesním životě. Všechny ujistíme, že smyslem aktivity není testovat jejich znalosti, ale poukázat na komplexnost tohoto termínu, což nám může pomoci pochopit případný odpor vůči jeho používání nebo to, jak ho mohou používat jejich žáci a žákyně.
- Na základě článku a definic v tabulce s definicemi (příloha 5) představíme různé významy pojmu *gender* a různé kontexty, v nichž se obvykle vyskytuje. Zdůrazníme, že tyto významy se postupem času vyvíjely a že se v současné době všechny používají. V případě dalších otázek vysvětlíme více nebo uvedeme příklady (5 minut).
- Rozdáme dokument obsahující tabulku s definicemi a výňatky z textů. Požádáme zúčastněné o přečtení výňatků – tyto výňatky totiž obsahují slovo *gender* v různých významech (5–10 minut).
- Požádáme je rovněž o to, aby pracovali ve dvojicích a spojili významy slova *gender* v úryvcích A–G s definicemi v tabulce (10 minut).
- V celé skupině přemýšlíme o možných řešeních a o tom, který výňatek odpovídá které definici a proč (10–15 minut na diskusi).
- Zeptáme se, se kterým významem slova *gender* se účastníci a účastnice kurzu již setkali (pokud se setkali) a zda již dříve v některém kontextu toto slovo sami užíli.
- S přítomnými diskutujeme o tom, zda jejich žáci a žákyně, stážisté či stážistky, případně kolegové a kolegyně již slovo *gender* nějakým způsobem ve vzdělávacím kontextu použili, a pokud ano, v jakém kontextu se tak stalo.

Navrhovaná řešení (přirazování textů k definicím): někdy je možných více řešení. Pokud si účastníci a účastnice zvolí možnost 5 (*Nemůžu se rozhodnout, kam text umístit.*), můžeme situaci využít k podrobnější diskusi o úryvku textu a jeho významu.

2.2.2 Genderová socializace

Tato kapitola zahrnuje různé aktivity, které mají účastníky a účastnice kurzu motivovat k tomu, aby se zabývali genderovou socializací. O genderové socializaci se říká, že začíná narozením, nebo dokonce dříve – formální vzdělávání je pak jednou z hlavních institucionálních oblastí, kde se učíme, jak (ne)být ženou, či mužem. K genderové socializaci ve škole dochází prostřednictvím formálního a skrytého kurikula, prostřednictvím školního prostředí a formálních a neformálních interakcí mezi dospělými a dětmi a mezi vrstevníky a vrstevnicemi. Genderová socializace ovlivňuje určitým způsobem osoby genderově konformní a genderově nekonformní. Je velmi důležité, aby si vyučující byli vědomi procesu socializace a věděli, že k procesu vytváření genderovaných způsobů existence může přispívat nejen to, co učí, ale také způsob jejich komunikace a chování k dětem.

Některé ze zde uvedených aktivit – stejně jako v jiných částech této příručky – využívají dramatické techniky, které vycházejí z osobních zážitků účastníků a účastnic kurzu. Podle našich zkušeností může aktivní vzpomínka na vlastní zážitky spojené s genderovou socializací – nebo samotné poznání, že tyto vzpomínky jsou ve skutečnosti spojeny s genderovou socializací – přispět k hlubšímu pochopení tohoto jevu a k vyššímu povědomí o něm ve vzdělávacím prostředí.

Některé z aktivit v této kapitole se zaměřují na chlapce a téma maskulinity. Při pilotování kurzů jsme zjistili, že většina genderově citlivých výukových materiálů se zaměřuje na dívky a škodlivé stereotypy, které na dívky působí. Menší důraz je kladen na chlapce a jejich pocíťované nebo skutečné potíže v mnoha dnešních vzdělávacích systémech. Učitelky se často cítí bezmocné ve vztahu k chlapcům v různých vzdělávacích situacích, proto považujeme za důležité, aby vyučující porozuměli i genderové socializaci chlapců.

V některých zemích, jako je Maďarsko, není posilování postavení dívek vůbec předmětem formálního kurikula. Vzdělávací obsah omezuje dívky ve výběru jejich rolí pouze na několik spíše stereotypů. Věříme, že potřeba posílení postavení dívek by měla být všem vyučujícím zdůrazněna. Ačkoliv se v této kapitole nevěnujeme explicitně tématu posilování postavení dívek, v rámci celé metodiky jsme zahrnuli mnoho aktivit, které obsahují dívčí perspektivu a zkušenosti s genderovými nerovnostmi ve vzdělávání.

Pro práci s tématem genderové socializace doporučujeme také následující videa: [Girl Toys vs. Boy Toys](#) (strana 119), [The Best a Man Can Get](#) (strana 120), [The Best Men Can Be](#) (strana 121) a [American Male](#) (strana 122).

Věty, které jsme slýchali

Cíl

Přemýšlet o procesu vlastní genderové socializace a analyzovat rozdíly a podobnosti v genderové socializaci mužů a žen.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- odhalí vliv společnosti na utváření našich osobností zejména ve dvou genderových kategoriích – muž a žena;
- uvědomí si, že v naší společnosti většinou opomíjíme další genderové identity;
- uvědomí si a analyzují tlaky, které na nás vytváří společnost, protože nás rozpoznává jako muže/ženy;
- uvědomí si, jak a kým jsou tyto tlaky ve společnosti reprodukovány;
- umějí pojmenovat, které vlastnosti a dovednosti jsou v naší společnosti vyžadovány od žen a od mužů a jak se tato skutečnost může odrážet v našich osobních a pracovních životech.

Pracovní metoda

Diskuse, samostatná práce, práce ve skupinách. Aktivita je určena pro nejméně čtyři osoby. Během aktivity vzniknou skupiny po 2–6 osobách.

Čas

90 min.

Příprava a materiál

Bločky jednobarevných lepicích papírků, tužky, prázdné archy flipchartu jako podklad pro nalepení lístečků, popisovače na flipchart, soupis postupných kroků a otázek k diskusi na flipchartovém papíru.

Postup

Analýza vět (45 min.)

- Všem rozdáme tužky a lepicí bločky.
- Vyzveme zúčastněné, aby si z bločku odtrhli alespoň pět papírků.
- Poprosíme je, aby si zkusili vzpomenout na věty, které kdy od ostatních (v rodině, ve škole, v zaměstnání apod.) slýchali právě proto, že jsou muži*ženy. Zdůrazníme, že se jedná o to, jak nás rozpoznává okolí, nikoli o genderovou identitu, kterou prožíváme.
- Věty je necháme napsat na lístečky. Co věta, to lísteček.
- Kdo bude potřebovat, může si odtrhnout lístečků více.
- Zhruba po pěti minutách přítomné požádáme o vytvoření pracovních skupin *Očekávání od žen* a *Očekávání od mužů* tak, aby maximální počet lidí ve skupině byl šest. Každé skupině dáme fix a prázdný flipchartový papír, kam mohou své věty lepit.
- Vyzveme účastníky a účastnice ke sdílení lístečků v kruhu vlastní skupiny, pokyny formulujeme následovně:
 - Přečtěte si po kruhu jednotlivé věty nahlas.
 - Zamyslete se nad tím, jaké pocity ve vás věty vyvolaly. Které z vět ve vás vzbuzují silné emoce a proč? Co vás nejvíce zaujalo? O čem přemýšlíte? Své poznatky sdílejte se svou skupinou.
 - Zamyslete se nad souvislostmi mezi jednotlivými větami a pokuste se je ve společné diskusi roztrždit do různých kategorií. Kategorie pojmenujte a vyberte věty, které je nejlépe reprezentují. Které z vět jsou v různých obměnách zastoupeny ve vaší skupince nejčastěji? Jak si to vysvětlujete?
 - Prezентуйте ostatním vámi identifikované kategorie a tři pro vás důležité postřehy z diskusí.

Živá socha muže a ženy (30 min.)

- Skupiny požádáme, aby své flipchartové papíry vystavily, vzájemně si je důkladně prohlédly a aby přečetly všechny sepsané věty.
- Sdělíme jim, že nyní budeme na základě těchto vět modelovat živou sochu muže a ženy.

- Požádáme dva dobrovolníky – muže a ženu – ze skupiny, aby představovali „živou hlínu“, a posléze tedy sochy muže a ženy.
- Vyzveme ostatní, aby se rozdělili do dvou libovolných skupin podle toho, kterou sochu chtějí modelovat.
- Každé skupině předložíme znovu příslušný flipchartový papír s větami a požádáme je, aby podle nich během 15 minut vytvořily živou sochu *Jaký*Jaká má být muž*žena*. Vysvětlíme zúčastněným, že sochu mohou modelovat buď dotykem, nastavením dobrovolníka, resp. dobrovolnice do požadovaných pozic, nebo tím, že jim požadovanou pozici předvedou a dobrovolník či dobrovolnice ji převezme. Sochu proměňuje skupina tak dlouho, dokud není spokojená. Pokud budou skupiny chtít, mohou sochu dotvořit také pro ně důležitými kostýmními znaky, např. sukní u ženy nebo vycpanými rukávy jako znakem svalů u mužů atp.
- Hotové sochy postavíme vedle sebe a požádáme zúčastněné o popis toho, jak sochy vidí a jak si je interpretují. Zaměřujeme se na pojmenování společných a rozdílných znaků soch. Skupině můžeme pomoci otázkami, např.: *Je socha vertikální, či horizontální? Kolik prostoru socha zaujímá? Je tělo sochy uzavřené, či otevřené? Jak si tyto skutečnosti interpretujeme?*

Otázky k reflexi (15 min.)

Ve dvojicích necháme všechny přítomné prodiskutovat následující otázky, na závěr skupinu požádáme, aby nahlas sdílela pro ni důležité poznatky.

- Jaká očekávání má ode mě společnost, protože mě rozpoznává jako ženu*muže?
- Se kterými očekáváními se ztotožňujeme a která již vnímáme jako tlak a proč?
- Které kvality (dovednosti, vlastnosti) v nás podporují věty, jež slyšíme, protože nás okolí rozpoznává jako ženy*muže? Jak se to může odrážet v našem osobním či pracovním životě?
- Proč většinou přemýšlíme pouze binárně v kategoriích žena*muž a opomíjíme další genderové identity? Jaké to má důsledky?

Tipy

Předem připravíme několik lepicích papírků s větami, které se týkají jak mužů, tak žen. Některé věty se mohou opakovat v různých variantách. Pokud je v jedné skupině méně osob než ve druhé, poskytneme jí tyto připravené věty.

Rozdělením skupiny na muže a ženy můžeme dosáhnout lepšího porozumění tomu, že tlak, který cítíme jako jednotlivci či jednotlivkyně, není jenom naším osobním problémem, ale problémem společenským, neboť jej s námi pravděpodobně budou sdílet také ostatní členové a členky skupiny.

Variace

Nejdříve požádáme zúčastněné o sepsání vět, které slyšeli v rámci toho, že je okolí rozpoznávalo jako muže/ženy, a tyto věty nalepíme na samostatné flipchartové archy s názvem *Očekávání od žen* a *Očekávání od mužů*. Poté požádáme zúčastněné, aby se libovolně (nikoli podle genderu) rozdělili a pracovali dále ve skupinách po 4–6 osobách.

Komentáře zúčastněných

Často mi říkali, abych byla poslušná, nic neříkala. I dnes je pro mě těžké vyjádřit svůj názor nahlas. Jsem tichá a cítím se provinile. (studentka)

Uvědomil jsem si, že i já používám mnoho z těchto vět a že by mohly být urážlivé a vyvíjet tlak na lidi kolem mě. (student)

Příklady vět, které zazněly v kurzech

Věty, které jsme slyšeli proto, že jsme rozpoznávání jako muži.

Kluci nepláčou.

Nebreč, jsi kluk!

Ty jako fakt hraješ v divadelní skupině...?!

Vypadáš jako holka.

Je nedostatek učitelů – staň se učitelem.

Chceš být učitelem? Nebudeš mít žádné peníze!

Jako muž bys měl mít řidičský průkaz.

Nevíš nic o autech? Co jsi to za chlapa?

To je práce pro ženy. Jak to můžeš dělat?

Hraješ SIMs? Hele, to je pro holky!

Jsi muž, tak jí pomoz!
Je v pořádku, když kluci zlobí.
Muž by měl být rozhodný.
Pořád nevíš, co chceš dělat v životě, a to ti je 25 let?

Věty, které jsme slýchávaly proto, že jsme rozpoznávány jako ženy.

Měla by ses chovat jako dáma.
Nebuď hysterka jako jiné ženy.
Holky by měly nosit sukně.
Ty se nemaluješ?
Narovnej se!
Ty bys měla být ta, která je pořádkumilovná.
Měla by ses naučit vařit, nebo se nevdáš.
Měla bys žehlit, jsi žena.
Běž do svého pokoje a hraj si s barbínami.
To je jenom pro kluky.
Kluci to opraví.
To nezvládneš.
Ty nechceš děti?!

Příklady vybraných kategorií

Nebreč!
Nebuď jako holka!
Domácnost
Buď dámou!

Vzpomínky z dětství na to, jaké to je být dívkou a chlapcem

Cíl

Porozumět pojmu a procesu *genderové socializace* prostřednictvím osobní zkušenosti.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- promýšlejí genderovou socializaci prostřednictvím svých zážitků z dětství;
- vztahují své osobní zkušenosti k ostatním účastníkům a účastnicím;
- přemýšlejí o různých řešeních běžných situací, ve kterých by jejich zkušenosti s porušováním genderových norem mohly být dospělými akceptovány, nebo dokonce odměňovány.

Pracovní metoda

Skupinová práce. Aktivita nejlépe funguje pro tři nebo čtyři skupiny po 3–5 osobách.

Čas

60–90 min.

Příprava a materiál

Vytištěný seznam otázek pro každého ze zúčastněných, nebo seznam otázek na flipchartovém archu/tabuli.

Seznam otázek

1. Jaká je vaše první vzpomínka, kdy jste si uvědomil*a, že jste dívka*chlapec?
2. Pokuste si vzpomenout na jednu nebo dvě situace či události ze svého dětství nebo mládí, kdy jste se *choval*a* očekávaným způsobem jako chlapec*dívka.
3. Byl*a jste za svoje jednání odměněn*a? Pokud ano, kým a jak?
4. Jak jste se u toho cítil*a? A jak jste reagoval*a?
5. Pokuste si vzpomenout na jednu nebo dvě situace či události ze svého dětství nebo mládí, kdy jste se *nechoval*a* očekávaným způsobem jako dívka*chlapec.
6. Byl*a jste za svoje jednání trestán*a? Pokud ano, kým a jak?
7. Jak jste se u toho cítil*a? A jak jste reagoval*a?

Postup

- Účastníky a účastnice rozdělíme do skupin po 3–4 osobách.
- Poté, co se skupiny usadí, rozdáme každému seznam otázek. Požádáme, aby si nejprve všichni přečetli otázky individuálně a několik minut o nich přemýšleli.
- Po individuální reflexi je požádáme, aby svoje zkušenosti a pocity sdíleli ve svých skupinkách.
- Poté je poprosíme, aby si každá skupina vybrala jeden z příběhů svých členů, v němž je chování dotyčného v souladu s očekáváním vycházejícími z genderových rolí, a jeden, v němž byla tato očekávání narušena.
- Poté, co si každá skupina vybrala své příběhy ke sdílení, požádáme je, aby je zahrály nejprve s původním koncem a poté s jiným koncem tak, aby se rozvrátily genderové stereotypy.
- O zkušenosti diskutujeme s celou skupinou.

Tipy

Někteří účastníci a účastnice nemusejí chtít sdílet svoje osobní zážitky z dětství. Abychom je povzbudili ke sdílení, navrhneme, že příběhy, které budou vyprávět, nemusejí být jejich vlastními příběhy. Mohou mluvit o příbězích osob, které znají.

Je důležité, aby skupiny příběhy nejen sdílely, ale aby je zahrály se dvěma odlišnými zakončeními a poté společně sdílely svoje dojmy a postřehy. Pokud není výrazně málo času, tuto část aktivity nevynecháváme.

Ve skupině mohou být transgender/nebinární/queer, příp. intersexuální lidé. Je velmi důležité, aby jim tato aktivita dala příležitost vyjádřit se a podělit se o své zkušenosti s tímto tématem. Povzbudíme je, aby se podělili o své pocity a zkušenosti ve své skupině a aby skupina společně uvažovala o jakýchkoli sdílených nebo odlišných zkušenostech spojených s vyrůstáním jako chlapec nebo dívka a o sociálních omezeních a možných důsledcích genderové socializace.

Zdroj

Kövesi, Gy. & Rédei, D. (2014). *MM és gender. Elmélet és gyakorlatok az MM önkéntes óraadók képzéséhez*. [GKLP⁵ and gender. Theory and practical activities for the training of volunteer facilitators of the GKLP school program.] Labrisz Lesbian Association and Szimpozion Association.

Příklady sdílených příběhů a jejich variant upravených studenty a studentkami kurzu, který pořádala Univerzita Loránda Eötvöse v Budapešti (ELTE).

Skupina 1

Studenti a studentky zahráli příběh, ve kterém měla dívka v mateřské škole nalakované nehty a učitelka jí řekla, že to dělají pouze dospělé ženy. Potom si děti hrály na zahradě. Dívky obsadily pirátskou loď a chlapci si stěžovali, načež učitelka řekla dívkám, aby loď předaly chlapcům a místo toho si našly nějaké hračky pro dívky. V alternativním příběhu učitelka řekla dívce, že její nehty jsou opravdu pěkné, ale lakování nehtů je vhodnější pro dospělé a že i bez něho mají dívky pěkné ruce a nehty. Potom dívky obsadily pirátskou loď, chlapci ji chtěli získat, začal boj, který dívky vyhrály, a tak zůstaly na lodi.

Skupina 2

V původním příběhu se konala oslava narozenin pro malé děti a chlapec si chtěl hrát s panenkou Barbie. Otec přišel, byl naštvaný a řekl svému synovi, že Barbie je dívčí hračka, se kterou by si neměl hrát. V alternativním příběhu otec syna podporoval a řekl mu, že si může hrát, s čímkoli chce.

Skupina 3

V původním příběhu byla dívka na nedělním obědě se svými prarodiči a dědeček se jí zeptal, jaký je její oblíbený školní předmět. Řekla, že je to matematika. Dědeček vypadal pohrdavě a řekl: „Doufám, že čteš také nějakou literaturu.“ V alternativním příběhu dědeček dívku povzbuzoval a podporoval ve studiu matematiky.

5/ GKLP označuje „Getting to Know LGBT People“, což je školní program realizovaný maďarskou organizací Labrisz Lesbian Association and Szimpozion Association www.melegsegesmegismeres.hu

Dospívání v muže – skládačka

44

Cíl

Zvýšit povědomí vyučujících o současných očekáváních souvisejících s mužností (maskulinitou) vůči dospívajícím chlapcům.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- si uvědomí, že dospívající chlapci čelí mnoha omezujícím očekáváním souvisejícím s tím, co společnost vyžaduje od mužů;
- dokáží zpochybnit výše uvedená očekávání jako výlučně platná, pozitivní nebo oprávněná a argumentovat a podporovat ve své výuce rozmanitější škálu genderových rolí pro chlapce.

Pracovní metoda

Samostatná a skupinová práce. Aktivitu lze využít pro libovolný počet zúčastněných.

Čas

15 min.

Příprava a materiál

Vytiskneme a vystříhneme jednoduchý prázdný vzor skládačky formátu A4 (např. <https://i.pinimg.com/564x/4b/9d/b7/4b9db72cb9dfc8b7e177c66c6467a2bb.jpg>). Vystříhneme tolik kusů, kolik je účastníků a účastnic.

Postup

- Vysvětlíme, že toto cvičení se týká adolescentních chlapců a jejich dospívání v muže.
- Všem přítomným dáme jeden prázdný kousek skládačky a požádáme je, aby do něj napsali jedno slovo nebo frázi reagující na následující otázku: *Jaká charakteristika nebo typ chování se očekává od adolescentních chlapců v naší společnosti, když dospívají v muže?* Na splnění tohoto úkolu dáme několik minut.
- Jakmile jsou všichni hotovi, shromáždí se u jednoho stolu, kde dají celou skládačku dohromady.
- Nahlas přečteme, co je napsáno na každém dílku skládačky, aby účastníci a účastnice slyšeli všechny charakteristiky, které byly identifikovány.
- Zeptáme se, které vlastnosti nebo typy chování se na jednotlivých dílcích objevily a proč.
- Požádáme zúčastněné o diskusi o tom, zda by mohly být podporovány ve vzdělávání a socializaci chlapců takové charakteristiky nebo chování, které by byly v jejich vlastním zájmu a současně v zájmu ostatních, včetně žen.
- Necháme přítomné diskutovat o otázce, jak mohu já jako učitel či učitelka povzbudit chlapce k tomu, aby si vyzkoušeli a přijali širší a diferencovanější škálu charakteristik a chování.

Tipy

Je důležité zamyslet se nad tím, jak jsou v naší patriarchální společnosti genderové role spojené s muži obvykle restriktivní, heteronormativní a zaměřené na prosazování sebe sama a také na potenciální násilí vůči jiným mužům a ženám. Je zapotřebí, aby tyto aspekty zazněly v diskusi. Pokud by se tak nestalo, uvedeme, že vhodnější alternativou by byl proces vzdělávání a socializace chlapců osvobozený od veškerého násilí.

Lze zmínit častý názor, že typicky ženské charakteristiky jsou vhodně doplňovány právě výše zmíněnými mužskými charakteristikami, což je pozitivní. Zeptáme se přítomných, zda by se podle nich charakteristiky spojené se ženami a muži měly, nebo neměly překrývat a která z těchto dvou variant by lépe podporovala rovnost žen a mužů.

Cíl

Upozornit na různé podoby oboru *masculinity studies* a na odbornou pedagogickou literaturu o rozdílech mezi výchovou chlapců a dívek.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- se seznámí s několika autory a autorkami a s výzkumnými šetřeními v oblasti studií maskulinity;
- analyzují reklamy založené na teoriích maskulinity a toxické maskulinity;
- analyticky uvažují o svých vlastních zkušenostech s výukou chlapců a dívek.

Pracovní metoda

Přednáška podpořená video ukázkami, následná diskuse.

Čas

20 min. přednáška, 3–4 min. video ukázky, 15 min. diskuse

Příprava a materiál

Powerpointová prezentace (viz **příloha 6** – strana 159 – lze volně upravovat; podle uvážení lektora či lektorky doplnit nový materiál včetně obrázků), technické vybavení k promítání reklam (datapojektor, reproduktory, počítač, internet).

Postup

Krátká přednáška podle prezentace v příloze 6.

Videa

Společně zhlédneme dvě reklamy a kampaně firmy Gillette realizované v odlišných letech.

Reklama č. 1. – The best a man can get (1989) <https://www.youtube.com/watch?v=OAKVDCqVY6w>

Reklama č. 2. – The best men can be (2019) <https://www.youtube.com/watch?v=koPmuEyP3a0>

Diskuse

V úvodu diskuse položíme následující (nebo jiné) otázky:

- Znáte tyto reklamy?
- Co si o nich myslíte?
- Jaké role ukazují mužům a ženám reklama č. 1 a reklama č. 2?
- Proč jsou uvedené dva anglické slogany odlišné?
- Jak byste vychovávali a vzdělávali chlapce, aby z nich byli opravdoví / dobří / spravedliví muži?

Vzpomínky na školu – divadlo obrazu

Cíl

Zamyslet se prostřednictvím osobních příběhů nad procesem vlastní genderové socializace ve škole.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- si uvědomí proces vlastní genderové socializace ve škole;
- porozumějí vlivu instituce školy na utváření našich osobností (z hlediska genderu);
- diskutují o zvoleném problémovém tématu;
- posilují své schopnosti řešit obdobné situace v praxi.

Pracovní metoda

Divadlo obrazu, samostatná práce, skupinová práce. Aktivita je určena pro nejméně čtyři osoby. V divadle obrazu mluvené slovo ustupuje do pozadí a tím dává prostor našemu porozumění zkoumanému problému na smyslové a pociťové úrovni. Namísto slov zúčastnění vyjadřují své osobní zkušenosti skrze živé obrazy. Živý obraz jeho tvůrce či tvůrkyně vystaví z těl ostatních přítomných. Důraz je kladen na rozvíjení jiných forem poznání – skrze tělo, výrazy tváře, vzdálenosti atp. Na této pociťové úrovni účastníci a účastnice znovuobjevují a posléze i slovy společně reflektují zkoumané téma.

Čas

65–75 min.

Příprava a materiál

Žádné

Postup

- Účastníky a účastnice rozdělíme do skupin po 4–6 osobách.
- Požádáme zúčastněné o vzájemné sdílení vzpomínky (ve skupině) na nějakou situaci ze školy, kdy byl na ně vyvíjen tlak kvůli jejich genderu. Mělo by se jednat o situaci obsahující nějaký konflikt.
- Sdělíme přítomným, že od této chvíle spolu nemohou mluvit, protože smyslem aktivity je ohlédnout se za těmito vzpomínkami jinak než slovem.

Tichý živý obraz (10 min.)

- Poprosíme zúčastněné o postupné přiblížení jejich situací prostřednictvím tzv. živého obrazu, který bez mluvení vytvoří pomocí ostatních členů a členek své skupiny.
 - Mohou je tvarovat dotykem, nebo jim ukázat, jakou mají mít pozici, výraz.
 - Mohou využít všechny členy a členky skupiny, nebo jenom některé.
 - Obraz může být ztvárněn realisticky, nebo abstraktně, do obrazu mohou být přidány postavy vyjadřující pocity autora či autorky apod.
 - Autor či autorka může, ale nemusí být součástí obrazu.
- Požádáme zúčastněné:
 - aby se pokaždé do obrazu pokusili vžít.
 - aby si zapamatovali obraz.
 - aby uvažovali o vazbách na ostatní postavy.
 - aby prožili pocity zevnitř postavy, kterou v něm znázorňují.
- Kdo je součástí obrazu, může v duchu tipovat, kterou situaci obraz připomíná.

Co si myslíme, že jsme byli (15 min.)

Po dokončení všech živých obrazů ve skupině sdělíme přítomným, že mohou začít mluvit, avšak podle následujících pravidel:

- Zúčastnění postupně diskutují o jednotlivých obrazech.
- Tvůrce či tvůrkyně obrazu vždy nejdříve v tichosti naslouchá výpovědím o svém obraze.
- Ostatní popisují, co a vůči komu v obraze prožívali, a sdílejí své názory na to, co jim obraz připomínal.
- Poté, co zazní myšlenky ostatních, tvůrce či tvůrkyně popíše situaci, kterou ztvárnili.

Stejným způsobem se pracuje se všemi obrazy.

Fáze sdílení je pro každého z tvůrců a tvůrkyň obrazů nesmírně cenným a přínosným okamžikem. Každý z nás má totiž na určitou situaci jiný pohled a každý z nás může nabídnout různé interpretace obrazu a prožitků postav v něm. Druzí tak mohou pojmenovat to, co pro autora či autorku obrazu nebylo na první pohled viditelné.

Výběr příběhu (5 min.)

- Vyzveme zúčastněné, aby za svou skupinu vybrali jeden z příběhů a předvedli jej ve formě krátké scénky.
- Upozorníme na to, že scénka musí končit těsně před tím, než hlavní postava příběhu začne situaci řešit.

Divadlo fórum (20 min.)

- Jedna skupina přehraje scénku pro druhou skupinu.
- Poté mohou účastníci a účastnice z druhé skupiny vstupovat do role hlavní postavy a nabízet různá alternativní jednání v této situaci tak, aby se tlaku postavili. Podrobnější instrukce k divadlu fórum najdete na straně 77 (aktivita [Homofobní šikana](#)).

Otázky k reflexi (15 min.)

- Jak se může škola podílet na reprodukci genderových stereotypů?
- Jak instituce školy a lidé v ní ovlivnili (a ovlivňují) moji genderovou socializaci?
- Co mohu já osobně jako vyučující změnit, abych se na reprodukci genderových stereotypů v instituci školy nepodílel/a?

Příklad situací sdílených studentkami a studenty

Vyučující na vysoké škole ponižuje studentky ve výuce nevhodnými/diskriminačními poznámkami. Spolužačky se posmívají dívce, která dle jejich soudu nenosí dostatečně dívčí oblečení.

Tip

Zkoumání zvolené situace/tématu můžeme obohatit ještě o následující techniky. Teprve na základě tohoto zkoumání přítomné vyzveme k tvorbě scénky divadla fórum. Výchozím bodem jednotlivých technik je původní živý obraz, který si skupina zvolila. Všechny techniky probíhají paralelně v obou skupinách. Zúčastněné si můžeme rozdělit na dvě skupiny. Pokud jsou součástí obrazu, označujeme je jako hráče, resp. hráčky, pokud součástí obrazu nejsou, nazveme je pozorovateli či pozorovatelkami.

Slowmotion postav v obraze (5 min.)

- Každý*á znázorňuje ve zvoleném obraze určitou postavu.
- Požádáme hráče a hráčky o zamyšlení nad tím, čeho chce jejich postava v daném obraze dosáhnout.
- Na tlesknutí se všichni hráči a hráčky v obraze začnou pohybovat jako ve zpomaleném filmu tak, aby pohybem dosáhli toho, čeho chtějí. Bez mluvení, bez zvuků. Většinou mají tendenci pohyby zrychlovat, je potřeba je upozornit, že jejich pohyb má být opravdu velice pomalý. Skrze pohyb začne vznikat dynamika vztahů mezi jednotlivými postavami.
- Rovněž je upozorníme, že na sebe musejí vzájemně reagovat, ale v tom smyslu, že individuálně prosazují svou vůli – své chtění.
- Zhruba po dvou minutách akci ukončíme tlesknutím.
- Požádáme zúčastněné o sdílení toho, co pro ně bylo zajímavé z hlediska jejich postav a z pozorování zvenčí v kontextu zkoumaného tématu.

Monology postav (5 min.)

- Na tlesknutí všechny postavy v obraze najednou začnou vést samy se sebou monolog. Smyslem této techniky je také skrze slova pojmenovat záměry jednotlivých postav a položit základ jejich jednání.
- Zhruba po dvou minutách akci ukončíme tlesknutím. Požádáme zúčastněné o sdílení toho, co pro ně bylo zajímavé z hlediska jejich postav a z pozorování zvenčí v kontextu zkoumaného tématu.

Dialogy mezi postavami (10 min.)

- Na tlesknutí všechny postavy v obraze začnou paralelně po dvojicích spolu vést dialog. Vztahují se v něm k danému příběhu, různě jej komentují, argumentují. Smyslem je, aby se každá postava v obraze potkala s každou a ujasnila si, jaký mají mezi sebou vztah.
- Zhruba po pěti minutách akci ukončíme tlesknutím. Požádáme zúčastněné o sdílení toho, co pro ně bylo zajímavé z hlediska jejich postav a z pozorování zvenčí v kontextu zkoumaného tématu.
- Vyzveme hráče a hráčky, aby útržky dialogů, které jim přišly pro příběh zásadní, použili v následujícím kroku při hraní divadla fórum.

Upozornění

Dramatické aktivity pracují s tělem a fyzickým dotykem. Před každou dramatickou aktivitou vždy o této skutečnosti přítomné informujeme a sdělíme jim, že jejich účast je dobrovolná. Pokud by někomu byla aktivita nepříjemná, nemusí se jí účastnit přímo, ale může zůstat v roli osoby, která aktivně sleduje a reflektuje celý proces tvorby.

2.3 GENDEROVÁ (NE)ROVNOST VE ŠKOLE

2.3.1 Škola ve společnosti, společnost ve škole

Školní vzdělávání neprobíhá ve vzduchoprázdnu, ale ve společnosti, a je proto zřejmé, že jej explicitně i implicitně ovlivňují a formují společenské struktury, instituce i jednotlivci. Pokud jde o genderovou socializaci, lze sociální zakořeněnost vzdělávání sledovat mimo jiné v tom, jaké hodnoty související s genderem jednotliví aktéři a aktérky vzdělávání zastávají (například zda se žáci a žákyně setkávají s genderově stereotypním nebo naopak nestereotypním rozdělením rolí v rodinách), v tom, jak oficiální a skryté kurikulum genderově socializují žáky a žákyně, zda obsahují stereotypy, nebo ne, a dále také v tom, zda škola a vyučující podporují genderovou rovnost ve společnosti – například zda vykazují snahu čelit negativním jevům, jako jsou (homofobní a transfobní) šikana, sexuální obtěžování apod., nebo zda s žáky a žákyněmi diskutují o vlivu médií, internetu či sociálních médií na vnímání genderových otázek.

Cílem aktivit uvedených v této kapitole je podpořit vyučující v tom, aby se zamysleli nad faktory, které ovlivňují podobu školy a výuky, nad vlastními postoji i svou praxí a aby posílili svůj kritický přístup a genderové povědomí. Tím mohou následně pozitivně ovlivnit roli školy při dosahování genderové rovnosti.

Společenské faktory uvnitř a vně škol

Cíl

Umožnit zúčastněným uvažovat o tom, které společenské faktory formují a ovlivňují školu z hlediska genderu.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- přemýšlejí o různých důležitých faktorech uvnitř i vně škol – ať už se jedná o individuální aktéry a aktérky, instituce, legislativní rámec atd., které mají dopad na podobu škol a vzdělávání;
- navzájem sdílejí a shrnují své zkušenosti s provázaností společenského uspořádání a školního prostředí se zaměřením na genderové aspekty tohoto propojení.

Pracovní metoda

Skupinová práce a diskuse. Aktivitu lze využít pro libovolný počet zúčastněných.

Čas

30–40 min. (v závislosti na velikosti skupiny)

Příprava a materiál

Prázdný flipchartový nebo jiný papír velkého formátu na kreslení a poznámky, barevné lepicí bločky, barevné fixy a propisovací tužky.

Postup

- Aktivitu uvedeme tak, že na arch papíru schematicky nakreslíme budovu školy (lze připravit předem) a připíšeme k ní některé aktéry či aktérky, instituce a zákony, jež mají vliv na školu a vzdělávání a na vzájemné působení mezi těmito dvěma sférami. Jedná se např. o lidi ve škole (o studující, vyučující, osoby v sociálních službách, psychology či psycholožky atd.), mimo školu (o rodiče, policii, osoby v poradenských a sociálních službách atd.), instituce a další faktory ve společnosti (např. česká společnost, ministerstva, ústřední orgán školství, církev, internet, populární kultura včetně pornografie atd.).
- Požádáme zúčastněné o vytvoření skupin po 6 osobách, diskusi o zkušenostech s následujícími tématy a vytvoření podobné kresby na flipchartovém papíře s označením faktorů mimo školu a uvnitř školy:
 - *Jaké jsou nejdůležitější společenské faktory (např. aktéři a aktérky, instituce, zákony atd.), které ovlivňují školy a vzdělávání?*
 - *Které genderové jevy, očekávání, konflikty, otázky a problémy mohou být vyvolány těmito různými faktory a aktéry či aktérkami ve škole a mimo ni? (Témata, která se patrně objeví, mohou zahrnovat domácí násilí, rozvod rodičů, hypersexualizovanou popkulturu, obtěžování v online prostoru, sociální vyloučení z důvodu chudoby, přetížené vyučující, nové učební osnovy, sexuální vztahy mezi vyučujícími a studujícími atd.)*
 - *Očekává se, že se vyučující a školy budou těmito faktory zabývat? Jak?*
- Požádáme každou skupinu, aby pro ostatní shrnula svá zjištění. Jednotlivá zjištění skupin porovnáme a vedeme diskusi se zaměřením na genderové aspekty.

Genderové stereotypy ve škole – sociodrama dávání hlasu

51

Cíl

Zamyslet se nad nevyslovenou realitou interakcí souvisejících s genderem.

Zamyslet se nad tím, jak sociální postavení může ovlivnit naše vlastní myšlenky, činy a interakce související s genderem.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- objeví vliv společnosti na utváření našich názorů a jednání s ohledem na kategorii genderu;
- porozumějí tomu, jak činy a názory souvisejí s různým sociálním postavením;
- přemýšlejí o svém vlastním sociálním postavení a o postavení jiných a o tom, jak sociální postavení ovlivňuje interakce;
- uvědomí si, jak jsou vzdělávání a školní docházka začleněny do společnosti a sociálních struktur.

Pracovní metoda

Dramatická aktivita, diskuse.

Čas

40 min.

Příprava a materiál

Vhodný prostor pro dramatickou scénku a intervence. Tabule a popisovače – v případě, že existují nějaké poznatky, které chce lektorující zdůraznit tím, že je během diskuse napíše na tabuli.

Postup

- Prečteme si následující příběh, týkající se 9–10letých dětí na školním hřišti.
Dívka hraje na hřišti fotbal s chlapci a učitelka komentuje scénu kolegyni: „Její matka jí nedovoluje, aby chodila na fotbalový trénink, protože to není dívčí sport.“ I když jsem se s ní několikrát snažila mluvit, nepomohlo to. Kluci ji berou, ale říkají mi: „Je to pro nás ostuda, protože kvůli ní vypadáme jako začátečníci.“ Náhle začne dívka hrát agresivněji. Učitelka ji napomíná: „Hraj jako holka!“
- Popíšeme kontext: tato škola se nachází v blízkosti „ghetta“ a děti pocházejí z velmi chudých romských rodin.
- Požádáme některé studenty a studentky o ztvárnění hlavních rolí v tichém živém obraze: učitelka, dívka, učitelka, chlapci (a možná i další žáci a žákyně hrající jinou sportovní hru).
- Požádáme zúčastněné, aby dali hlas jednotlivým postavám tak, že se jednou rukou dotknou jejich ramene a promluví namísto nich v 1. osobě jednotného čísla. Vysvětlíme, že mohou vyjádřit:
 - a) něco, co v původní scéně neřekli, ale mohli by hlasitě říci, kdybychom si scénu představili odlišně;
 - b) něco, co by neřekli nahlas, ale mohli by si myslet;
 - c) něco, na co se možná neodvážují myslet, nebo nemusejí to být schopni vyjádřit, ale o čem si myslíme, že by to mohlo odrážet motivaci jejich jednání;
 - d) něco, co by si nemysleli, ale co dává hlas jejich konkrétnímu sociálnímu postavení: myšlenka související s jejich společenským postavením, která představuje vliv společnosti.
- Necháme zúčastněné dát hlas jednotlivým postavám v tichém živém obraze (i postavy v obraze si mohou dát hlas navzájem, případně i sobě samým).
- Podporujeme přítomné v tom, aby zaznělo co nejvíce hlasů. Vysvětlíme, že nevádí, pokud dají téže postavě protichůdné hlasy.
- Můžeme také nabídnout příklady vyjádření pro různé aktéry a aktérky scény, například:
 - a) pro jednoho z chlapců, který hraje fotbal: „Paní učitelko! Ona je agresivní! Nechová se jako hodná holka!“

- b) pro učitelku: „Jsem opravdu unavená z těchto zaostalých rodičů.“
- c) pro jednoho z chlapců: „Na začátku bylo zvláštní, že tahle holka s námi vždycky hraje fotbal, ale teď jsem si na to zvykl a také jsem si připustil, že je lepší než já. Je to bezva.“
- d) pro dívku: „Ráda hraju fotbal a myslím si, že v něm něco dokážu. V jiných oblastech svého života nejsem úspěšná.“
- e) pro učitelku: „Jako liberální intelektuálka ze střední třídy musím přijmout tuto dívčinu volbu, ale ve skutečnosti mám hodně předsudků ohledně ženského chování.“
- Pokud od přítomných nemáme žádná další vyjádření, tuto scénu ukončíme a požádáme dvě účastnice, aby vytvořily scénku, ve které se potká dívčina matka s učitelkou, přičemž učitelka by chtěla přesvědčit matku, aby svou dceru nechala chodit na fotbal.
- Obě účastnice začnou hrát a lektor či lektorka scénku v určitém okamžiku zastaví (tlesknutím). Poté požádáme ostatní, aby dali hlas oběma postavám. Opět i postavy si mohou dát hlas jedna druhé, případně i sobě samým.
- Poté, co zazní několik hlasů, necháme postavy ve scéně pokračovat a po chvíli ji opět zastavíme.
- Po těchto dvou částech moderujeme skupinovou diskusi o sociálním postavení různých jedinců ve scéně a o tom, jak sociální postavení ovlivňuje jejich jednání a názory. Také diskutujeme o tom, zda a jak genderové stereotypy fungují v různých sociálních kontextech (například různé typy škol, regionální kontext apod.).

Tip

- Tato technika je součástí komplexní metody označované jako sociodrama. Pro užití této techniky je vhodné, abyste jako lektor či lektorka znal*a další základní dramatické techniky.
- Této aktivitě by měly předcházet jiné úvodní aktivity, které zúčastněným pomáhají otevřít se sobě navzájem a sehrát krátkou scénku. Je také užitečné, pokud této aktivitě předchází diskuse o sociálním postavení a jeho vlivu na naše názory a jednání.
- Pokud se přítomní zdráhají hrát, nabídneme jim, aby i ve druhé scéně byli pouze sochami v živém obraze. Později je podpoříme v aktivnějším zapojení.
- Do tvorby výpovědí zasahujeme co nejméně. Během diskuse můžeme upozornit na další nápady, ale během hry uvedeme pouze několik příkladů vět a necháme tvořit účastníky a účastnice.

Variace

Ve druhé části scénky, poté co někteří ze zúčastněných promluví, jim můžeme nabídnout možnost nahradit učitelku nebo matku. Nevyměňujeme obě postavy současně. Scénka bude pokračovat s novým hercem. Obzvláště je užitečné podpořit výměnu postavy učitelky. Účastníci a účastnice tak mohou do scénky vnést odlišné způsoby komunikace a nové varianty řešení. Druhá postava by měla jednat a reagovat na základě toho, jak se v dané situaci cítí. Později během diskuse je důležité se zeptat, jaké byly pocity a prožitky nového herce s ohledem na různé způsoby řešení problému.

Komentáře zúčastněných

Bylo dobré přemýšlet komplexním způsobem o věcech, které zůstávají nevyřešené. (studující)

V situaci je tolik nevyřešeného. (studující)

Dávání hlasu nám umožnilo nahlédnout každému do hlavy. (studující)

Mluvili jsme o jiných věcech než o těch, o kterých jsme vlastně mluvili. (studující)

2.3.2 Genderově citlivá výuka

Genderovou nerovnost můžeme ve škole pozorovat všude – v uspořádání prostoru školy, během přestávek, při mimoškolních aktivitách i při hlavních vzdělávacích aktivitách, tedy při výuce jednotlivých školních předmětů. Právě výuce a tomu, jak ji udělat genderově citlivější, se budeme věnovat v této kapitole. Ve vzdělávacím obsahu školních předmětů, v českém kontextu přesněji v popisu vzdělávacích oblastí Rámcových vzdělávacích programů (RVP), nalezneme minimum podnětů pro rozvoj genderové citlivosti žáků a žákyň. I přesto, že prosazování genderové rovnosti není zatím v RVP explicitněji ukotveno, vyučující genderovou perspektivu do své výuky mohou zahrnout a jít svým jednáním žákům a žákyním příkladem.

Genderově citlivá výchova může probíhat na následujících úrovních:

- (hlavní) obsah výuky může výslovně souviset s genderovými otázkami: ženy v historii nebo literatuře, biologie odlišnosti a podobnosti mužského/ženského/intersexuálního pohlaví atd.;
- otázky související s genderem se mohou objevit ve vztahu k jiným tématům (reflexe úlohy žen během určitých událostí, reflexe otázek moci mužů a žen v literární ukázce, zmínky o roli žen vědkyň ve vztahu k důležitým vědeckým objevům atd.);
- vyučující se může snažit být proinkluzivní a genderově citlivě nakládat s různými aspekty kurikula: například tak, že neposiluje určité stereotypy nebo se jim vyhýbá (např. nepoužívá tvrzení, že muži jsou racionální, ženy emotivní; zadává takové slovní úlohy, např. v matematice, které neobsahují stereotypní zobrazení mužů a žen);
- vyučující může věnovat pozornost učebnicím, protože ty mohou zprostředkovávat stereotypní představy o mužích a ženách (např. diskutovat s žáky a žákyněmi o stereotypním zobrazení mužů a žen v učebnici, diskutovat o obsahu, který v učebnici chybí – např. jiné než „tradiční“ typy rodin);
- vyučující může věnovat pozornost jazyku, který používá při komunikaci s žáky a žákyněmi;
- vyučující se může vyhýbat genderovým stereotypům při organizaci práce (např. tím, že chlapcům nebude vždy svěřovat při skupinové práci vůdčí roli);
- vyučující může uplatňovat principy feministické pedagogiky tak, že uvažuje o mocenských vztazích, umožňuje všem, aby se vyjádřili atd.

Jsme přesvědčeni o tom, že do každého předmětu je možné implementovat prvky genderové citlivosti (zejména poslední tři výše uvedené aspekty). Považujeme za užitečné vědomě se možnostmi genderové citlivosti zabývat již při plánování hodin. Kromě tradiční výuky jednotlivých předmětů může být genderově citlivé vzdělávání samozřejmě realizováno i v tzv. třídnických hodinách, v hodinách sexuální výchovy a v mimoškolních činnostech.

V této kapitole představujeme aktivity zaměřené na začleňování genderové perspektivy do jednotlivých školních předmětů, plánování genderově citlivé výuky, užívání genderově citlivého jazyka, analýzu genderových stereotypů v učebnicích, procvičování reakcí z pozice genderově citlivého vyučujícího a také jednu aktivitu zaměřenou

na genderově citlivou sexuální výchovu. Dále tato kapitola seznamuje s principy genderově citlivé výchovy a feministické pedagogiky a s dalšími zdroji pro rozvoj genderové citlivosti účastníků a účastnic kurzu.

Školní předměty genderovou optikou 1

Cíl

Seznámit zúčastněné s různými materiály (texty, brožury, filmy, videa, komiksy atd.) pro genderově citlivou výuku a s otázkami klíčovými pro podporu plánování výuky v souladu s kritérii genderově citlivého vzdělávání.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- si jsou vědomi skrytého kurikula v učebních materiálech;
- znají různé oblasti genderově citlivého vzdělávání;
- chápou, že při plánování výuky je důležité věnovat pozornost genderovým otázkám;
- jsou schopni konstruovat vzdělávací cíle jako výstupy (kompetence) se zohledněním genderových otázek co do obsahu a metod;
- mají konkrétní nápady pro své vlastní plánování genderově citlivé výuky;
- jsou si vědomi dopadu genderově citlivého kariérového poradenství.

Pracovní metoda

Individuální práce, prezentace.

Čas

90 min.

Příprava a materiál

Archy papíru s nadepsanými skupinami vyučovacích předmětů (ideální je použít pro každý arch papíru samostatný stůl), například:

- Jazyk / literatura
- Historie, společenské vědy / geografie a ekonomie
- Biologie a ochrana životního prostředí / chemie / fyzika / matematika
- Hudební výchova / výtvarná výchova / pracovní činnosti
- Tělesná výchova a sport
- Kariérové poradenství / ekonomika domácnosti a výživa

Každý arch papíru by již měl obsahovat nápady na to, jak v daném předmětu zohlednit genderová témata – náměty viz [příloha 7](#) (strana 160).

Dále jsou zapotřebí fixy k jednotlivým archům, notebook a internet pro zobrazení genderově citlivých materiálů dostupných online (filmy, videa, hudba a další) a samotné genderově citlivé materiály pro jednotlivé předměty (texty, brožury, komiksy atd.) rozmístěné na stolech.

Postup

Představení úkolu (5 min.)

- Krátce okomentujeme to, co je uvedeno na papírech umístěných na stolech.
- Vysvětlíme, že úkolem je postupně obejít jednotlivé stoly a připisovat na vystavené archy svoje vlastní nápady, jak v daném předmětu zohlednit genderová témata.
- V krátkosti představíme připravené materiály.

Čtení, komentování a procházení připravených materiálů (45 min.)

- Požádáme zúčastněné, aby si prohlédli archy papíru s informacemi, přidávali na ně svoje myšlenky a procházeli si připravené materiály.

Prezentace zjištění, nápadů a otázek (40 min.)

- Požádáme zúčastněné, aby představili svoje komentáře a nápady týkající se plánování genderově citlivé výuky.
- Požádáme je, aby představili nápad nebo výukový materiál (nebo film, video, hudbu), který se jim obzvláště líbí.

Tip

V diskusi by měly rovněž zaznít důvody, proč by mohla realizace nápadů selhat.

Variace

Můžeme také navrhnout, že vytvoříme Google dokument, do kterého mohou všichni zúčastnění přispívat svými nápady.

Školní předměty genderovou optikou 2

Cíl

Naučit se zohledňovat genderová témata v jednotlivých vyučovacích předmětech.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- dokáží navrhnout a připravit aktivity, které budou zahrnuty do výuky předmětů, s cílem zvýšit genderovou citlivost v učebních osnovách předmětu.

Pracovní metoda

Skupinová práce a diskuse. Tato aktivita může být použita pro deset a více osob.

Čas

60 min.

Příprava a materiál

Čisté archy papíru (stejného rozměru jako flipchart), popisovače.

Postup

- Zjistíme, které předměty účastníci a účastnice kurzu vyučují.
- Na čisté archy papíru napíšeme názvy těchto předmětů. Předměty, které jsou si blízké, lze seskupit do jedné kategorie (např. přírodní vědy).
- Archy papíru rozdáme na jednotlivé stoly.
- Poprosíme některé z přítomných, aby se ujali role moderátora nebo moderátorky u jednotlivých diskusních stolů.
- Další zúčastněné požádáme o připojení se k některému z diskusních stolů. Věnujeme pozornost tomu, aby byli u diskusních stolů rovnoměrně rozdělení.
- Poté je požádáme, aby ve skupinkách u stolů uvažovali o tom, jak do výuky jednotlivých předmětů zahrnout konkrétní témata nebo činnosti související s genderem.
- Po 15minutové diskusi požádáme zúčastněné o přesun k jakémukoliv jinému stolu, přičemž moderátoři a moderátorky zůstávají sedět u svých stolů. Opět věnujeme pozornost tomu, aby účastníci a účastnice byli u diskusních stolů rovnoměrně rozdělení.
- Požádáme moderující o shrnutí předchozí diskuse pro nově přichozí a skupinky vyzveme, aby hledaly další aktivity/témata.
- Po 15 minutách vyzveme účastníky a účastnice, aby ještě jednou změnili diskusní stoly. Postup zopakujeme.
- Na závěr požádáme moderátory a moderátorky všech diskusních stolů, aby představili výstupy z diskusí ostatním.

Plánování genderově citlivé výuky

Cíl

Pochopit důležitost genderově citlivého vzdělávání a jeho plánování.

Zamýšlet se nad prvky genderově citlivého vzdělávání ve výuce.

Rozvíjet dovednost naplánovat výuku tak, aby byla genderově citlivá.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- si uvědomí důležitost genderově citlivé výuky a jejího plánování v rámci vyučovacích hodin;
- budou schopni porozumět aspektům genderové citlivosti ve výuce;
- budou umět plánovat genderově citlivé vzdělávací aktivity.

Pracovní metoda

Prezentace, skupinová práce, samostatná práce, diskuse v celé skupině.

Čas

70–90 min.

Příprava a materiál

Vytištěné listy pro plánování – jeden pro každého (příloha č. 8, strana 164), tabule nebo flipchartové papíry s popisovači.

Postup

- Představíme téma plánování genderově citlivé výuky tak, že se zeptáme účastníků a účastnic, jak mohou být vzdělávací aktivity genderově citlivé.
- Pokud už předcházela nějaká analytická aktivita (*Analýza učebnic, Pozorování interakcí ve třídě, Pozorování prostředí*; viz kapitola 2.4, strana 90), odkážeme se na její výsledky nebo můžeme o výsledcích diskutovat těsně před tímto úkolem.
- Uvedeme příklady různých vzdělávacích aktivit (běžná výuka, mimoškolní aktivita, sexuální výchova, třídnická hodina) a požádáme zúčastněné, aby ve skupinkách vytvořili seznam kritérií vztahujících se k tomu, jak může být tato aktivita genderově citlivá.
- Ke každé vzdělávací aktivitě sepišeme uvedená kritéria na tabuli (pravděpodobně jich bude hodně společných). Zkusíme zahrnout různé aspekty: obsah, metody práce (srov. feministická pedagogika na straně 70), organizace práce (role chlapců a dívek, složení skupiny), chování vyučujících, vnímavost k různým potřebám žáků a žákyň, začlenění LGBTIQ* osob atd.
- Vysvětlíme, že je důležité začlenit genderovou citlivost do plánování vzdělávacích aktivit. Ne všechny prvky genderově citlivé výuky mohou být naplánovány předem podrobně (například chování vyučujících více souvisí s tím, co se ve skutečnosti děje ve třídě), ale většina aspektů může být do plánu zahrnuta.
- Upozorníme na důležitost plánování vzdělávacích aktivit. Existuje mnoho modelů plánování výuky. Zde můžeme použít jednoduchý model, který obsahuje cíle, metody, aktivity a nástroje. Ukážeme pracovní listy z přílohy 8 a zeptáme se účastníků a účastnic, zda je jim jasné, jak listy vyplnit. (Ti, kteří mají nějakou zkušenost s plánováním výuky, mohou ostatním pomáhat.)
- Přítomné rozdělíme do skupin po 3–5, přičemž můžeme zohlednit jejich zájmy a pro ně důležitá témata. Pokud zúčastnění učí nebo budou vyučovat výrazně odlišné předměty, mohou pro přípravu plánu výuky předmětů najít společné průřezové téma (osoby ve stejné skupině by měly pracovat buď ve STEM oborech, nebo v oborech humanitních).
- Vyzveme skupiny, aby vyplňovaly listy. Každý do svého listu píše to, na čem se ve skupině dohodli.
- Výsledky práce si jednotlivé skupiny vzájemně prezentují (srov. variace níže).
- Moderujeme diskusi o poznatcích z plánování genderově citlivé výuky a doplníme ji o své myšlenky a nápady. Vrátime se k seznamu kritérií na tabuli a zkontrolujeme se skupinou, zda jim plány odpovídají.

Tip

Tato aktivita by měla být realizována ke konci kurzu nebo alespoň v jeho druhé části, protože účastníci a účastnice by již měli rozumět některým konceptům týkajícím se genderově citlivého vzdělávání.

Variace

Pro prezentaci skupinové práce můžeme použít jednu z následujících interaktivních metod:

- *Dva zůstávají, dva odcházejí* – dvě náhodně vybrané osoby zůstanou ve skupině, zatímco ostatní (1–3) jdou do jiné skupiny a navzájem si představí své plány v této nově vytvořené skupině. Pak jdou tytéž osoby do jiné skupiny a udělají to samé, dokud všichni neuslyší prezentaci z každé skupiny.
- *Metoda skládačky* – každý ve skupině by měl být připraven mluvit o svém plánu s ostatními. Po práci ve skupinách se vytvoří nové skupiny, ve kterých zúčastnění zastupují svoji bývalou skupinu. Navzájem si představují plány v nově vytvořených skupinách (2–3 minuty pro každého).

Pokud máme méně času, můžeme předložit nebo předem rozdat seznam kritérií pro genderově citlivé vzdělávací aktivity.

Upozornění

Pokud účastníci a účastnice nejsou zkušenými vyučujícími, mohou mít problémy s vhodným plánováním. Například nemusejí být schopni formulovat odpovídající vzdělávací cíle. Pokud tomu tak je, můžeme jim pomoci. Měli bychom se však zaměřit na genderově citlivou povahu tohoto plánování – cílem tohoto cvičení není naučit účastníky a účastnice plánovat vzdělávací aktivity. Je důležitější, aby plány, které vypracují, byly genderově citlivé.

Tato aktivita byla vytvořena a použita v Rakousku. Němčina má stejně jako čeština tři gramatické rody (mužský, ženský a střední) a běžně používá generické maskulinum. Pro označení ženské osoby je stejně jako v češtině možno použít přechýlenou formu slova mužského rodu. Takže zatímco slovo *teacher* je v angličtině rodově bezpříznakové, v němčině použijeme slovo *Lehrer* pro učitele (muže) a *Lehrerin* pro učitelku (ženu).

Níže popisovaná aktivita vychází částečně z anglických zdrojů, zadání úkolů však funguje i v češtině. Pokud pracujeme s osobami, jež neovládají angličtinu, doporučujeme vyhledat ekvivalentní české zdroje.

Cíl

Zvyšovat povědomí zúčastněných o významu používání genderově citlivého jazyka, a to prostřednictvím kreativního přístupu.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- zpracovávají kontroverzní téma kreativním způsobem;
- se seznámí s vědeckými poznatky o dopadech genderově citlivého jazyka;
- si vytvoří zásobu aktivit, které mohou později využít ve výuce.

Pracovní metoda

Skupinová práce, prezentace, diskuse, video. Aktivita je určena pro 12–18 osob. Během aktivity se účastníci a účastnice rozdělí do skupin po 4–6 osobách.

Čas

120 min.

Příprava a materiál

- 4–6 kopií článku *Two Western Journalists Killed In Syria Shelling* (<https://www.nytimes.com/2012/02/23/world/middleeast/marie-colvin-and-remi-ochlik-journalists-killed-in-syria.html>)
- 4–6 kopií básně *Otázky čtoucího dělníka* od Bertolta Brechta
- 4–6 kopií dokumentu s větami v genderově nekorektním jazyce
- Kopie brožury o genderově citlivém jazyce (http://data.idnes.cz/soubory/studium/a100125_bar_gender_prirucka.pdf)
- Kopie krátké studie o jazyku a genderu (pro všechny; např. *Does Gender-Fair Language Pay Off? The Social Perception of Professions from a Cross-Linguistic Perspective*: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4720790>; *What's in a pronoun? Why gender-fair language matters*: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5774006>)
- Dokument se základními pravidly genderově korektního jazyka (pro všechny), např. https://www.tacr.cz/gender/160324_prirucka_gender_jazyk.pdf nebo <http://zenskaprava.cz/genderove-korektni-jazyk/>;
- Pastelky a propisovací tužky
- Čistý list papíru pro každého
- Shrnutí legislativy vztahující se k používání genderově citlivého jazyka (národní, mezinárodní, s ohledem na vzdělávání/školu, pracovní prostředí), které bude promítnuto (dataprojektor, internetové připojení)

Postup

Skupinová práce (80 min.)

- Účastníky a účastnice vyzveme, aby si vybrali jeden ze tří skupinových úkolů (popis skupinové práce viz níže).
- Připravený materiál rozdáme do skupin a požádáme, aby si každá skupina zvolila moderátora nebo moderátorku.
- Skupinám oznámíme, že mají 30 minut na práci a že by se měly dohodnout, kdo bude jejich zjištění prezentovat a jakým způsobem.
- Při prezentaci skupinové práce požádáme všechny zúčastněné, aby se postavili okolo stolu své skupiny a vysvětlili ostatním, co dělali, ukázali výsledky své práce a sdíleli svá zjištění. Také se zeptáme,

jak snadné/těžké/příjemné bylo úkol dokončit.

- Přejdeme k dalšímu stolu. Tento postup budeme opakovat, dokud každá skupina nepředstaví svůj úkol a výsledek.
- Dáme účastnicím a účastníkům prostor pro otázky a pro vyjádření jejich názoru na úkoly.

Diskuse (30 min.)

- Přehrajeme video *Inspiring the Future – Redraw the Balance* a poprosíme přítomné o sdělení jejich dojmů z tohoto videa a o jejich názor na genderově citlivý jazyk.

Prezentace (10 min.)

- Na závěr představíme formou powerpointové prezentace hlavní legislativní dokumenty vztahující se k používání genderově citlivého jazyka mezinárodního i národního významu a/nebo jakákoliv doporučení vztahující se k použití genderově citlivého jazyka.

Popis skupinové práce

- *Skupina Noviny* – účastníky a účastnice požádáme, aby nakreslili obrázek k novinovému titulku *Dva západní novináři zabiti při ostřelování v Sýrii* (nebo – pokud nechtějí kreslit – mohou napsat krátký životopis těchto novinářů). Poté by si měli původní článek z novin přečíst a diskutovat o tom, zda pro ně bylo překvapivé, že se jednalo o válečnou korespondentku a fotografa. Pokud zbývá čas, požádáme, aby si přečetli odborný článek (např. shrnutí *Does Gender-Fair Language Pay Off? The Social Perception of Professions from a Cross-Linguistic Perspective*) a připravili se na diskusi v celé skupině.
- *Skupina Báseň* – účastníky a účastnice požádáme, aby si přečetli báseň od Bertolta Brechta *Otázky čtoucího dělníka* a diskutovali o tom, zda a jak jsou v básni zastoupeny ženy. V druhém kroku mohou přepsat báseň tak, aby byl sice zachován záměr autora, ale aby byly v básni zmíněny ženy (více žen). Pokud zbývá čas, požádáme, aby si přečetli článek (např. *What's in a pronoun? Why gender-fair language matters*) a připravili se na diskusi v celé skupině.
- *Skupina Genderově citlivý jazyk* – požádáme účastníky a účastnice, aby si prošli brožury o genderově citlivém jazyce a představili svoje zjištění. Rozdáme jim list papíru s několika větami napsanými genderově necitlivým jazykem a požádáme je, aby je přeformulovali.

Tip

Některé skupiny potřebují mnohem více času než jiné. Je vhodné se na tuto možnost připravit, a mít proto k dispozici více kopií článků a požádat zúčastněné, aby si je během čekání na ostatní přečetli.

Hledání genderové podjatosti v učebnicích

Cíl

Zvýšit povědomí o přítomnosti genderu v učebnicích, podporovat učitele a učitelky ve výběru výukových materiálů zohledňujících genderovou citlivost a případně i žáky a žákyně při řešení nerovnosti, genderově specifických rolí a diskriminace.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- si prostřednictvím obsahové analýzy textu uvědomí „skryté kurikulum“ a diskriminaci v učebnicích a učebních materiálech;
- se seznámí s příklady dobré praxe týkajícími se genderově citlivých učebnic;
- rozpoznají, co učebnice implicitně a explicitně uvádějí o genderu, sexualitě a genderových vztazích;
- jsou schopni analyzovat, jak je gender teoreticky a konceptuálně v učebnicích a učebních materiálech definován;
- rozvíjejí myšlenky o nediskriminačních a k genderovým normám kritických formulacích učebního textu a přemýšlejí o práci s ukázkami textů a nápadech, které by povzbudily studující k tomu, aby se zabývali tématem diskriminace v různých médiích a zejména v učebních materiálech;
- umějí si vybrat vhodné učební materiály.

Pracovní metoda

Skupinová práce (2–4 osoby), prezentace, diskuse.

Čas

60–90 min. (v závislosti na počtu zúčastněných, počtu analyzovaných učebnic a počtu návodných otázek)

Příprava a materiál

Pro každého seznam kritérií pro analýzu učebnic (viz níže) a vybrané učebnice. Jiná možnost – požádáme účastníky a účastnice, aby si s sebou přinesli jednu nebo dvě učebnice, které jako děti používali ve škole nebo se kterými pracují, případně plánují ve výuce pracovat.

Postup

Představení aktivity (5 min.)

- Diskutujeme o důležité roli učebnic.
- Podrobněji se zaměříme na dvě témata, která stojí za to analyzovat: zaprvé obrázky a lidé na nich znázornění a zadruhé texty, obsah a jazyk.
- Ukážeme učebnice, které jsme přinesli a/nebo je přinesli zúčastnění, a požádáme o vytvoření skupin po 2, 3 nebo 4 osobách. Každá skupina si vybere 1–2 učebnice.

Skupinová práce (30–45 min.)

- Pokyny pro skupinovou práci – vybereme jednu nebo dvě učebnice a provádíme analýzu podle následujících kritérií.⁶ To, do jaké míry daná učebnice uvedená kritéria naplňuje, můžeme do seznamu kritérií zaznačit pomocí barev: nesplněno (červená), částečně splněno (žlutá), splněno (zelená). K jednotlivým kritériím hledáme konkrétní příklady z učebnice.

6/ Jedná se o lehce upravený výňatek anglicky napsaného textu Patricie Hladschik (2015), další kritéria naleznete v něm.

- Požádáme skupiny, aby představily výsledky analýzy.

Seznam kritérií pro analýzu učebnic*Historické okolnosti / společnost:*

- Učebnice pojednává o historických okolnostech boje různých sociálních skupin za jejich práva na mezinárodní a národní úrovni.
- Učebnice popisuje a vysvětluje historické pozadí různých forem diskriminace.
- Učebnice nepojednává o určitých sociálních skupinách či o identitu utvářejících charakteristikách jako o „problémových“.
- Učebnice (pouze) nemoralizuje a nevyžaduje respekt, ale odkazuje na právní normy (týkající se genderu a sexuální orientace).

Způsoby chování a života:

- Učebnice zobrazuje zapojení dětí a dospělých do různých činností, nejen stereotypních, a to s různými, nejen stereotypními charakteristikami, emocemi a způsoby chování. Zobrazuje osoby jednající ve svém každodenním životě a ve svém volném čase aktivně a pasivně, osoby mající zajímavé a rozmanité zájmy a sportovní koníčky. Nestereotypnímu chování není přikládána žádná hodnota nebo je zobrazeno pozitivně.
- Učebnice se zabývá tématem sociální reality a ukazuje širokou škálu rodin (smíšené páry, patchworkové rodiny, homosexuální partnerství, rodiče samoživitelé, rodiny s jedním nebo více dětmi atd.)

Práce:

- Studující mohou najít různé vzory pro své budoucí profesní uplatnění.
- Učebnice stimuluje (sebe)reflexi studujících s ohledem na netypický profesní rozvoj.
- Učebnice znázorňuje lidi různého genderu rovnocenně ve vedoucích pozicích a hierarchicky na různých postech.
- Učebnice postihuje rozdílnou hodnotu profesí (z hlediska výše platu a prestiže), a to z genderové perspektivy. Je zmíněna genderová segregace trhu práce.
- Z genderové perspektivy se řeší charakteristiky pracovního trhu (pracovní příležitosti, rozdíly v odměňování žen a mužů, slučitelnost zaměstnání a rodiny, práce na kratší pracovní dobu atd.).
- Domácí práce vykonávají všichni bez ohledu na pohlaví.

Společnost:

- Učebnice tematizuje účast dívek a žen ve veřejném prostoru a veřejném životě (např. občanské iniciativy, politické strany, zastoupení rodičů ve škole, zástupci a zástupkyně tříd).
- Učebnice pojednává o různých formách násilí a diskutuje o alternativách, strategiích a řešeních konfliktů.
- Učebnice popisuje a vysvětluje historické souvislosti diskriminace na základě pohlaví.

Sexuální orientace:

- Učebnice uvádí, že by měly být respektovány všechny formy sexuální identity. Učebnice přímo nediskriminuje určité formy partnerských vztahů, jako např. stejnopohlavní partnerství.
- Učebnice objektivně informuje čtenáře a čtenářky o sexuální orientaci a genderové identitě.
- Sexuální chování není stereotypizováno.
- Učebnice překonává vnímání pohlaví jako binární kategorie (muž/žena) a zahrnuje například obrázky lidí, kteří nemohou být na první pohled „rozpoznáni“ jako ženy, nebo muži.
- Učebnice neredukuje sexualitu na její biologickou funkci směřující k reprodukci, ale zmiňuje také související sociokulturní aspekty.
- Učebnice nabízí pozitivní příklady pro identifikaci.

Ilustrace:

- Ilustrace nejsou v rozporu s obsahem textu.
- Ilustrace nepodporují stereotypy a předsudky (jak je patrné z oblečení, účesů, barev, koníčků, profesí, charakteristik, emocí...).

Variace

Tuto aktivitu je možné zadat rovněž jako aktivitu mimo výuku (kapitola 2.4 – [Analýza učebnic](#), strana 97). Vyučující mohou tuto aktivitu realizovat ve své třídě. Pro kratší verzi aktivity můžeme použít pouze následující otázky:

- Jak jsou v učebnicích reprezentováni muži, ženy, případně další pohlaví?
- Jaké představy o světě mužů, žen a dalších pohlaví zprostředkovávají tyto učebnice?
- Co si mohou studující přečíst mezi řádky o uspořádání/struktuře společnosti z pohledu žen a mužů?
- Jaký vliv mají tyto učebnice na studující?

Následně ve druhém kroku požádáme zúčastněné, aby vyhledali genderově citlivé učebnice, případně aby v učebnicích vyhledali genderově citlivé příklady a o své poznatky se podělili s ostatními.

Zdroj

Hladschik, P. (2015). *Guidelines on how to identify Discrimination in Textbooks, focusing on Gender and sexual Orientation*. https://bim.lbg.ac.at/sites/files/bim/attachments/normallydifferent_-_identify_discrimination3.pdf

Genderově senzitivní vyučující – improvizace

Cíl

Zabývat se genderovými stereotypy ve škole prostřednictvím formulace argumentů ve prospěch genderově citlivého vzdělávání.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- posilují svoji schopnost reagovat na genderové stereotypy a obhajovat genderově citlivý přístup k výuce;
- procvičují komunikaci s žáky a žákyněmi, kolegy a kolegyněmi i rodiči;
- si vytvoří soubor argumentů pro školní situace, ve kterých čelí genderovým stereotypům.

Pracovní metoda

Dramatická aktivita – improvizace, práce ve dvojicích, skupinová práce a diskuse.

Improvizace je jednou ze základních dramatických metod uplatňovaných ve vzdělávání, která využívá nepřipravené jednání jako prvek hry. Mnoho forem improvizace vědomě uvádí hráče a hráčky do určitých rolí a vyvolává dramatické situace. To zúčastněné povzbuzuje k tomu, aby se zamysleli nad jejich příčinami, zaujali určité postoje a pokusili se řešit situace. Cílem tohoto druhu improvizace je podpořit osobní a sociální rozvoj účastníků a účastnic.

Čas

45 min.

Příprava a materiál

Vytisknuté věty startující jednotlivé improvizace pro každou dvojici i pro lektora či lektorku.

Postup

- Skupinu rozdělíme do dvojic.
- Vysvětlíme, že dvojice bude improvizovat na zadané téma. První postavou bude genderově citlivý vyučující, druhá postava získá svůj přesný charakter až při zadání.
- Vysvětlíme, že improvizace bude vždy začínat zadáním lektora či lektorky a větou, kterou jeden z dvojice obdrží napsanou na lístečku.
- Vysvětlíme, že improvizace bude začínat a končit tlesknutím lektorujícího.
- Rovněž vysvětlíme, že úkolem postavy vyučujícího je v dialogu nalézt a formulovat genderově citlivou argumentaci.
- Nezapomeneme sdělit, že úkolem spoluhráčů a spoluhráček je nalézat v dialogu protiargumenty.
- Vysvětlíme, že v dialogu na sebe musejí postavy vzájemně reagovat a přijímat vše, co do hry vzájemně přinášejí. Zdůrazníme, že úkolem je vést dialog a vzájemně si vysvětlovat svá stanoviska.
- Jednomu*jedné z dvojice dáme do ruky připravený lísteček s napsanou rolí a větou či větami, jimiž odstartuje improvizaci.
- Necháme je, aby si lísteček potichu přečetli.
- Pro celou skupinu přečteme zadání improvizace nahlas.
- Tleskneme. Všechny dvojice začínají improvizovat najednou.
- Asi dvě minuty necháme dvojice argumentovat, potom ukončíme improvizaci tlesknutím.
- Necháme dvojici prodiskutovat silné argumenty na obou stranách.
- Dvojice sdílí se skupinou tyto silné argumenty obou stran.
- Druhému*druhé z dvojice dáme lísteček s rolí a větou, která odstartuje novou improvizaci. Postup opakujeme.
- Dvojice obměníme vždy po dvou improvizacích kvůli vzájemné inspiraci týkající se rozdílnosti argumentů a jednání v předložených situacích.

Zadání situací

Pokuste se v zadané situaci reagovat jako vyučující s dostatečným genderovým citem (zadání čte lektorující, improvizaci zahájí hráč či hráčka větou v dané roli).

1. První z vás je genderově senzitivní vyučující a druhý*druhá je Martin, žák sedmého ročníku základní školy. Martin se nebojí nahlas říkat to, co si myslí. Jste v učebně vaření, hodina vaření skončila. Vyučující vyzve chlapce, kteří jsou na odchodu, aby pomohli uklidit třídu. Martin odpovídá...
Martin, žák 7. třídy: „*Ale to je práce pro holky!*“⁷
2. První z vás je genderově senzitivní vyučující a druhý*druhá je rodič žáka nebo žákyně. Den po hodině sexuální výchovy potkáváte nespokojeného rodiče, který k vám přichází se slovy...
Rodič: „*Co jim to říkáte za nesmysly! Že dvě matky nebo dva otcové můžou vychovávat dítě! V naší rodině zastáváme tradiční postoje a já zásadně nesouhlasím s tím, abyste o tomhle vykládal mému dítěti!*“
3. První z vás je genderově senzitivní vyučující a druhý*druhá je kolega Matěj, který má desetileté zkušenosti s výukou na základní škole. Sedíte spolu v kabinetu a často spolu během přestávek mluvíte. Během jedné polední přestávky si kolega stěžuje...
Kolega Matěj: „*Včera večer jsem kontroloval pololetní testy a musel jsem dát dvě čtyřky. Petra se snažila, ale co můžeš dělat, když holky nemají na matiku hlavu? Daniel taky dostal čtyřku, asi měl špatný den.*“⁸
4. První z vás je genderově senzitivní vyučující a druhý*druhá je Martina, žákyně pátého ročníku základní školy. Během hodiny tělesné výchovy vyučující navrhuje, aby celá třída hrála fotbal. Některým dívkám se tento nápad vůbec nelíbí a začnou spolu diskutovat. Martina nahlas navrhne...
Martina, žákyně 5. třídy: „*Nemůžeme dělat nějaký holčičí sport? Třeba gymnastiku?*“

Otázky k reflexi:

Jak jste se během improvizace cítili?

Jak se vám podařilo reagovat v pozicích genderově citlivých vyučujících?

Na které z vašich argumentů z pozice genderově senzitivní*ho vyučující*ho bylo pro vašeho spoluhráče obtížné odpovědět?

Na které z protiargumentů bylo obtížné reagovat z pozice genderově senzitivní*ho vyučující*ho a proč?

Na které z protiargumentů bylo jednoduché reagovat z pozice genderově senzitivní*ho vyučující*ho a proč?

Komentář účastníka

Jsem rád, že jsem si mohl vyzkoušet argumentaci. Rád bych pokračoval v této aktivitě a vyzkoušel si víc situací. (student)

7/ Inspirováno Jarkovskou (2013).

8/ Inspirováno Babanovou a Miškolcím (2007).

Hodina sexuální výchovy – vyučující v roli

Sexuální výchova je ve většině evropských zemí i celosvětově velmi spornou oblastí výuky. Diskutuje se o tom, zda by sexuální výchovu měly zprostředkovávat školy, nebo rodiny, a pokud školy, tak jaký mají zvolit přístup, kdo by měl výuku realizovat a od jakého věku studujících. Pro učitele a učitelky je často obtížné nebo trapné hovořit o sexualitě se studujícími. Sexuální výchova ve škole je často realizována v lékařském nebo morálním/náboženském pojetí, ve kterém mladí lidé nejsou považováni za aktéry a aktérky sexu sami o sobě, ale buď za sexuálně „nevinné“ děti, nebo za nezodpovědnou či nemorální mládež „ohroženou“ sexuálně přenosnými chorobami nebo těhotenstvím. V lékařském pojetí je sexuální výchova často redukována na poskytování biologicko-fyziologických informací o reprodukčních orgánech a metodách prevence těhotenství, zatímco vztahové a komunikační aspekty sexuality a téma sexuální rozkoše jsou zanedbávány. V morálním/náboženském přístupu se sexuální výchova soustřeďuje na vztahy, ale často tlačí na mladé lidi, aby nezkoumali svou sexualitu a cítili se provinile za svoje sexuální touhy nebo aktivity. Sexuální výchova je nejčastěji heteronormativní a ignoruje u mladých lidí jejich etnické, třídní, kulturní a náboženské souvislosti, a proto neobsáhne mnoho ze zkušeností a obav mladých lidí v souvislosti se sexualitou. Sexuální výchova také často neřeší násilí v partnerských vztazích, domácí násilí, genderově podmíněné násilí na školách a sexuální násilí, a proto jsou jim mladí lidé (zejména, ale nejenom dívky) vystaveni, aniž by je sexuální výchova informovala nebo je odkázala na pomoc, která jim je k dispozici. Toto jsou některé z hlavních problémů, se kterými se mladí lidé musejí vypořádat a které mohou být tematizovány prostřednictvím následující dramatické aktivity.

Cíl

Sehrát hodinu sexuální výchovy a nastolit k diskusi otázky sexuální výchovy. Diskutovat a objasnit představy týkající se sexuální výchovy.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- získají přehled o typické výuce sexuální výchovy na střední škole;
- přemýšlejí a diskutují o otázkách týkajících se sexuální výchovy;
- přemýšlejí o přístupech k sexuální výchově.

Pracovní metoda

Dramatická aktivita, skupinová práce. Tato aktivita může být použita pro libovolný počet osob.

Čas

45–60 min.

Příprava a materiál

Žádné

Postup

- Požádáme účastníky a účastnice, aby se posadili do kruhu a představili si, že jsou studujícími na střední škole, kteří mají výuku sexuální výchovy. Lektorka obeznámená s problematikou sexuální výchovy bude hrát učitelku.
- Některým přítomným přidělíme role – například: sexuálně zkušený macho chlapec; sexuálně zkušená dívka, kterou spolužáci a spolužačky označují jako „děvku“; nezralý chlapec, který se snaží narušit výuku vtipkováním a neustále něco komentuje; sexuálně nezkušená dívka, kterou téma přivádí do rozpaků; dívka v dlouhodobém vztahu, která se chce po ukončení studia vdát; skryté homosexuální chlapec / lesbická dívka; otevřeně homosexuální chlapec / lesbická dívka; chlapec nebo dívka tajně milující učitelku; věřící student/studentka atd. Které role účastníkům a účastnicím rozdáme, záleží na tom, které problémy chceme v následné diskusi zdůraznit.
- Přijmeme roli učitelky odborného předmětu nebo třídní učitelky a představíme téma dnešní hodiny

sexuální výchovy. Může se jednat o jedno z běžných témat v sexuální výchově na školách, jako jsou biologické a emoční zrání, antikoncepce, prevence pohlavních chorob, romantické a sexuální vztahy atd. Učitelce, kterou hrajeme, není tento úkol příliš příjemný.

- Účastníci a účastnice hrají po dobu asi 20–30 minut role, které jim byly přiřazeny nebo které vyplynuly ze situace spontánně. Diskusi vedeme takovým způsobem, aby se v ní objevovala témata, o nichž chceme diskutovat. Poté, co my ukončíme hru v roli a necháme všechny ze svých rolí vystoupit, moderujeme diskusi, ve které mají zúčastnění možnost přemýšlet o tom, co zažili během hry v roli; jaké otázky, obavy a problémy (a zkušenosti, pokud sami již učí) mají ohledně sexuální výchovy; jak vnímají místo sexuální výchovy v dnešní škole.

Variace

Žádné role přítomným rozdávat nemusíme – místo toho je požádáme, aby jednali spontánně a čerpali ze svých zkušeností ze střední školy. Jelikož se jedná o dramatickou aktivitu, zúčastnění pravděpodobně přeberou během hry role spontánně.

Tipy

- Tato aktivita může být vhodnou přípravou na aktivitu věnovanou plánování výuky na straně 58.
- Pokud kurz lektorují dvě osoby, může se druhá osoba z páru také chopit nějaké role, ale pro následnou diskusi by bylo prospěšné, kdyby raději zapisovala poznámky z průběhu hry.

Principy genderově citlivého vzdělávání

Cíl

Účastníci a účastnice přemýšlejí o principech genderově citlivého vzdělávání, které jsou jim představeny ve dvou podkladových materiálech.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- jsou seznámeni s tím, co to ve skutečnosti znamená genderová citlivost ve výuce;
- jsou schopni porovnat principy genderové citlivosti ve škole shrnuté v českém a také zahraničním zdroji;
- uvědomí si, které z principů (pokud nějaké) již ve výuce užívají.

Pracovní metoda

Samostatná práce, skupinová práce a diskuse. Aktivitu je možné použít pro libovolný počet osob.

Čas

60 min.

Příprava a materiál

Podkladové materiály s:

- 1) principy genderově citlivého vzdělávání převzaté od Anny Babanové;
- 2) principy genderově citlivého vzdělávání převzaté od Patricie S. Chandler ([příloha 9](#), strana 168).

Postup

Skupinová diskuse o principech převzatých od Anny Babanové (30 min.)

- Zúčastněné rozdělíme do skupin o 3–4 osobách. Všem rozdáme podkladový materiál *Principy genderově citlivého vzdělávání převzaté od A. Babanové*.
- Zúčastněné požádáme, aby o principech diskutovali ve skupinách.
- Následně je požádáme, aby v celé skupině sdíleli svoje klíčové poznatky.

Samostatná práce se seznamem principů zpracovaným Patricií S. Chandler (30 min.)

- Všem rozdáme podkladový materiál *Principy genderově citlivého vzdělávání převzaté od Patricie S. Chandler*.
- Požádáme zúčastněné o individuální odpovědi na všechny otázky uvedené v seznamu principů.
- Poté, co všichni dokončí úkol, položíme několik otázek k reflexi.
- Příklady otázek k reflexi:

Co vás při studiu principů genderově citlivého vzdělávání nejvíce překvapilo a proč?

Které principy genderově citlivé výuky používáte ve své pedagogické činnosti?

Které z principů genderově citlivé výuky podle vás nefungují a proč?

Zdroje

Babanová, A. (n.d.). Strategie genderové citlivosti pro vyučující. [cit. 2020-05-10] dostupné z https://drive.google.com/file/d/0BwmtSPKq_uxZQk43MjVmNXhtMUE/view
Chandler, P. S. (1994). The Gender Equity Quiz. *Learning*, 22(5), 57.

Tím, že v kurzech genderově citlivého vzdělávání uplatňujeme feministickou pedagogiku, se snažíme představit účastníkům a účastnicím hlavní principy feministické pedagogiky, které pak mohou uplatnit ve své vlastní pedagogické praxi (viz Webb, Allen, & Walker, 2002; Sandell, 1991). Kromě uplatňování principů feministické pedagogiky přímo v praxi kurzu je dobré s nimi účastníky a účastnice seznámit formou krátké přednášky. Jedná se o následující principy: (1) Hlas; tj. zajištění toho, aby všechny hlasy ve třídě byly stejně slyšet a žádný hlas neopanoval proces učení; (2) Moc a hierarchie; tj. přemýšlení o mocenských vztazích ve třídě a ve škole a o sdílení moci a odpovědnosti způsobem, že každý, včetně vyučujících, se zavazuje k učení; (3) Znalosti, učení a výuka; tj. přemýšlení o tom, jaké druhy znalostí jsou považovány za legitimní a kdo je vytváří, a uznání hodnoty osobních znalostí studujících a jejich zapojení do procesu učení.

Cíl

Představit účastníkům a účastnicím hlavní principy feministické pedagogiky a přimět je, aby začali přemýšlet o využití těchto principů v praxi.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- získají vhled do feministické pedagogiky;
- přemýšlejí o tom, jak uplatňovat feministickou pedagogiku ve své pedagogické praxi;
- diskutují s dalšími zúčastněnými o tom, jak aplikovat principy feministické pedagogiky do praxe.

Pracovní metoda

Prezentace a skupinová práce. Tato aktivita může být realizována pro jakýkoliv počet osob.

Čas

30 min.

Příprava a materiál

Prezentace v PowerPointu ([příloha 10](#), strana 170), tabule / flipchartové papíry a popisovače.

Postup

- Krátce představíme klíčové body feministické pedagogiky v souladu se třemi hlavními oblastmi:
 1. Hlas
 2. Moc / hierarchie
 3. Znalosti, učení, výuka
- Zúčastněné požádáme o vytvoření tří skupin. Každou skupinu necháme diskutovat o jednom ze tří představených aspektů feministické pedagogiky. Požádáme skupiny, aby diskutovaly také o dvou otázkách na posledním snímku powerpointové prezentace. *Jak mohou být zmíněné body a otázky zavedeny do školního vzdělávání? Jak můžeme začlenit principy a metody feministické pedagogiky do vlastní učitelské praxe?*
- Po krátké skupinové diskusi požádáme jednu osobu z každé skupiny, aby pro celou skupinu shrnula průběh diskuse. Na tabuli, příp. flipchartové papíry děláme poznámky.

Tipy

- Je užitečné poznamenat si body ze skupinových diskusí na tabuli / flipchartový papír, protože po této aktivitě by měla následovat (ne nutně přímo) aktivita týkající se plánování výuky, ve které jsou účastníci a účastnice instruováni k aplikaci feministické pedagogiky do svých výukových plánů.
- V ideálním případě tato aktivita navazuje na domácí úkol spočívající ve čtení textů o feministické pedagogice. Je to také okamžik, ve kterém lektorující vidí, zda má skupina hlubší přehled o tom, co si účastníci a účastnice představují pod genderově citlivým vzděláváním. Pokud zúčastnění přicházejí zejména s představami o tom, jaký genderovaný obsah by měli zahrnout do své výuky (tj. „přidaný obsah“), a ne tolik s představami o genderové perspektivě či genderově citlivé komunikaci coby součástí výuky, pak by lektorující ve zbývajících částech kurzu měl věnovat více pozornosti tomu, jak

pomoci účastníkům a účastnicím přemýšlet o genderu nejenom jako o „přidaném obsahu“, ale také o genderové perspektivě.

- Někteří z účastníků a účastnic mohou upřednostňovat frontální výuku, zatímco jiní ne. Je důležité, aby této aktivitě předcházely a také ji následovaly interaktivnější činnosti. Je rovněž důležité, aby lektorující uváděli k teoretickým bodům v powerpointové prezentaci mnoho praktických příkladů.

Cíl

Podpořit účastníky a účastnice při implementaci genderové rovnosti v jejich výuce či ve škole.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- vědí o podpoře ze strany jejich ministerstva školství (např.: materiály o genderově citlivém vzdělávání, právní souvislosti genderově citlivého vzdělávání);
- disponují informacemi o nevládních organizacích, které jsou aktivní v oblasti genderově citlivého vzdělávání;
- vědí, kde hledat více informací a podporu při řešení témat, jakými jsou genderově podmíněné násilí, LGBTQ* otázky, vzdělávání v oblasti lidských práv.

Pracovní metoda

Prezentace

Čas

Alespoň 30 min.

Příprava a materiál

Pro každého vytištěný seznam zdrojů ([příloha 11](#), strana 171), seznam zdrojů k promítnutí (počítač, dataprojektor, internetové připojení, reproduktory), knihy nebo brožury, které pojednávají o genderově citlivém vzdělávání ve výuce nebo ve škole.

Postup

- Rozdáme předem připravený seznam zdrojů (s webovými stránkami, organizacemi, literaturou atd.), který poskytuje užitečné informace o genderově citlivém vzdělávání ve výuce nebo škole.
- Některé příklady ze seznamu promítneme.
- Zeptáme se přítomných, zda mají nějaké otázky či zda jim některá témata v seznamu zdrojů chybějí. Pokud ano, můžeme informace o tématu poskytnout během dalšího setkání nebo e-mailem.

Tip

- Na pravé straně seznamu zdrojů je sloupec, do kterého si mohou účastníci a účastnice vpisovat poznámky.
- Po lekci pošleme seznam zdrojů také e-mailem. Je jednodušší na odkazy kliknout, než je zadávat do internetového vyhledávače.

Variace

Pokud zbývá čas, umožníme zúčastněným podívat se na některé zdroje, vybrat si ten, který se jim líbí, a informovat o něm ostatní.

2.3.3 Volba povolání

Výběr povolání je důležitým milníkem pro žáky a žákyně základních škol i pro studující na středních školách. Mnoho z nich je při výběru své profese ovlivněno svými vyučujícími, zejména třídními, kariérními poradci a poradkyněmi a školními psychology a psycholožkami. I přes širokou nabídku studijních oborů se ve společnosti stále setkáváme s výraznou genderovou segregací, kdy dívky směřují do feminizovaných studijních oborů a chlapci naopak míří do těch maskulinizovaných. Vyučující mohou být bohužel těmi, kdo žáky, žákyně a studující v tradiční a „genderově správné“ volbě profese podporují. Mohou tak přehlédnout a zanedbat individuální schopnosti a dovednosti svých žáků, žákyň nebo studujících a nevědomky je omezovat při naplňování jejich osobního potenciálu. V této kapitole nabízíme dvě krátké aktivity, jejichž cílem je upozornit účastníky a účastnice kurzu na problematiku genderově stereotypní volby povolání a podpořit je v tom, aby své žáky a žákyně dokázali profesně směřovat podle jejich reálných schopností a dovedností, a ne podle jejich genderu.

Cíl

Představit téma volby povolání a upozornit na předsudky a genderové stereotypy s ní související.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- dokáží rozeznat předsudky a genderové stereotypy související s volbou povolání;
- si uvědomují skutečnost, že tato zkreslení jsou v nás hluboce zakořeněna a přítomna od raného věku;
- si uvědomují vliv genderové socializace.

Pracovní metoda

Video ukázky, diskuse. Aktivitu lze využít pro libovolný počet zúčastněných.

Čas

30 min.

Příprava a materiál

Videa Kariérové poradenství (strana 124) a Inspiring the Future – Redraw the Balance (strana 123).

Postup

- Přehrajeme videa.
- Požádáme zúčastněné o sdílení jejich dojmů ve skupině. Pro reflexi použijeme následující otázky:
 - Našli jste ve videích něco překvapivého, nebo dokonce šokujícího?*
 - Jak vnímáte roli vyučujících a kariérních poradců či poradkyň?*
 - Všimli jste si, které výrazy jsou ve videu Inspiring the Future – Redraw the Balance používány pro různé profese?*
 - Jakým způsobem obvykle mluvíte o povoláních ve své zemi? Používáte genderově inkluzivní označení?*
- Pokusíme se strukturovaně shrnout dojmy a komentáře přítomných. Klíčová zjištění zapíšeme na flipchartový papír / tabuli.

Volba povolání – hra v roli

Cíl

Seznámit přítomné s předsudky a genderovými stereotypy ve vztahu k volbě povolání, naučit se citlivě reagovat na předsudky a genderové stereotypy a naučit se respektovat individuální volbu.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- si uvědomují předsudky ve vztahu k volbě povolání;
- dokáží citlivě reagovat na předsudky jiných, např. rodičů;
- dokáží respektovat individuální volbu studujících.

Pracovní metoda

Dramatická aktivita – hra v roli a improvizace. Aktivita může být použita pro libovolný počet zúčastněných, jsou však zapotřebí alespoň tři osoby.

Čas

60 min.

Příprava a materiál

Text s popisem dvou reálných situací.

Situace 1

Studentka Anna má vynikající výsledky v matematice a fyzice. Chtěla by studovat letecké inženýrství. Její rodiče přicházejí do školy. Volba jejich dcery se jim nezdá být vhodná. Mají představu o povolání, které by bylo pro ženu vhodnější.

Situace 2

Student Jan se dlouhodobě zajímá o práci s dětmi a mládeží. Rád by studoval předškolní a mimoškolní vzdělávání. Jednou by chtěl učit ve školce. Jeho rodiče přicházejí do školy. Volba jejich syna se jim nezdá být vhodná. Mají představu o povolání, které by podle jejich názoru bylo pro muže vhodnější.

Postup

- Zúčastněné rozdělíme do skupin po třech.
- Jednotlivým skupinám předáme text s popisem situace 1, nebo 2.
- Požádáme, aby si každá skupina připravila scénku dle obdržného zadání. Všichni zúčastnění by se měli aktivně zapojit a převzít jednu z nabízených rolí.
- Zdůrazníme, že osoba v roli učitele či učitelky by měla vznášet argumenty na podporu rozhodnutí studenta, resp. studentky, ale současně by neměla přehlížet obavy rodičů.
- Zúčastněným dáme 15 minut na přípravu.
- Požádáme každou skupinu, aby sehrála svou scénku.
- Požádáme zúčastněné, aby se podělili o svoje postřehy, úvahy a pocity ve skupině související s níže uvedenými otázkami.

Otázky k reflexi

Jaké to pro vás bylo zapojit se do hry v roli?

Která fáze celé situace byla pro vás nejnáročnější (např. obhajoba pozice studenta či studentky apod.)?

Se kterým z argumentů rodičů bylo pro vás nejobtížnější se vypořádat? Proč?

Které z argumentů vyučujících na vás jako rodiče nejvíce zapůsobily? Proč?

Jak můžeme z pozice vyučujících podporovat své žáky a žákyně, resp. všechny studující, aby se mohli věnovat svému vysněnému povolání?

Jak můžeme z pozice vyučujících podporovat své žáky a žákyně, resp. všechny studující ve volbě netradičních profesí?

Jak očekávání ostatních ovlivňují výběr povolání?

Souvisí genderová socializace s volbou povolání, a pokud ano, jak?

2.3.4 LGBTIQ* lidé ve škole

LGBTIQ* studující i vyučující jsou součástí každé školy, a to ať už o nich jejich okolí ví, nebo ne. Zahrnutí tématu sexuální a genderové diverzity do kurzů rozvíjejících genderovou citlivost vyučujících považujeme za nezbytné. Situace, které musí LGBTIQ* lidé (nejen) ve škole řešit, jsou často velice komplikované. Homofobní a transfobní obtěžování a šikana včetně verbálního obtěžování, fyzického násilí, sociálního vyloučení ze strany spolužáků a spolužaček, a někdy dokonce i ze strany vyučujících je na školách rozšířeným jevem. Je důležité, aby vyučující věděli, jak na takové chování reagovat a v ideálním případě jak mu předcházet.

Existence LGBTIQ* lidí není ve školním kurikulu řady zemí vůbec zohledněna. Mimoškolní aktivity a školní rituály, jako jsou například maturitní plesy, často reprodukuje heteronormativní struktury. LGBTIQ* studující se tak mohou cítit vyloučení a vzhledem k tomu, že nikdo ve škole jejich problémy nepojmenuje ani je nebere na vědomí, také osamocení.

Fakt, že oficiální kurikulum život LGBTIQ* lidí nezohledňuje, by neměl bránit tomu, aby vyučující témata spojená s LGBTIQ* lidmi zahrnuli do výuky jednotlivých předmětů. V řadě zemí jsou k dispozici kurzy pro učitele a učitelky zaměřující se přímo na problematiku homofobního a transfobního obtěžování a šikany i obecně na život LGBTIQ* lidí. Pokud vyučující nemají čas či možnost navštívit specializované kurzy, doporučujeme alespoň používat inkluzivní a neheteronormativní jazyk při oslovování žáků a žákyň.

V této kapitole představujeme divadlo fórum – dramatickou techniku, jež může posloužit k otevření mnoha genderových témat včetně homofobní šikany. Aktivita obsahuje popisy tří smyšlených, avšak typických příběhů. Další příběhy z běžného života LGBTIQ* lidí spojené se školním prostředím jsou k nalezení v [kapitole 2.6](#) na straně 109. I tyto příběhy je možné využít při práci s technikou divadla fórum a dalšími dramatickými technikami nebo k pouhému otevření diskuse o situaci lidí identifikujících se jako LGBTIQ*. Dále doporučujeme dvě videa, která s tématem úzce souvisejí, jedná se o videa [Homofobní šikana](#) (strana 126) a [What it's Like to be Intersex](#) (strana 125). Jejich popisy jsou k nalezení v [kapitole 2.7](#) Videá.

Homofobní šikana – divadlo fórum

Cíl

Umožnit zúčastněným vyzkoušet si na modelových případech různé strategie jednání v problémových školních situacích (zde konkrétně v situaci homofobní šikany).

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- diskutují o tématu homofobní šikany;
- uvědomují si a pojmenovávají vlastní obavy z řešení případů homofobní šikany;
- analyzují mechanismy homofobní šikany;
- posilují své schopnosti řešení obdobné situace v praxi.

Pracovní metoda

Dramatická aktivita – divadlo fórum, skupinová práce. Aktivita je určena pro minimálně šest osob. Během aktivity budou účastníci a účastnice pracovat ve skupinách po 3–6 lidech.

Divadlo fórum se zabývá etickými otázkami naší společnosti a je vystavěno na základě reálných příběhů cílové skupiny diváků. Hlavní hrdina či hrdinka příběhu zažívají různé konfliktní situace, které se snaží vyřešit, avšak zvolený způsob řešení je vede k porážce. Po představení (v našem případě scény) jsou diváci vyzváni tzv. jokerem k diskusi, v rámci níž prostřednictvím kritické reflexe analyzují zobrazený problém a navrhnou možné způsoby řešení jednotlivých situací. Své návrhy mají diváci možnost realizovat přímo na jevišti, vstoupit do role hlavní postavy a jednat. Divadlo fórum nabízí jedinečný prostor pro zkoumání, konfrontaci různých názorů a myšlenek a hledání alternativních jednání v nastolených situacích. Cílem divadla fórum není vyřešit předloženou situaci, ale zprostředkovat užitečnou diskusi na dané téma a podnítit diváky k aktivnímu jednání, pokud se ocitnou v podobných situacích ve svém životě.

Čas

60 min.

Příprava a materiál

Vytisknuté a rozstříhané zadání situací pro práci ve skupinách.

Postup

- Přítomné rozdělíme do skupin po 3–6 lidech tak, aby vznikly minimálně dvě skupiny.
- Každá skupina si připraví krátkou scénku dle zadání.
- Jedna skupina začne a přehraje připravenou scénku.
- Lektorující začne diskusi s ostatními, klade otázky. Např. *Co jsme viděli? Jaký byste dali název této scénce? Kde jste v této scénce cítili největší tlak? Kdo jej vyvíjel? Na koho?*
- Lektor či lektorka podporují ostatní účastníky a účastnice, aby vstoupili do scénky namísto učitele, resp. učitelky a nabízeli různá alternativní jednání tak, aby se tlaku postavili. Např.: *Kdo má nápad, jak jinak bychom mohli genderově citlivě jednat na místě vyučující/ho tak, abychom zmírnili tlak v této scénce?*
- Jakmile jsou všechny nápady takto odehrány, lektorující je se skupinou reflektuje. Např.: *Co se nyní v situaci změnilo? Jakou strategii jednání jsme viděli? Proč podle nás byla (ne)účinná? Kdo má nápad na jiné řešení situace?*
- Skupiny se vystřídají.

Otázky pro reflexi

Co v naší společnosti podporuje existenci homofobní šikany?

Co v naší společnosti chybí, resp. co naše společnost postrádá, že v ní homofobní šikana může existovat?

*Co já sám*a za sebe mohu udělat pro to, aby homofobní šikana z naší společnosti vymizela?*

Tip

- Někdy je pro zúčastněné v roli diváků těžké nahlas vyjadřovat své názory před skupinou. Dáme všem prostor, aby jednotlivé otázky a nápady na alternativní řešení diskutovali ve dvojicích či v menších skupinkách. Poté vyzveme konkrétní dvojice, aby s ostatními sdílely, o čem diskutovaly.
- Techniku divadla fórum lze použít pro hledání a nácvik strategií jednání vyučujících i v jiných situacích (viz [kapitola 2.6 Sbírka příběhů](#)). K přípravě scény divadla fórum doporučujeme techniku *divadla obrazu* (viz strana 13).

Variace

Namísto připravené scénky můžeme požádat zúčastněné o skupinové sdílení situací týkajících se homofobní šikany, které sami zažili ve své učitelské praxi. Poté si jednu z nich vyberou a přehrají ji druhé skupině. Presentovaná situace musí skončit jako otevřená, tedy těsně před tím, než ji vyučující začne řešit.

Upozornění

V divadle fórum neměníme roli antagonistů – agresorů, neboť ani v reálném životě nemůžeme tyto antagonisty jako mávnutím kouzelného proutku změnit. Změnit můžeme pouze sami sebe a naše jednání.

Situace

Vyučující po hodině tělocviku prochází kolem chlapeckých šaten a otevřenými dveřmi zahlédne tuto situaci. Tonda z 9. třídy drží v koutě šatny Romana ze 7. třídy. Roman je pouze v trenýrkách a krčí se. Tonda ho vulgárně uráží (ty buzno apod.).

Vyučující prochází kolem hloučku dětí ze 7. třídy a zaslechne, jak řeší, zda je jedna z jejich kolegyně lesba, či nikoli. Na adresu této kolegyně zazní pár vět: „Divně se obléká. Chová se jako chlap. Je to mužatka.“ Poté jeden z žáků osloví procházejícího vyučujícího: „Paní učitelko * pane učiteli, že je paní učitelka Vondráčková lesba?“

Nacházíme se v 6. třídě základní školy. Je přestávka, děti jsou ve třídě, učitelka Anna na chodbě. Ben si vytáhne svůj nový žlutý penál z tašky a položí si ho na stůl. Spolužáci Dan a Cyril mu ho vezmou. Ben se snaží získat penál zpátky, ale Dan s Cyrilem běhají s penálem po třídě a křičí: „Teplouš s teploučkým penálem!“ Učitelka Anna vchází do třídy a vidí, co se mezi chlapci odehrává, Dan právě křičí nadávky směřované Benovi.

2.3.5 Genderově podmíněné násilí na školách

Genderově podmíněné násilí na školách (*school-related gender-based violence – SRGBV*) je definováno jako „činy nebo hrozby sexuálního, fyzického nebo psychologického násilí, ke kterým dochází ve školách a v jejich okolí a které jsou páchany na základě genderových norem a stereotypů a vynucené nerovnoměrnou dynamikou moci“ (Global Education Monitoring Report Team & United Nations Girls' Education Initiative, 2015, s. 2). Jedná se o porušování lidských práv a formu genderově podmíněné diskriminace, která postihuje miliony dětí a vyskytuje se v každé zemi. Výskyt této formy násilí potvrzují jak vyprávění vyučujících a studujících zapojených do našeho projektu, tak i zprávy z médií. Vzhledem k genderové povaze tohoto jevu je důležité k jeho pochopení a řešení použít genderovou perspektivu.

Jak napovídá název, genderově podmíněné násilí na školách souvisí primárně s životy žáků, žákyň a studujících ve škole. Může k němu však docházet nejen přímo ve škole, ale například i cestou do školy nebo na internetu. Většina obětí takového násilí jsou dívky, ale chlapci, kteří z nějakého důvodu nenaplnují genderové normy a stereotypy, se s ním také setkávají (viz výše zmíněná homofobní šikana). Pachateli násilí jsou převážně děti, nicméně výjimkou není ani násilí páchané ze strany vyučujících či jiných dospělých ve školním prostředí. Trauma, které dítě v souvislosti s násilím ve škole zažívá, velmi negativně ovlivňuje jeho fyzické a duševní zdraví stejně jako kognitivní a emoční vývoj.

Mezinárodní literatura zabývající se touto problematikou navrhuje při řešení situací genderově podmíněného násilí na školách využít celoškolský přístup a vycházet z odborných studií, které se zabývají genderem a právy dětí.

V této kapitole nalezneme aktivitu zaměřenou na prezentaci názorů k tématu genderově podmíněného násilí, několik dramatických aktivit pro zahájení diskuse o různých typech genderově podmíněného násilí a aktivitu zaměřenou konkrétně na násilí páchané na dívkách. Kromě toho doporučujeme videa [Sexuální obtěžování](#) (strana 127) a [Tea Consent – souhlas se šálkem čaje](#) (strana 128).

Prevence a řešení genderově podmíněného násilí, včetně toho na školách, mezi dětmi a mládeží je tématem, pro které mnoho různých aktérů, od vlád po organizace občanské společnosti, vytvořilo relevantní iniciativy a zdroje. Doporučujeme hledat a zavádět do kurzu vzdělávací postupy a materiály, které jsou k dispozici v češtině, aby si vyučující mohli prohloubit své znalosti a nabídnout žákům a žákyním další proškolení v dané problematice.

Kde se nacházím? Názory na genderově podmíněné násilí na školách

Cíl

Diskutovat o různých formách genderově podmíněného násilí na školách, násilí ve vztazích dospívajících a o škodlivých účincích porno kultury.

Vyjádřit a sdílet názory, zvyšovat povědomí o zdravých vztazích.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- přemýšlejí a vyjadřují své názory na různé aspekty genderově podmíněného násilí na školách.

Lektoři*lektorky:

- posuzují názory zúčastněných na výše popsané problémy;
- vyjadřují důležitost přístupu založeného na prioritizaci, podpoře a ochraně práv dětí.

Pracovní metoda

Samostatná práce, prezentace.

Čas

30 min.

Příprava a materiál

- Velmi užitečná je dostatečná informovanost o etických principech a legislativě pro vyučující týkající se sexuálních vztahů s nezletilými, sexuálního obtěžování a ochrany dětí před násilím.
- Vytisknutý seznam výroků pro lektora, resp. lektorku.

Postup

- Řekneme, že uvedeme několik výroků o různých jevech, které se často vyskytují v životě dospívajících. Připomeneme, že se přítomní mohli s těmito jevy ve škole sami setkat, nebo se jimi dokonce museli zabývat.
- Požádáme zúčastněné o rozmístění na pomyslné škále podle toho, jak souhlasí s výroky. Jeden konec škály představuje status rozhodně souhlasím a druhý konec rozhodně nesouhlasím.
- Řekneme přítomným, že mohou obsadit jakýkoli bod na celé škále a že svoji polohu mohou kdykoliv změnit. Při hledání své pozice mohou také krátce diskutovat s ostatními.
- Při práci s vyučujícími lze využít následující výroky:
 - *Vyučující má povinnost intervenovat, pokud dojde k obtěžování nebo šikaně mezi studujícími.*
 - *Není velkým problémem, pokud vyučující pronáší v hodinách poznámky se sexuálním podtextem. Například vyučující českého jazyka uvede jako příklad složené věty 13–14letým studentům a studentkám: „Dostala jsem na Vánoce vibrátor, ale protože jsem nevěděla, jak jej používat, předala jsem jej svojí babičce.“*
 - *Intimní vztah učitel/ka–student/ka není vyloučen.*
 - *Dnešní mladí lidé se z médií dozvídají dostatek vhodných informací o sexualitě a důležitosti souhlasu při sexuálním jednání.*
 - *Násilí v rodině nebo v intimním vztahu studenta či studentky je koneckonců soukromou záležitostí, do níž vyučující nemusejí zasahovat.*
- Po každém výroku se zeptáme těch, kteří obsadili krajní pozice, proč tak učinili. Podobně se zeptáme i osob uprostřed škály. Zúčastněným připomeneme, že mohou změnit svoji pozici poté, co si vyslechnou komentáře ostatních. Pokud tak učiní, zeptáme se jich na důvod změny.
- Po aktivitě krátce prodiskutujeme několik následujících otázek:
 - *Jak jste se během aktivity cítili?*
 - *Jaké byly výroky – obtížné, náročné, nudné...?*

- *Byli jste překvapeni rozsahem neshody? Proč?*
- *Myslíte si, že existují „správné“ a „nesprávné“ odpovědi na různá tvrzení, nebo je to jen otázka osobního názoru?*

Tip

- Pokud jde o vytváření škály, požádáme zúčastněné, aby místo přímky vytvořili půlkruh, protože takto je pro ně snazší se vidět.
- Podpoříme účastníky a účastnice v tom, aby si zjistili více informací o povinnosti vyučujících prosazovat právo dětí na život bez násilí a o nejlepších způsobech intervence, když tyto děti čelí násilí, příp. jsou „pouze“ ohroženy násilím, ze strany jiného nezletilého nebo dospělého.

Reakce na sexistické komentáře vyučujících – divadlo fórum

Cíl

Pomoci zúčastněným zažít pocity plynoucí ze zneužívání moci učitelem či učitelkou.

Najít způsoby, jimiž mohou studující reagovat na zneužívání moci vyučujícími a zejména na jejich sexistické komentáře.

Přemýšlet o tom, jak mohou zúčastnění pomoci svým vlastním studentům a studentkám, případně spolužákům a spolužačkám získat schopnost reagovat.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- přemýšlejí o tom, jak mohou vyučující zneužívat ve třídě své postavení a jak to může děti ovlivnit;
- chápou důležitost schopnosti studujících reagovat na toto zneužívání;
- identifikují způsoby, jimiž mohou studující reagovat;
- pojmenují způsoby, jimiž mohou vyučující pomoci žákům, žákyním a studujícím získat schopnost reagovat.

Pracovní metoda

Dramatická aktivita – divadlo fórum, diskuse.

Čas

60 min.

Příprava a materiál

Popis příběhu rozdaný všem zúčastněným, vhodný prostor pro scénu a intervence, tabule a popisovače pro případ, že by lektor či lektorka chtěli zdůraznit některé body z diskuse a zaznamenat je na tabuli.

Postup

- Téma uvedeme tím, že se zeptáme zúčastněných, zda již někdy v minulosti zažili zneužití moci ze strany vyučující*ho, a to zejména s ohledem na kategorii genderu.
- Rozdáme text a přečteme si následující příběh:
 - Učitel dějepisu na střední škole měl během svých hodin nechutné sexistické vtípky a ponižující komentáře o ženách. Schvaloval útlak žen ve středověku, odmítal se věnovat emancipačnímu hnutí žen, a když s ním studentky nesouhlasily nebo ženské téma přinášely do hodin, dával jim práci navíc. Dívky si stěžovaly své třídní učitelce, ale ta se za ně nepostavila. Řekla: „Měly byste to nějak vydržet, je to učitel s velkým renomé.“
- Scénku popíšeme následujícími slovy:
 - *Někteří z vás budou hrát studující. Budu učitelem, který bude mít sexistické poznámky. Můžete libovolně reagovat. V dané situaci můžete vyzkoušet různé způsoby efektivní intervence.*
- Poté použijeme trochu jiným způsobem metodu divadla fórum (strana 77). Tentokrát by měla jedna skupina hrát spolužáky a spolužačky, zatímco ostatní scénku sledují a mohou do ní kdykoliv vstoupit a nahradit někoho ze zúčastněných.
- V případě potřeby se pokusíme zúčastněné vyzvat k intervenci a hledání dalších řešení.
- Po ukončení scénky hovoříme o otázkách souvisejících se scénkou a o všech „identifikovaných“ řešeních.
- Pokračujeme v debatě o tom, co můžeme udělat my jako vyučující, abychom našim studujícím pomohli mít podobnou schopnost zareagovat.

Tip

- Lektor či lektorka musí hrát roli učitele. Pokusíme se vcítit do postavy a možná nenecháme zúčastněné, aby našli příliš brzy jednoduché (a patrně i neúčinné) řešení.

- Při vstupování do role a vystupování z role doporučujeme použít jednoduchý kostým (šálu, sako apod.), který bude symbolizovat proměnu lektorujícího v postavu z příběhu. O funkci kostýmu je dobré informovat zúčastněné předem.
- Citlivé aktivity, jako je tato, doporučujeme vést v lektorském páru.

Variace

Pokud přítomní znají podobný a relevantní příběh, můžeme jej také použít. (Můžeme sesbírat příběhy předem a vybrat si z nich pro tuto a také jiné dramatické aktivity.)

Variace využití divadla fórum je popsána na straně 77 – zúčastnění mohou sehrát scénku v malých skupinách. V takovém případě by se měli rozhodnout, kdo sehraje roli učitele (obsazení této role nelze změnit).

Upozornění

Lektorující v roli učitele*učitelky se sexistickými komentáři umožňuje přítomným seznámit se se situací útlaku a zkoumat v ní různé strategie jednání a možnosti řešení. Roli učitele*učitelky by měl zastávat lektorující, nikoliv někdo z přítomných účastníků nebo účastnic. Lektorující totiž může v roli argumentovat tak, aby podpořil kritické myšlení zúčastněných a umožnil jim hlubší pochopení rozebíraného tématu (viz metoda *vyučující v roli* na straně 67).

Podobně jako i u dalších témat genderově citlivého vzdělávání je téma rozebírané v této aktivitě citlivé a může u některých zúčastněných vyvolat nepříjemné vzpomínky. Důležité však je pro skupinu uvědomění, že cílem této aktivity není individuální terapie jedince, nýbrž kolektivní zkoumání, nalezení a pojmenování mechanismů, které utvářejí tuto situaci útlaku. Tento proces může být pro zúčastněné osvobozující.

Zneužívání moci učitelem či učitelkou a sexuální obtěžování – skupinová improvizace

Cíl

Zvýšit povědomí o odpovědnosti vyučujících vůči kolegům a kolegyním.

Pomoci přítomným pochopit, proč by mohlo být sexuální obtěžování ve vzdělávacím prostředí skryté.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- chápou význam intervence v případech sexuálního obtěžování;
- přemýšlejí o tom, proč sexuální obtěžování často zůstává skryté (zejména ve vzdělávacích institucích a vzdělávacím prostředí);
- seznámí se s některými metodami komunikace a intervence v souvislosti s řešením sexuálního obtěžování ze strany učitelů a učitelek.

Pracovní metoda

Dramatická aktivita, diskuse.

Čas

60 min.

Příprava a materiál

Popis příběhu, který je základem aktivity, vhodný prostor pro scénku a intervence, tabule a popisovače pro případ, že by lektor či lektorka chtěli zdůraznit některé body z diskuse a zaznamenat je na tabuli.

Postup

- Téma zahájíme diskusí o vlastních zkušenostech se zneužíváním moci ze strany vyučujících, s romantickými vztahy se studujícími a se sexuálním obtěžováním.
- Rozdáme a přečteme následující příběh:
 - Na gymnáziu byl 28letý třídní učitel, který měl zhruba rok intimní vztah s jednou ze svých studentek. O vztahu se veřejně vědělo, ale učitel mezitím tajně obtěžoval další dvě dívky. Jedna z těchto dvou dívek o tom informovala jednu ze svých učitelek, a tak tento případ vyšel najevo. Rozděлил personál školy. Vedení školy nechtělo učitele vyhodit, protože se bálo skandálu a protože rodiče tohoto učitele byli vlivní a školu finančně podporovali. Nakonec byl učitel požádán, aby ze školy odešel. Požádána o odchod byla také učitelka, která obtěžování nahlásila.
- Ve dvojicích nebo ve skupinkách požádáme zúčastněné o diskusi o potenciálně odlišných postojích a přístupech ze strany pedagogického sboru v tomto a ve všech podobných případech.
- Metodu skupinové improvizace představíme následujícím způsobem:
 - *Sehrajeme improvizovanou scénku setkání pedagogického sboru ve škole, kde se tento příběh odehrál. Já budu ředitelem (ředitelkou) a ostatní budou mít role vyučujících.*
 - *Po mém tlesknutí scénka začíná a po dalším tlesknutí končí. Mezi dvěma tlesknutími zůstáváme v roli! Neříkáme nic mimo ni. Když např. potřebujeme něco, co nesouvisí s rolí, zkusíme to zahrát a přitom v roli zůstat. Pokud např. potřebujeme kapesníček, řekneme: „Kolegové, kolegyně, má někdo nějaké kapesníčky, nechal/a jsem je ve třídě.“*
 - *Můžeme zahrát jakýkoliv učitelský typ a můžeme vyjádřit jakýkoli názor, který jsme dříve naznačili. Doporučujeme představit různé názory.*
 - *Jedná se o improvizaci, která se používá v participativním divadle. To znamená, že si můžeme vybrat, jak moc se chceme zapojit. Doporučujeme zapojit se do diskuse.*
 - *Nepotřebujeme znát všechny podrobnosti případu, můžeme vymyslet nové prvky příběhu (pokud zásadně nezmění hlavní příběhovou linku).*

- Zúčastněným umožníme, aby se ptali na to, co se stane. Měli by rozumět tomu, jak taková skupinová improvizace (tj. participativní divadelní praxe) funguje.
- Improvizaci zahájíme tlesknutím. Pokusíme se napodobit skutečnou situaci například tím, že začneme touto větou: „*Vážení kolegové, vážené kolegyně, děkuji mnohokrát za to, že jste se tady sešli v toto slunečné páteční odpoledne. Víím, že každý z nás by už chtěl být na cestě domů, ale máme velmi důležitou otázku, se kterou se musíme vypořádat...*“
- V rámci role ředitele či ředitelky školy moderujeme v této improvizované situaci diskusi: shrnujeme názory zúčastněných, klademe ostatním provokativní otázky a případně zaujmeme stanoviska.
- Po 10–15 minutách improvizaci ukončíme tlesknutím.
- Mimo roli moderujeme diskusi týkající se různých názorů na to, co by vyučující měli v takových situacích dělat.

Tip

Během improvizace se nejprve pokusíme v roli ředitele či ředitelky zaujmout neutrální pozici, což pomůže zúčastněným představit různé názory, ale poté, pokud si myslíme, že určitá perspektiva chybí, zkusíme k ní dospět návodnými otázkami, případně zaujmeme k dané záležitosti jasnější stanovisko (které možná nebylo zúčastněnými představeno, ale které je podle nás důležité).

Variace

Pokud účastníci a účastnice kurzu znají podobný a relevantní příběh, můžeme jej také použít. (Můžeme sesbírat příběhy předem a vybrat si z nich pro tuto a také pro jiné dramatické aktivity.)

Upozornění

Podobně jako i u dalších témat genderově citlivého vzdělávání je téma rozebírané v této aktivitě citlivé a může u některých zúčastněných vyvolat nepříjemné vzpomínky. Důležité však je pro skupinu uvědomění, že cílem této aktivity není individuální terapie jedince, nýbrž kolektivní zkoumání, nalezení a pojmenování mechanismů, které vytvářejí tuto situaci útlaku. Tento proces může být pro zúčastněné osvobozující.

Násilí ve škole páchané na dívkách⁹

Cíl

Umožnit účastníkům a účastnicím, aby si vybavili situace z vlastní praxe či z vlastních školních let týkající se násilí páchaného na dívkách ve školním prostředí.

Propojit zkušenosti zúčastněných s odbornou literaturou věnující se právům dětí a ženským právům.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- sdílejí příklady z vlastní učitelské praxe, příp. vlastních školních let;
- analyzují různé formy násilí páchaného na dívkách ve škole a identifikují možná doporučení a řešení.

Pracovní metoda

Skupinová práce (skupiny po 3–6), diskuse.

Čas

60 min. (5 min. úvod, 20 min. práce ve skupině, 20 min. zpětná vazba a 15 min. diskuse; pokud se diskutuje i o literatuře, lze aktivitu prodloužit)

Příprava a materiál

Pro každou ze tří skupin velký papír s předepsanými otázkami k diskusi (doporučujeme jednotlivé skupiny/papíry barevně odlišit), papíry na poznámky pro každou skupinu, flipchart nebo tabule pro sběr nápadů, informace pro řízenou diskusi ([příloha 12](#), strana 173).

Postup

- Téma uvedeme krátkým shrnutím informací o právech dívek, která spadají pod práva dětí a ženská práva, a dále o aktuálních výzvách a problémech spojených s násilím páchaným ve škole, jako jsou kyberšikana či online grooming. Upozorníme, že násilí na dívkách je v současné literatuře většinou zařazeno pod pojem *genderově podmíněné násilí*.
- Vytvoříme tři skupiny (A, B, C, po 3–6 osobách), rozdáme papíry s předepsanými otázkami k diskusi a vyzveme skupiny, aby se snažily během následujících dvaceti minut diskutovat o předložených otázkách. Informujeme je o tom, že výsledky diskuse budou následně prezentovat ostatním skupinám.
- Požádáme jednu osobu z každé skupiny, aby ostatním shrnula výsledky skupinové diskuse. Zajímavé nápady zapisujeme na tabuli/flipchart.
- Rozdáme kopie přílohy 12 a vedeme diskusi o tématu. Předáváme zúčastněným základní informace o násilí páchaném na dívkách, informujeme o doporučené literatuře a dáváme prostor podnětům od účastníků a účastnic.

Otázky

Skupina A

- Zažili jste násilí páchané na začkách/studentkách? Pokud ano, o jaký typ násilí se jednalo a v jaké formě?
- Kdo násilí páchal? Jednalo se o chlapce/muže nebo dívky/ženy?
- Jaké byly důsledky vámi zmíněného případu pro danou dívku, pachatele a školu?
- Zkuste navrhnout řešení problémů zmíněných ve vašich příbězích.
- Má vaše škola nějaké směrnice k řešení násilí? Pokud ano, popište je ostatním.

9/ Někdy bývá zahrnuto pod genderově podmíněné násilí.

Skupina B

- Zažili jste násilí páchané na žáčkách/studentkách? Pokud ano, o jaký typ násilí se jednalo a v jaké formě?
- Mají vámi zmíněné příběhy nějaké společné charakteristiky?
- Existuje podle vás rozdíl mezi násilím páchaným na dívkách a genderově podmíněným násilím? Pokud ano, jaký?
- Zkuste navrhnout řešení problémů zmíněných ve vašich příbězích.
- Má vaše škola nějaké směrnice k řešení násilí? Pokud ano, popište je ostatním.

Skupina C

- Vybavíte si nějaký případ týkající se násilí páchaného na dívkách ve škole, který se nedávno objevil v novinách, ve zprávách atd.? Pokud ano, popište ho a diskutujte o něm.
- Vybavíte si nějaké umělecké ztvárnění kybernásilí (film, divadlo, dramatická výchova apod.)? Pokud ano, popište ho a diskutujte o něm. Jak v něm byly zobrazeny ženy a dívky?
- Zkuste navrhnout řešení problémů zmíněných v případech, které jste diskutovali.
- Má vaše škola nějaké směrnice k řešení kybernásilí? Pokud ano, popište je ostatním.

Aktivita o partnerském násilí, část 1 a 2

Cíl

Prostřednictvím dramatické aktivity (Příběh Katky) zvýšit povědomí zúčastněných o možných formách, procesech a genderové povaze partnerského násilí.

Vést účastníky a účastnice k tomu, aby věděli, jak z pozice vyučujících intervenovat v případě násilí v partnerských vztazích mezi mládeží (příběh Jak daleko bys zašla?).

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- rozumějí tomu, jak v dospělosti a mezi mladistvými dochází k násilnému vztahu, že násilný vztah může mít různé podoby, že je cyklický (opakovaně se vyskytují stejná stadia), že se postupně prohlubuje, že oběti násilí v partnerských vztazích jsou převážně ženy a že společnost je zodpovědná za pomoc obětem;
- uvědomí si, že jako vyučující mají povinnost zasáhnout a pomáhat studujícím zažívajícím násilí a že oběti takových vztahů procházejí dlouhým a složitým procesem, během něhož intervence učitele či učitelky nemusí mít okamžitý účinek.

Pracovní metoda

Dramatická aktivita, práce ve skupinách a ve dvojicích. Aktivita je určena pro libovolný počet osob.

Čas

60 min. (1. část – 30 min, 2. část – 30 min.)

Příprava a materiál

Devět šátků nebo lehkých pokrývek hlavy; příběh Katky a příběh o vztahu dospívajících ([příloha 13](#), strana 175); lektorka, která bude hrát Katku (viz *Upozornění*), a další lektor či lektorka v roli vypravěče, resp. vypravěčky.

Postup

ČÁST 1

- Požádáme zúčastněné, aby si sedli do kruhu. Lektorka v roli Katky si sedne doprostřed kruhu.
- Rozdáme devět šátků, resp. pokrývek hlavy (pozn.: šátky symbolizují proces stávání se obětí partnerského násilí a následně proces dostávání se z násilného vztahu a hledání bezpečí). Zúčastnění budou postupně pokládat šátky na hlavu postavy Katky (a následně je z její hlavy snímat) a budou tím reprezentovat fungování společnosti.
- Informujeme zúčastněné, že jim budeme číst příběh. Požádáme je, aby během aktivity zůstali potichu. Pouze lektorka v roli Katky může (ale nemusí) promluvit – ve chvíli, kdy Katce v rámci příběhu položíme několik otázek.
- Požádáme jednoho či jednu ze zúčastněných o položení šátku na Katčinu hlavu poté, co vypravěč/ka přečte 1. odstavec příběhu. Stejná osoba bude mít za úkol jako první sejmout jeden ze šátků po přečtení odstavce číslo 10.
- Přečteme první odstavec (i s číslem odstavce) a odmlčíme se. Počkáme, až předem určená osoba položí Katce na hlavu první šátek.
- Čteme postupně celý příběh a po každém odstavci se odmlčíme. Během pauzy můžeme pohledem nebo gestem vyzvat zúčastněné, kteří mají šátek, aby ho položili Katce na hlavu. Zúčastnění zpravidla rychle pochopí princip hry a postupně šátky pokládají, může se však stát, že se někdo rozhodne nebýt součástí tlaku kladeného na Katku a odmítne šátek na její hlavu položit. Když taková situace nastane, pokračujeme ve čtení příběhu a vrátíme se k situaci odmítnutí v následné diskusi.
- Ve chvíli, kdy má Katka na sobě všech devět šátků, zeptáme se jí: „Katko, opravdu musíš žít takový život? Proč neopustíš manžela?“ Na chvíli se odmlčíme a dáme Katce prostor k odpovědi. Katka ho může, ale nemusí využít.

- Přečteme odstavec číslo 10 a odmlčíme se. Počkáme, až předem určená osoba sejme první šátek z Katčiny hlavy.
- Pokračujeme ve čtení zbývajících odstavců, dokud nejsou všechny šátky sejmuty z Katčiny hlavy.
- Poté, co příběh dočteme, se na chvíli odmlčíme a necháme ho doznít.
- Lektorka, která hrála Katku, si sedne k ostatním do kruhu. Zeptáme se jí, jak se v roli Katky cítila. Pak se zeptáme ostatních, jak se během aktivity cítili.
- Nechte na diskusi dostatek času. Ujistěte se, že všichni dostali prostor se vyjádřit a sdílet své pocity.

Tipy pro diskusi

Je důležité, aby zúčastnění věděli, že v násilnických vztazích existuje proces a že se časem vztahy postupně zhoršují. Oběť může požádat o pomoc kdykoliv během procesu (linku důvěry, úřad, právníka/ právníčku, policii atd.). Opustit násilnický vztah je těžké – většina obětí se pokusí odejít několikrát, než uspějí. Nejnebezpečnější čas je ten, kdy se oběť snaží opustit násilníka, takže zajištění bezpečnosti oběti je nejvyšší prioritou.

Oběti potřebují přiměřenou profesionální pomoc, samy nesmějí být vystavovány obviňování, pomáhající osoby musejí zaujmout etický postoj odsuzující násilí páchané násilným partnerem.

Upozornění

Role Katky může být traumatizující, proto je důležité, aby ji ztvárnila lektorka, a ne nikdo ze zúčastněných. Je nezbytné tuto aktivitu vést v páru.

ČÁST 2

- Řekneme zúčastněným, že se dál budeme bavit o vztahu dospívajících, který se ukáže být násilným. Příběh vypráví vypravěč, který mluví k dívce a sděluje jí, co se jí zrovna ve vztahu s jejím přítelem děje. Příběh odráží typický vzorec zneužívání v heterosexuálních vztazích.¹⁰
- Všem rozdáme kopii příběhu *Jak daleko bys zašla?*
- Požádáme zúčastněné, aby si příběh přečetli a našli si partnera či partnerku do dvojice.
- Požádáme dvojice, aby diskutovaly o následujících otázkách.

Jaké kroky mohla oběť udělat, nebo jaké pomoci se jí mohlo dostat, aby se zamezilo zneužívání?

Máte jako vyučující povinnost zasáhnout, když se dozvíte o tom, že je některá studující v násilném vztahu? Pokud byste zasáhli, jakou byste očekávali reakci?

Pokud by byl násilnický partner rovněž součástí školní komunity, co byste udělali?
- Poté, co dvojice prodiskutují otázky, zahájíme diskusi v celé skupině. Diskutujeme o příběhu i o roli vyučujících v ochraně mladých lidí před násilím.

Zdroj a další informace

Köberlein, L., Tóth, G., Saringen, P., Hahn, S., Krohe-Amann, A., Gaiser, H., Stanic, T., Rösslhumer, M., & Messner, S. (2010). *Heartbeat Relationships without violence* (L. Köberlein (Ed.)). DER PARITÄTISCHE. http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/Manual_heartbeat_relationships_without_violence.pdf

10/ Samozřejmě existují také vztahy, kde partnerka zneužívá partnera. Příručka *Heartbeat Relationships without violence* (viz zdroj) obsahuje i příběh chlapce, který má násilnickou partnerku. Násilí a zneužívání se neobjevuje pouze v heterosexuálních vztazích, ale je přítomné i v těch homosexuálních.

2.4 AKTIVITY MIMO KURZY

Téma genderu ve vzdělávání je obsáhlé a nelze jej celé postihnout během několika setkání. Doporučujeme proto zařadit aktivity, které účastníci a účastnice kurzu mohou realizovat samostatně v čase mezi jednotlivými lekcemi a při dalším setkání v kurzu o nich společně diskutovat. V této kapitole naleznete několik aktivit, jejichž základem je pozorování. Jedná se o pozorování interakcí vyučujících se studujícími, pozorování školního prostředí či pozorování atribucí, tedy toho, jak si žáci a žákyně vysvětlují své školní úspěchy a neúspěchy. Přínos aktivit spatřujeme v propojení informací získaných v kurzu s praktickým životem ve škole. Dále v této kapitole naleznete aktivity věnující se analýze obsahu učebnic či analýze mediálních výstupů týkajících se sexuálního obtěžování a násilí ve školním prostředí. Zvláště studujícím na vysokých školách pak doporučujeme zařadit četbu odborných textů a následnou diskusi nad jejich obsahem.

Pozorování – atribuce

Cíl

Seznámit účastníky a účastnice s psychologickým fenoménem atribucí u žáků a žákyň, tedy s tím, zda připisují úspěch ve vzdělávání spíše vnitřním, nebo vnějším faktorům. Dalším cílem je představit způsob, jímž mohou atribuce studujících souviset s genderem.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- znají odlišné typy atribucí úspěchu a vlivu genderu na ně;
- získají nástroj ke zjišťování, čemu jejich žáci a žákyň připisují svou úspěšnost ve vzdělávání;
- seznámí se s tím, co mohou udělat pro podporu žáků a žákyň poskytnutím konkrétní zpětné vazby k dosažení jejich realistického výkonového sebepojetí.

Pracovní metoda

Prezentace, samostatná práce, aktivita mimo výuku, diskuse.

Čas

Úvodní prezentace 15 min., čas pro samostatnou práci s žáky a žákyněmi ve třídách zúčastněných (viz Upozornění), 5–10 min. na prezentaci výsledků každého ze zúčastněných, krátká přednáška 10 min.

Příprava a materiál

Vytištěné dva odlišné dotazníky pro všechny zúčastněné ([příloha 14](#), strana 177).

Prezentace s důležitými informacemi o atribucích.

Postup

Úvod do aktivity a zadání úkolu (15 min.)

- Vysvětlíme, co jsou to atribuce a jaké typy atribucí úspěchu jsou běžné ve školním prostředí a jak mohou být tyto atribuce spjaté s genderem (viz Teoretický vstup 1 v příloze 14).
- Rozdáme vytištěné dotazníky, které jsou určeny pro žáky a žákyň (příloha 14).
- Ujistíme se, že zúčastnění mají možnost dotazníky vyplnit se svými žáky a žákyněmi.
- Zúčastněným řekneme, že se mohou rozhodnout, který z dotazníků použijí, a že jej mohou upravit tak, aby lépe odpovídal podmínkám jejich žáků a žákyň.
- Navrhujeme zúčastněným možnost sdílet zjištěné výsledky z dotazníků s jejich žáky a žákyněmi.
- Oznámíme jim, že budou mít 5–10 min. na prezentaci svých výsledků v jednom z následujících setkání kurzu, a domluvíme data pro prezentaci.

Prezentace výsledků pozorování (5–10 min. pro každého ze zúčastněných)

- Pokud dotazníky ukáží odlišnosti v atribucích mezi pohlavími, zeptáme se zúčastněných, co by podle svého názoru mohli udělat, aby podpořili studující a ti aby tak získali příznivější atribuce.
- Informujeme o možnostech reatribuce (viz Teoretický vstup 2 v příloze 14).

Upozornění

Pokud je kurz určen pro studenty a studentky pedagogiky, je potřeba předem zjistit, zda mají možnost uskutečnit dotazníkové šetření ve třídách v rámci vlastní praxe, nebo zda jim musíme zajistit přístup do škol a tříd včetně potřebných souhlasů rodičů.

Tip

Účastníkům a účastnicím můžeme doporučit, aby v rámci třídních schůzek promluvili o síle atribucí a o tom, jak rodiče mohou podpořit své děti v nalézání vnitřních motivací k dosažení vzdělávacích úspěchů namísto toho, aby připisovali jejich možné neúspěchy vnějším podmínkám.

Pozorování – interakce

Cíl

Zvýšit povědomí všech přítomných o roli vyučujících při vytváření spravedlivého vyučovacího procesu podnětného pro všechny bez ohledu na gender.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- získají nástroj k pozorování vyučovacího procesu;
- uvědomí si, jak jejich chování ve třídě může přispět ke snížení genderových stereotypů.

Pracovní metoda

Video, samostatná práce, aktivita mimo výuku, prezentace, diskuse.

Čas

Prezentace videa a zadání úkolu 20 min., čas pro samostatnou práci ve třídách (záleží na tom, jak často je dotazník použit), 5–10 min. pro jednotlivé prezentace všech zúčastněných v kurzu, diskuse 15 min.

Příprava a materiál

Vytištěné pozorovací archy pro každého ze zúčastněných (příloha 15), technické vybavení pro prezentaci videa (počítač, projektor, připojení k internetu, reproduktor).

Postup

Úvod do aktivity a zadání úkolu (20 min.)

- Zhlédneme video Dvojí standard (strana 130).
- Diskutujeme o videu. Možné otázky k reflexi:
 - *Co jste ve videu viděli? Jakou zprávu nám video předává?*
 - *Proč si myslíte, že se učitel zachoval tak, jak se zachoval?*
 - *Co mohl učitel udělat, aby dívku neodradil?*
 - *Zažili jste podobné situace, nebo jste o nich slyšeli?*
- Rozdáme pozorovací archy (viz příloha 15, strana 180).
- Zeptáme se všech zúčastněných, zda mají možnost uskutečnit pozorování interakcí ve třídě, příp. ve třídách.
- Vysvětlíme účastníkům a účastnicím, že pozorovací archy jsou pouze doporučením a inspirací pro jejich pozorování a že se sami musejí rozhodnout, který z pozorovacích archů chtějí použít a pro pozorování si z něj vybrat pouze některé z nabízených okruhů otázek (vyplnit celý pozorovací arch by bylo velmi náročné). Účastníci a účastnice mohou provádět pozorování samostatně nebo ve skupinách po 2–3.
- Řekneme zúčastněným, že budou mít 5–10 min. k prezentaci svých zjištění z pozorování v kurzu a stanovíme si data prezentací.

Prezentace výsledků pozorování (5–10 min. pro každého ze zúčastněných, diskuse 15 min.)

- Pokud by pozorování ukázalo nějaké rozdíly mezi pohlavími, zeptáme se přítomných, co si myslí, že mohou udělat pro snížení genderových stereotypů ve vzdělávání.
- Jejich nápady zaznamenáme na flipchartový papír a doplníme je o své vlastní nápady.

Tip

Pokud zúčastnění prováděli pozorování ve vlastní třídě, navrhneme jim, aby výsledek pozorování sdíleli s žáky a žákyněmi.

Upozornění

Pokud je kurz určen pro studenty a studentky pedagogiky, je potřeba předem zjistit, zda mají možnost uskutečnit dotazníkové šetření ve třídách v rámci vlastní praxe, nebo zda jim musíme zajistit přístup do škol a tříd včetně potřebných souhlasů rodičů.

Variace

V kapitole 2.6 Sbírka příběhů pro dramatické aktivity jsou některé příběhy, které tematizují genderové aspekty interakcí ve třídě. Místo pozorování můžeme téma otevřít a diskutovat o něm pomocí dramatické techniky.

Komentáře zúčastněných

*Jeden učitel použil ve výuce video nazvané *Mozkové hry, kde bylo vidět 14 lidí (odborníci, moderátoři...): 12 mužů a pouze 2 ženy.* (studující)*

Zjistili jsme, že učitelka ukázňovala žáky mužského pohlaví rychleji než žákyně. (studující)

Zjistili jsme, že v některých třídách chlapci o přestávkách zabírali mnohem více prostoru ve školní třídě než dívky. (studující)

Po prezentacích výsledků pozorování v rámci kurzu jsme se studujícími diskutovali následující témata: Kdo je zodpovědný za atmosféru ve třídě? Je to učitel? Nebo žáci? Nebo „škola“? Studující našli rozdíly mezi dvěma pozorovanými školami. Atmosféra v jedné ze škol byla podle nich příjemnější. Studující si příjemnější atmosféru v jedné ze škol dávali do souvislosti s tím, že škola otevírá různá sociální témata. Studující měli dojem, že se dívky v této škole cítí příjemněji. (Jednalo se o školu s dlouhou tradicí genderově citlivého vzdělávání).

Dalším diskutovaným tématem byly hranice „humoru“. Kdy už humor přestává být zábavný? Jaký druh humoru je v pořádku v rámci výuky používat? A jak humor souvisí se vztahem vyučující – studující? (lektorující)

Cíl

Zvýšit povědomí zúčastněných o zodpovědnosti školy za utváření otevřeného a nediskriminujícího prostředí.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- rozumějí tomu, jak školní prostředí (ne)přispívá k genderové rovnosti;
- získají nástroj pro zjištění, zda a jak školní prostředí podporuje genderovou rovnost;
- získají nápady, jak učinit školní prostředí místem genderové rovnosti.

Pracovní metoda

Video, diskuse, samostatná práce, aktivita mimo výuku, prezentace.

Čas

Prezentace videa a vysvětlení aktivity mimo výuku 20 min., čas pro samostatnou práci ve třídách/školách (záleží na tom, který dotazník je použit), 5–10 min. pro jednotlivé prezentace účastníků a účastnic kurzu, diskuse 20 min.

Příprava a materiál

Vytištěné dva různé dotazníky pro každého ze zúčastněných (viz [příloha 16](#), strana 183), technické vybavení pro prezentaci videa (počítač, projektor, připojení k internetu, reproduktor), případně flipchartový papír.

Postup

Úvod do aktivity a zadání úkolu (20 min.)

- Zhlédneme video [Paralelní scéna tak, či onak](#) (strana 129) a diskutujeme o následujících otázkách:
 - *Co jste ve videu viděli? Jakou zprávu video předává?*
 - *Která školní prostředí, v nichž může docházet k genderové diskriminaci, video zobrazuje?*
 - *Co by se podle žákyně ve videu mělo změnit, aby její škola nabízela otevřené a nediskriminační prostředí?*
- Rozdáme papíry s dotazníky (viz příloha 16).
- Zeptáme se, kdo se chystá pozorování provádět ze své perspektivy vyučujícího a kdo se chystá dotazníky vyplňovat se svými žáky*žákyněmi. Vysvětlíme, že dotazník je možné si přizpůsobit tak, aby lépe vyhovoval jejich žákům a žákyním.
- Řekneme zúčastněným, že budou mít 5–10 min. k prezentaci zjištění ze svých pozorování na jednom z následujících setkání a stanovíme si data prezentací.

Prezentace výsledků pozorování (5–10 min. pro jednotlivé prezentace účastníků a účastnic, diskuse 20 min.)

- Přítomní prezentují výsledky svých pozorování.
- Věnujeme pozornost tomu, zda sdílejí jak pozitivní, tak negativní příklady – tedy zda si všímali toho, jak školní prostředí zohledňuje, nebo naopak nezohledňuje rozmanitost (nejen genderovou). Pokud se věnovali pouze pozitivním nebo negativním příkladům, upozorníme je, že splnili pouze část zadání.
- Na flipchartovém papíře shromáždíme příklady genderově citlivého prostředí.
- Necháme zúčastněné diskutovat o jejich představách, jak učinit prostředí školy otevřeným, nestereotypním a příjemným pro všechny.

Upozornění

Pokud je kurz určen pro studenty a studentky pedagogiky, je potřeba předem zjistit, zda mají možnost uskutečnit dotazníkové šetření ve třídách v rámci vlastní praxe, nebo zda jim musíme zajistit přístup do škol a tříd včetně potřebných souhlasů rodičů.

Tip

Pokud vyučující vyplňují se třídou dotazník pro žáky a žákyně, je důležité, aby s nimi také hovořili o výsledcích pozorování a o tom, co by se muselo změnit, aby se třída/škola stala otevřenějším místem bez stereotypů a diskriminace.

Alternativa

Pokud není čas na aktivitu mimo výuku, rozdáme zúčastněným následující seznam otázek a necháme je přemýšlet buď o škole, kde učí, nebo o škole, kde studovali.

1. *Připomeňme si, jaké jsou školní přestávky. Co dělají žáci a žákyně během přestávek ve škole? Využívají různé skupiny studujících školní prostor a prostor ve třídě během přestávky stejným způsobem?*
2. *Používají chlapci a dívky školní prostory stejným nebo odlišným způsobem? Přemýšlejte o místech, jako jsou tělocvična, chodby, školní zahrada, knihovna atd. Používají je všichni stejným způsobem nebo existují místa, která určité skupiny žáků a žákyň preferují?*
3. *Existují ve škole místa, která některé skupiny žáků a žákyň nikdy nemohou použít nebo je mohou použít jen někdy? Proč?*
4. *Co nalezneme ve vnitřních prostorách školy např. na zdech, nástěnkách apod.? Reprezentují ženy a muže, lidi různého věku, národností a schopností? V jakém kontextu jsou lidé prezentováni? Jak si myslíte, že žáci a žákyně vnímají školní výzdobu?*

- Vyzveme zúčastněné, ať si samostatně odpovědí na předložené otázky.
- Poté rozdělíme zúčastněné do skupin po 3–4 osobách a požádáme je, aby sdíleli své odpovědi a reflektovali, co mají společné.
- Požádáme jednu osobu z každé skupiny, aby shrnula klíčové body diskuse ostatním skupinám.
- Zapišeme klíčové body z diskusí na flipchartový papír / tabuli.
- Pokud zúčastnění přijdou na to, že dívky / chlapci / ženy / muži využívají školní prostor odlišně, zeptáme se jich, jaké důsledky mohou tyto rozdíly mít. Necháme přítomné diskutovat o jejich nápadech, jak učinit školu otevřenějším místem s co nejmenší mírou diskriminace a stereotypů. Upozorníme, že položené otázky zmiňují pouze chlapce a dívky, žáky a žákyně. Zeptáme se také, jaké školní prostředí je potřeba, aby se v něm cítili dobře trans- a intersexuální žáci a žákyně.

Zdroj

Albrecht, C., Wäscher-Göggerle, V., & Lindermayr, M. (Eds.). (2013). *Mach es gleich!-Mappe [do it now-portfolio]. Verein Amazone.*

Komentáře zúčastněných

Na naší škole máme citace o feminismu na stěnách školy a bylo pro nás důležité mít také fotky vědkyň. (vyučující)

V učebně fyziky jsou fotky laureátů Nobelovy ceny a vždycky říkám, že existuje pouze jedna osoba, která vyhrála cenu dvakrát: Marie Curie pro chemii a fyziku. (vyučující)

Mám ambivalentní pocity z toho, že v naší škole máme na chodbách fotky lidí s tmavou barvou pleti, ale jedná se převážně o sportovce, ne o vědce či politiky. (vyučující)

Sexuální obtěžování a násilí ve školách a dětských zařízeních – analýza médií

Cíl

Zvýšit povědomí o výskytu sexuálního obtěžování a násilí, kterého se dopouští vyučující na školách, jako o jedné z forem genderově podmíněného násilí ve škole.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- získají povědomí o veřejně známých případech sexuálního obtěžování a násilí vůči studujícím základních a středních škol spáchaných vyučujícími a jinými školními zaměstnanci a o společenských, mediálních a právních reakcích na ně;
- budou schopni identifikovat sexuální obtěžování a násilí ve svých vlastních školách a podniknout kroky k jejich zastavení nebo prevenci.

Pracovní metoda

Individuální a skupinová práce (2–5 osob ve skupině), diskuse.

Čas

45 min. samostatná práce, 30 min. společná práce v kurzu.

Příprava a materiál

Flipchartový papír pro shrnutí výsledků mediálního výzkumu a analýzy.

Postup

- Seznámíme přítomné se skutečností, že ačkoliv je páchaní sexuálního obtěžování a násilí vůči nezletilým trestné a že ve většině zemí je nezákonné, aby vyučující měli sexuální vztah s nezletilými, jsou tyto jevy v naší společnosti poměrně rozšířené. Ačkoli jsou tyto jevy většinou utajené, některé nejzávažnější a opakované případy bývají medializovány.
- Požádáme účastníky a účastnice, ať provedou internetový průzkum mediálního pokrytí takových případů za posledních 5 let. Mohou se buď soustředit na mediální pokrytí několika významných případů, nebo se pokusit najít co nejvíce samostatných případů. Úkolem je také analyzovat mediální pokrytí podle těchto navrhovaných otázek:
 - *Jaké příběhy jsou v médiích zastoupeny?*
 - *Jaké měl případ důsledky pro oběť, pachatele a školu?*
 - *Jak média o případu informují, např. odráží se ve zprávě závažnost trestného činu, objevuje se v textu obviňování oběti nebo trivializace případu?*
 - *Měly prezentované příběhy nějaký dlouhodobý dopad na společenskou úroveň?*
- Na následující lekci rozdělíme účastníky a účastnice do malých skupin po 2–5 osobách. Požádáme je, aby porovnali a zaznamenali svá zjištění z mediálního výzkumu podle výše uvedených otázek (15 min.).
- Požádáme jednu osobu za skupinu, aby prezentovala výsledky zjištění pro všechny v kurzu.
- Vedeme krátkou diskusi o případech na základě těchto navrhovaných otázek:
 - *Byla oběť v projednávaném případě dostatečně chráněna a byly proti pachateli učiněny dostatečné kroky?*
 - *Jaké by měly být důsledky takových případů od jednotlivce po celospolečenskou úroveň?*
 - *Co byste mohli ve své škole udělat, abyste těmto případům předešli, anebo na ně adekvátně reagovali?*

Cíl

Zvýšit povědomí účastníků a účastnic o významné roli učebnic při přenosu genderově stereotypního nebo genderově citlivého obsahu. Pomoci jim získat kritický a reflektivní přístup k učebnicím a rozvíjet jejich schopnost analyzovat to, jak je v učebnicích gender reprezentován.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- získají kritické a reflektivní porozumění obsahu učebnic ve vztahu k genderu;
- jsou schopni analyzovat, které formy genderových rolí jsou v učebnicích zobrazovány;
- se seznámí s metodami analýzy učebnic.

Pracovní metoda

Prezentace, individuální práce, diskuse.

Čas

40–60 min. v kurzu, 2–3 hod. samostatná práce doma, dalších 30–40 min. v kurzu.

Příprava a materiál

Články o analýze učebnic z hlediska reprezentace genderu (viz zdroje níže), krátké úryvky z učebnic, vytištěný seznam kritérií pro genderovou analýzu učebnic pro všechny zúčastněné (viz zdroje níže).

Postup

- Jako přípravu na aktivitu je možné zadat přítomným četbu článku, který se věnuje problematice genderové reprezentace v učebnicích. Účastníci a účastnice se pak během lekce v krátké úvodní diskusi podělí o své názory na článek. Případně můžeme udělat krátký teoretický vstup o důležitosti učebnic, zejména ve vztahu k genderu.
- Rozdáme seznam kategorií pro analýzu učebnic (viz zdroje níže).
- Rozdáme několik výňatků z vybrané učebnice a požádáme zúčastněné, ať ve skupinách analyzují danou část pomocí seznamu kategorií.
- Vysvětlíme domácí úkoly: vybrat si učebnici pro samostatnou analýzu; prohlédnout si ji perspektivou kategorií; vybrat si jeden nebo dva ústřední body a analyzovat je (texty a obrázky). Vysvětlíme, že se nejedná o výzkumný úkol, ale pouze o stručnou a základní analýzu.
- Účastníci a účastnice vypracují domácí úkoly pomocí rozdaného seznamu kategorií. Pro analýzu si vyberou pouze některé z nich.
- Požádáme je, ať si připraví schematický popis své analýzy na další setkání.
- Na následujícím setkání prezentují výsledky vlastních analýz v menších skupinách. Vedeme krátkou diskusi o učebnicích, jejich roli a genderových reprezentacích v nich. V rámci skupinové práce nebo závěrečné diskuse položíme otázku, jak můžeme tyto učebnice použít a jak můžeme pomoci žákům a žákyním, aby nebyli ovlivněni genderovými předpojatostmi.

Tip

Je-li to možné, vybereme pro úvodní skupinovou práci různé texty ze stejné učebnice – některé se silnými stereotypy a jiné se stejným genderovým zastoupením.

Všem zúčastněným doporučíme analyzovat učebnici jejich vlastního vyučovacího předmětu.

Dvě osoby mohou analyzovat stejnou učebnici doma a mohou sdílet výsledky své analýzy během výuky.

Variace

Můžeme také použít kategorie popsané v aktivitě Hledání genderové podjatosti v učebnicích (strana 62) nebo můžeme domácí úkol zadat jako variaci této aktivity.

Zdroje

Dominiquez, L. M. (2003). *Gender textbooks evaluation* [A Paper Submitted to CELS as Course Requirement for the Degree of Master of Arts]. <https://www.birmingham.ac.uk/documents/college-artslaw/cels/essays/sociolinguistics/dominquez5.pdf>

Ministry of Education and Training, & UNESCO Ha Noi Office. (2010). *Guidelines for textbook review and analysis from a gender perspective* (UNESCO International Bureau of Education /Ed./). UNESCO. <https://docs.iiep.unesco.org/peic/2748.pdf>

Bhattachaiyakorn, S., & Boonthong, Y. (2017). *An analysis of gender representation in an EFL textbook*. The 5th National Conference on Humanities and Social Sciences, the Context and Direction for Thailand, Ubon Ratchathani, Thailand. https://www.academia.edu/35761698/AN_ANALYSIS_OF_GENDER_REPRESENTATION_IN_AN_EFL_TEXTBOOK_2017

Cíl

Prohloubit znalosti zúčastněných o genderových otázkách čtením článku o kritických genderových teoriích.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- se dostanou do kontaktu s relevantními kritickými genderovými teoriemi;
- prohloubí své schopnosti analyzovat pedagogické situace;
- poznají, že teorie může být užitečná při porozumění pedagogickým situacím;
- uvědomí si svůj vlastní úhel pohledu s ohledem na genderové teorie.

Pracovní metoda

Individuální práce (mimo výuku), skupinová práce (3–5 osob), diskuse, prezentace.

Čas

Prezentace a vysvětlení úkolu ve třídě 15 min., čtení a psaní jako aktivita mimo výuku cca 3 hod. (účastníci*účastnice), čtení vypracovaných úkolů účastníků a účastnic kurzu a příprava tvrzení k diskusi cca 3 hod. (lektor*lektorka), prezentace a vysvětlení zadání pro diskusi ve třídě 15 min., skupinová diskuse 30 min., prezentace hlavních zjištění ze skupinové diskuse 10 min. na skupinu.

Příprava a materiál

Kopie nebo elektronická forma vybraného článku, seznam návodných otázek.

Pro další setkání

Čtyři tvrzení k další diskusi vzešlá z vypracovaných úkolů účastníků a účastnic (vytištěná nebo ve formě powerpointové prezentace).

Postup

Prezentace úkolu ve třídě (15 min.)

- Aktivitu uvedeme tak, že krátce přiblížíme obsah článku. Řekneme, jaký je cíl aktivity (čtení a písemné zodpovězení návodných otázek).
- Představíme návodné otázky a požádáme přítomné, aby je do příští hodiny písemně zodpověděli. Upřesníme počet znaků (například 3 000 znaků včetně mezer), datum a způsob odevzdání úkolu.

Individuální práce účastníků a účastnic

Práce s vypracovanými úkoly

- Přečteme si vypracované úkoly všech zúčastněných.
- Najdeme témata, která se v nich objeví.
- Formulujeme cca 4 tvrzení vyplývající z vypracovaných textů a o těch budeme diskutovat na následujícím setkání.

Diskuse ve třídě (95 min.)

- Prezentujeme tvrzení, která vyplynula z textů účastníků a účastnic.
- Požádáme zúčastněné o vytvoření skupinek na základě tvrzení, o kterém chtějí diskutovat.
- Každá skupina by měla diskutovat o vybraném tvrzení či otázce asi 30 minut.
- Požádáme účastníky a účastnice, ať představí hlavní zjištění skupinových diskusí.
- Shrňme a popřípadě doplníme celou diskusi.

Tip

Při přípravě tvrzení na základě vypracovaných úkolů zúčastněných se pokusíme najít různé pozice a úrovně, kterými se můžeme v diskusi zabývat. Například jedno tvrzení, které diskutuje hlubkové teoretické koncepty, druhé tvrzení, v němž lze vyjádřit a tematizovat vlastní kritiku, pochybnosti a odpor, třetí tvrzení ve formě prohlášení o osobních zkušenostech, čtvrté tvrzení ve formě prohlášení o profesních výzvěch vyučujících.

Účastníci a účastnice by měli mít možnost zvolit si tvrzení, o kterém chtějí diskutovat. Je v pořádku, pokud některá tvrzení nebudou diskutována. Pokud si jedno tvrzení vybere větší počet osob, rozdělíme je do menších skupin maximálně po 5 osobách.

Variace

Vyzveme přítomné, ať formulují své vlastní obavy nebo otázky, o nichž chtějí diskutovat s ostatními.

Navrhované anglické texty a otázky k diskusi

Thorne, B. (1993). Chapter 4: *Gender Separation: Why and How*. In *Gender Play. Girls and Boys in School* (pp. 49–61). Rutgers University Press.

Tato kniha se opírá o školní etnografii a poskytuje přehled o tom, jak děti „dělají“ gender, jak si utvářejí a prezentují své genderové já v prostředí základní školy. Kapitola vybraná pro četbu pojednává o tom, jak a proč se od sebe dívky a chlapci oddělují a jsou od sebe oddělovány ve škole. Text může poskytnout pozadí a výchozí bod pro diskusi o genderové socializaci, zejména o socializaci mezi vrstevníky (kapitola 2.2.2).

Otázky k diskusi:

1. Jaké jsou institucionální příčiny toho, že jsou od sebe dívky a chlapci ve škole oddělováni více než v jiných prostředích?
2. Které postupy mohou snižovat genderovou separaci ve škole?
3. Co motivuje děti k tomu, aby se samy oddělovaly? Které teorie jsou k dispozici pro vysvětlení tohoto jevu?
4. Myslíte si, že by vyučující měli zasahovat do separace chlapců a dívek?

Solar, C. (1995). An Inclusive Pedagogy in Mathematics Education. *Educational Studies in Mathematics*, 28(3), 311–333.

Tento článek pojednává o hlavních myšlenkách feministické pedagogiky a rozvíjí rámec pro inkluzivní pedagogické postupy ve výuce matematiky. Text může poskytnout pozadí a výchozí bod pro diskusi o feministické pedagogice (strana 70).

Otázky k diskusi:

1. Co je feministická pedagogika? Jaké jsou její hlavní body?
2. Jak se genderová diskriminace projevuje ve výuce matematiky?
3. Jak lze učit matematiku tak, aby byla genderově inkluzivní?
4. Pokud byste byli vyučující matematiky, čemu byste věnovali pozornost? Jaké kroky byste podnikli, aby vaše třídy byly genderově inkluzivní?

Garrahy, D. A. (2001). Three Third-Grade Teachers' Gender-Related Beliefs and Behaviour. *The Elementary School Journal*, 102(1), 81–94.

Tento článek zkoumá pedagogická přesvědčení a vyučovací postupy tří vyučujících, kteří učí ve třetí třídě, s cílem zjistit, jak jejich praxe posílila nebo naopak zmírnila genderové odlišnosti žáků a žákyň ve školách. Text může poskytnout podklad a výchozí bod pro diskusi o genderové socializaci a genderových praktikách ve třídě.

Otázky k diskusi:

1. Které druhy genderových nerovností ve škole byly odhaleny výzkumnými studiemi provedenými v letech 1980–1990?
2. Jaké formy mělo odlišné zacházení vyučujících s dívkami a s chlapci? Bylo jejich odlišné jednání vůči dívkám a chlapcům vědomé?
3. Jak se liší vyučovací metody a komunikace Susan od ostatních dvou vyučujících? Jak to ovlivnilo žáky a žákyň?
4. Jak autor vysvětluje rozdíly mezi pedagogickým přesvědčením tří vyučujících a jejich učitelskou praxí?

Renold, E. (2006). "They won't let us play... unless you're going out with one of them." Girls, boys, and Butler's 'heterosexual matrix' in the primary years. *British Journal of Sociology of Education*, 27(4), 489–509. <https://doi.org/10.1080/01425690600803111>

Tento článek na základě etnografie zkoumá, jak jsou vztahy mezi dětmi na základních školách ovlivňovány aktivním diskursivním konstruováním heteronormativní genderové a sexuální

identity. Text může být podkladem a východiskem pro diskusi o genderové socializaci, feminitě a maskulinitě, dětské sexualitě a genderově podmíněné šikaně. Četba článku předpokládá základní znalosti diskurzivní analýzy a teorie performativity, jinak může být jeho teoretická část obtížně srozumitelná.

Otázky k diskusi:

1. Co je to „heterosexuální matrix“?
2. Jak se heterosexualita projevuje ve školních vztazích dětí ve věku 10–12 let?
3. Jak příklady, které Renoldová uvádí, rozporují myšlenku, že se děti připravují na budoucí heterosexuální dospělost?
4. Jak se mohou některé děti vyhnout heteronormativnímu tlaku, který na ně kladou vrstevníci na základě myšlenky, že pouze dívky a chlapci spolu mohou být romanticky spřízněni?

2.5 ZÁVĚREČNÉ / EVALUAČNÍ AKTIVITY

Při vedení kurzů a školení je důležité kurz řádně ukončit. Lektori a lektorky mohou získat zpětnou vazbu od svých účastníků a účastnic k průběhu kurzu prostřednictvím shrnujících a evaluačních aktivit. Zpětná vazba s sebou vždy přináší důležité informace o získaných znalostech všech zúčastněných, o atmosféře ve skupině, organizačních otázkách, možnostech ke zlepšení atd. Na základě poskytnuté zpětné vazby může lektorující upravit další kola stejného kurzu nebo může provést okamžité změny zohledňující potřeby účastníků a účastnic již v průběhu kurzu.

Níže uvádíme příklady evaluačních technik a aktivit sloužících k uzavření jednotlivých lekcí či celého kurzu, které byly zařazeny v kurzech pořádaných partnerskými organizacemi.

Krátké zpětné vazby

Cíl

Poskytnout k lekci nebo kurzu krátkou zpětnou vazbu o různých aspektech, jako jsou úroveň znalostí, emoční úroveň, pracovní atmosféra ve skupině, příležitosti k participaci a další.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- přemýšlejí nad průběhem celého kurzu a nad tím, co se naučili;
- sdílejí své myšlenky a zkušenosti z průběhu celého kurzu s ostatními zúčastněnými i lektory a lektorkami;
- poskytnou lektorům a lektorkám zpětnou vazbu ke kurzu.

Lektoři*lektorky:

- získají odpovědi na předem formulované otázky – na základě těchto odpovědí mohou vyhodnotit průběh kurzu a případně upravit plán následujících lekcí v rámci kurzu.

Pracovní metoda

Samostatná práce, skupinová práce.

Čas

10–30 min. v závislosti na průběhu aktivity a počtu účastníků.

Příprava a materiál

Žádné, nebo flipchartový papír a fixy, a/nebo samolepicí kolečka.

Postup – variace

- **1 slovo:** Požádáme všechny zúčastněné o jedno slovo k dnešní lekci.
- **1 věta:** Účastníci a účastnice sdělí svůj pohled na věc nebo zformulují nové poznání z dnešní lekce. Pronesené věty a názory nejsou komentovány.
- **1 až 10:** Na flipchartový papír napíšeme 4 výroky se škálou míry souhlasu 1–10. Účastníci a účastnice vyjádří svůj názor tak, že zvolí hodnotu na škále 1–10:
 - *Mám možnost participovat na kurzu:* vůbec ne (1) – v plné míře (10).
 - *Témata (např. téma jazyka) v rámci kurzu považuji za:* nezajímavá (1) – velmi zajímavá (10).
 - *Témata (např. téma genderu a sexuální rozmanitosti, resp. orientace) v rámci kurzu považuji za:* irelevantní pro můj profesní život (1) – velmi relevantní pro můj profesní život (10).
 - *Cítím se:* nedostatečně vytížen/a (1) – přetížen/a (10).

Tip: Zúčastněným rozdáme prázdné papíry, na které mohou zapisovat svá přání, otázky či komentáře týkající se metodiky a témat kurzu. Tyto poznatky můžeme později zpracovat do dalších setkání během kurzu.

Terč: Pro získání zpětné vazby k lekci nakreslíme na flipchartový papír terč, který rozdělíme svislými, vodorovnými a diagonálními čarami jako dort. Každý „kousek dortu“ je označen výrokem, který má být hodnocen. Účastníci a účastnice mohou lepit samolepicí kolečka podle vlastního hodnocení, tj. umístí je v terči na odpovídající místo (jednu tečku na každý „kousek koláče“). Čím blíže vloží samolepicí kolečko ke středu terče, tím lepší je hodnocení.

Příklady tvrzení:

- Během dramatické aktivity jsem se cítil/a komfortně.
- Těším se na nové úkoly.
- Z dnešního modulu si odnáším něco velmi praktického.
- Možnosti participace na průběhu lekce byly dostatečné.

Tip: Pro doplnění můžeme např. položit otázku: *Je ještě něco, o co byste se s námi chtěli podělit?*

Zpětná vazba 5 prstů: Na listy papíru nakreslíme obrys ruky a rozdáme je jako podklad všem zúčastněným. Požádáme je, ať do každého prstu napíší odpověď na jednu z položených otázek. Sepsané otázky viditelně vystavíme na flipchartovém papíře nebo je promítneme v powerpointové prezentaci, popřípadě vytiskneme otázky na papíry s nakreslenou rukou.

- Palec: *Co bylo skvělé?*
- Ukazováček: *Konkrétní nápad, který chci zařadit do praxe.*
- Prostředníček: *Co nebylo tak skvělé?*
- Prsteníček: *S kým bych chtěl/a mluvit a o čem?*
- Malíček: *Co pro mě zůstalo otevřené?*

Řekneme účastníkům a účastnicím, že jejich arch se zpětnou vazbou nebude zveřejněn, ale požádáme je, ať si vyberou jeden prst a prezentují skupině odpověď v tomto prstu.

Variace: Zúčastnění si nakreslí obrys své ruky sami.

Cíl

Zahájit proces psaní – zapsat každou spontánní myšlenku a pocit na papír pomocí asociativní a necenzurované metody.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- překonají svou „vnitřní cenzuru“;
- generují nápady týkající se témat, znalostí, myšlenek a pocitů;
- aktivují své předchozí formální nebo neformální znalosti.

Pracovní metoda

Individuální práce

Čas

15 min.

Příprava a materiál

Arch papíru a tužka pro všechny zúčastněné, seznam pravidel pro automatické psaní, stopky.

Postup

Prezentace úkolu (5 min.)

Představíme pravidla automatického psaní formou prezentace v PowerPointu, nebo je všem vytiskneme a rozdáme:

- Vybereme si pojem nebo téma jako výchozí bod pro psaní.
- Nastavíme stopky na 10 minut.
- Začneme psát cokoli, co nám přijde na mysl.
- Píšící ruka zůstává vždy v pohybu.
- Nečteme, co jsme napsali, jen pokračujeme v psaní.
- Nic nemažeme ani neodstraňujeme!
- Nestrachujeme se o pravopis, interpunkci ani gramatiku.
- Opustíme jakoukoliv kontrolu, pouze následujeme své myšlenky. Krátké odbočky od tématu a „nesmysly“ jsou přijatelné.
- Pokud nevíme, co psát, napíšeme např. větu *Nemůžu nic vymyslet*, dokud nám nepomůže jiná myšlenka.
- Až vyprší čas, dokončíme psaní myšlenky, kterou jsme právě začali formulovat, a pak skončíme!

Představíme slovo nebo téma jako výchozí bod pro automatické psaní, například:

- Co řeknu přátelům o dnešní první lekci?
- Když se vrátím do svých školních a univerzitních let, které situace a momenty, v nichž hrál gender nějakou roli, si vybavím?
- Když se ohlédnu za celým dosavadním průběhem kurzu a vzpomenu si na jednotlivá dosavadní setkání, tak...

Informujeme přítomné, že výsledný text nebude předán lektorovi či lektorce.

Individuální psaní (10 min.)

- Nastavíme stopky na 10 min. a spustíme je.
- Požádáme zúčastněné, ať píší.
- Po 10 min. je požádáme, ať dokončí větu, přestanou psát a odloží pero.

Tip

Výsledný text by neměl být čten nahlas či nějak upravován ani by neměl být odevzdán lektorujícím. Zkušenost ukazuje, že je často nezbytné tuto metodu procvičovat několikrát, než se s ní člověk plně seznámí.

Variace

Automatické psaní lze použít k přípravě diskuse nebo zpětné vazby. Za tímto účelem vyzveme zúčastněné, ať ze svého textu vyberou jeden aspekt či jedno téma a představí ho skupině.

Zdroje

Goldberg, N. (2016). *Writing down the bones: freeing the writer within* (Anniversary edition). Shambhala.

Elbow, P. (1998). *Writing with power: techniques for mastering the writing process*. Oxford University Press.

Cíl

Poskytnout ústní zpětnou vazbu ke kurzu lektorům a lektorkám i ostatním zúčastněným.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- přemýšlejí o průběhu celého kurzu a o tom, co se naučili;
- sdílejí své myšlenky a zkušenosti s ostatními přítomnými, tedy i s lektory a lektorkami;
- poskytnou lektorujícím zpětnou vazbu ke kurzu.

Pracovní metoda

Individuální a skupinová práce. Aktivitu lze využít pro libovolný počet osob.

Čas

30–40 min. dle velikosti skupiny.

Příprava a materiál

Prázdný papír na poznámky pro zúčastněné, seznam otázek napsaných na tabuli / flipchartovém papíře.

Postup

- Napíšeme otázky na tabuli / flipchartový papír.
- Rozdáme zúčastněným papíry na poznámky.
- Požádáme zúčastněné, ať si během 5 min. na papír zaznamenají odpovědi na 5 položených otázek.
- Požádáme zúčastněné, ať sdílejí své odpovědi s celou skupinou.
- I lektori a lektorky sdílejí se skupinou svoje odpovědi na uvedené otázky.

Otázky:

1. S jakými pocity opouštíte kurz?
2. Jaký je váš nejsilnější dojem?
3. Co si s sebou odnášíte, co jste se naučili?
4. Co si s sebou nevezmete?
5. Jakou zpětnou vazbu byste poskytli lektorům a lektorkám?

Písenná zpětná vazba ke kurzu

108

Cíl

Poskytnout lektorům a lektorkám písemnou zpětnou vazbu ke kurzu.

Očekávané výstupy

Účastníci*účastnice:

- přemýšlejí o průběhu celého kurzu a o tom, co se naučili;
- poskytnou zpětnou vazbu lektorům a lektorkám.

Pracovní metoda

Individuální práce. Aktivitu lze využít pro libovolný počet osob.

Čas

30–40 min.

Příprava a materiál

Dotazníky ([příloha 17](#), strana 185) mohou být rozdány všem zúčastněným na konci kurzu v tištěné podobě nebo mohou být vloženy do dotazníkového formuláře Google. Druhá možnost usnadňuje lektorům a lektorkám porovnávání a hodnocení odpovědí a je také pro všechny zúčastněné uživatelsky přívětivější.

Postup

- Na konci kurzu rozdáme všem zúčastněným tištěný dotazník nebo jim ihned po skončení kurzu pošleme e-mail s odkazem na dotazníkový formulář Google.
- Zadáme termín, do kterého musejí dotazník vyplnit.

Poznámka

Dotazník byl použit v kurzu pro studenty pedagogiky. Po modifikaci otázek ale může být použit i pro učitele.

2.6 SBÍRKA PŘÍBĚHŮ PRO DRAMATICKÉ AKTIVITY

V této části metodiky představujeme příběhy jako zdroj inspirace pro dramatické aktivity. Většina příběhů vychází z reálných zkušeností některých účastníků a účastnic pilotních kurzů a odpovídá mnoha tématům z oblasti genderově citlivého vzdělávání uvedeným v této metodice. Sdílení příběhů a práce s nimi mohou být pro všechny zúčastněné posilujícím, léčivým i velmi citlivým zážitkem. Dramatické aktivity nám umožňují příběhy znovu prožít ve světě „jako“, prozkoumat je z nového úhlu pohledu, nanečisto si v rámci rolí vyzkoušet nové alternativy jednání, sdílet a reflektovat zkušenosti všech zúčastněných. Naše osobní, někdy až traumatické zkušenosti tak můžeme povznést do roviny sdílené kolektivní zkušenosti a uvědomit si tak sociální podstatu tlaků v předložených situacích. Nalézt společné jmenovatele našich příběhů může být značně osvobozující a posilující. Protože některé naše žité zkušenosti v kontextu genderu mohou být pro nás traumatizující, je při práci s příběhy prostřednictvím dramatických metod potřeba ze strany lektorů a lektorek velké citlivosti a také podpory všech zúčastněných ve smyslu vytvoření důvěrné atmosféry ve skupině. Máme za to, že zde uvedené reálné příběhy a jejich dramatické ztvárnění a prožití v bezpečném prostoru může vyučující podpořit a posílit. Posílit a podpořit v tom, aby při výuce v reálném životě jednali genderově citlivým a vnímavým způsobem. Pro přehlednost uvádíme pod každým z příběhů téma, ke kterému se daný příběh vztahuje, a doporučené dramatické aktivity pro jeho zpracování. Popisy jednotlivých dramatických aktivit najdete na stranách: 51 sociodrama – dávání hlasu, 65 improvizace v párech, 82 divadlo fórum, 84 skupinová improvizace.

Coming out

Dospívající chlapec změnil střední školu. V nové škole byla dívka, která věděla, že je gay, a začala šířit tuto informaci po celé škole. Všichni se o tom dozvěděli. Ve škole existovalo inkluzivní klima, takže chlapec netrpěl šikanou. Jeho třídní učitelka ale nijak nezasáhla. Nemluvila s ním ani s dívkou či se třídou o tom, že dívka šířila informaci o jeho sexuální orientaci bez dovolení.

Témata: LGBTIQ* lidé ve škole, inkluzivní školní prostředí, homofobie, coming out, odpovědnost učitele.

Navrhovaná dramatická aktivita: sociodrama – metoda dávání hlasu.

Homofobní šikana

Situace 1

Na venkovské základní škole byl chlapec Dan, který měl vysoký hlas a ženské vystupování. Byl vystaven šikaně ze strany ostatních chlapců. Ve třídě panovala silná mužská dominance. Ostatní chlapci mu brali školní tašku, nazývali ho teploušem, posmívali se mu za oblečení, které nosil apod. V 9. třídě Dan raději přešel na individuální formu vzdělávání a vymazal se ze všech sociálních sítí. Jeho třídní vyučující vůbec nezasáhl/a. Dívky ho chránily, ale jenom do té doby, dokud nevyšlo najevo, že je skutečně gay.

Situace 2

Po hodině tělesné výchovy na základní škole prochází vyučující kolem chlapeckých šaten a otevřenými dveřmi vidí tuto situaci – žák 9. třídy Tonda zatlačuje do koutu místnosti žáka 7. třídy Romana. Roman je oblečen pouze v trenýrkách a krčí se na podlaze. Tonda ho uráží. Nadává mu, že je teplouš.

Situace 3

Vyučující jde okolo skupiny žáků a žákyň 7. třídy základní školy a zaslechne jejich rozhovor o jedné ze svých kolegyň. Žáci a žákyň debatují o tom, zda je tato učitelka lesba. Její oblečení jim připadá divné, její chování mužské a nazývají ji lesbou. Jeden z žáků se procházející učitelky zeptá: „Je pravda, že paní učitelka Horáková je lesba?“

Situace 4

Jsme v 6. třídě základní školy. Je přestávka. Žáci jsou ve třídě. Učitelka Anna je na chodbě před třídou. Žák Ben si vytáhne ze školní tašky nové žluté pouzdro a položí si jej na lavici. Dva spolužáci Cyril a Dan mu pouzdro vezmou. Ben se pokouší získat své pouzdro zpět. Cyril a Dan si pouzdro přehazují a Benovi se posmívají, že je teplouš a že má pouzdro pro teplouše. Učitelka Anna vstupuje do třídy ve chvíli, kdy slyší, že někdo křičí „teplouš“, a vidí konflikt mezi Benem, Cyrilem a Danem.

Témata: genderové stereotypy, homofobie, homofobní šikana, sociální izolace, odpovědnost učitele, maskulinita.

Navrhované dramatické aktivity: divadlo fórum zaměřené na jednání učitele, sociodrama – metoda dávání hlasu.

Negativní postoje vůči LGBTIQ*

Během přestávky vyučující vyslechne skupinu 14letých žáků základní školy, kteří hovoří o příspěvcích na facebookové stránce Conchita Wurst. Jeden z žáků říká, že se mu líbí příspěvek: „Vy, teploušský prasata, byste měli chcípnout.“ Jiný žák s ním nesouhlasí a dostane odpověď: „Tak to seš sám buza.“

Témata: homofobie, homofobní šikana.

Navrhované dramatické aktivity: improvizace v malých skupinách, divadlo fórum zaměřené na jednání učitele.

Podjaté známkování

Učitel matematiky nespravedlivě hodnotil testy. Dívky obdržely stejnou známku jako chlapci, ale za nižší počet dosažených bodů. Učitelovo vysvětlení bylo, že „chlapci mají matematiku v krvi“ (tj. chlapci jsou přirozeně lepší v matematice, takže dívky potřebují za stejný výkon lepší známky). Navíc učitel lépe klasifikoval jen dívky, které považoval za hezké nebo atraktivní, ostatní dívky byly hodnoceny stejným způsobem jako chlapci. Dívky, které byly dobré v matematice, to považovaly za nespravedlivé stejně tak jako chlapci. Tato klasifikační praxe vyvolala konflikty mezi dívkami a také mezi dívkami a chlapci. Dívky, které nebyly zvýhodněny, nazývaly privilegovaná děvčata kurvami.

Témata: genderové stereotypy, genderová podjatost, znevýhodnění dívek v předmětech STEM, genderově podmíněné konflikty, slut-shaming (tj. stereotypní zostouzení žen za jejich sexuální chování a aktivitu či oblékání), autorita učitele.

Navrhované dramatické aktivity: sociodrama – metoda dávání hlasu, divadlo fórum zaměřené na možnosti řešení situace ze strany třídy (žáků a žákyň).

Sexuální vztahy vyučující – studující

Na gymnáziu učil 28letý učitel, který měl po celý rok intimní vztah s jednou ze svých studentek. Veřejně se o tom vědělo. Stejný vyučující však tajně sexuálně obtěžoval dvě další dívky. Tento případ vyšel najevo poté, co se jedna z obtěžovaných dívek svěřila s tímto problémem jiné ze svých vyučujících. Případ rozdělil personál školy. Vedení školy nechtělo dotyčného učitele vyhodit, protože se bálo veřejného skandálu a také proto, že rodiče tohoto učitele byli vlivní a finančně školu podporovali. Nakonec vedení požádalo o odchod nejenom učitele, který obtěžoval dívky, ale také učitelku, která případ obtěžování dívek ohlásila.

Témata: sexuální obtěžování, zneužívání moci vyučujícími, sexuální vztahy mezi vyučujícími a studujícími.

Navrhované dramatické aktivity: sociodrama – metoda dávání hlasu, divadlo fórum zaměřené na situaci porady vedení školy.

Sexuální obtěžování a kyberšikana

Chlapec z 9. třídy základní školy sexuálně obtěžoval dívky ze 7. třídy a posílal jim sexuální zprávy na telefony. Dívky se styděly a držely to v tajnosti. Později se však jedna z dívek svěřila své kamarádce a ta následně upozornila na tento problém jejich třídní učitelku. Tak případ vyšel najevo. Instituce reagovala následovně: případ byl předložen školní radě (disciplinární orgán složený ze zástupců učitelů, studentů a rodičů). Chlapec byl pokárán a přestal s hrubým chováním. Veřejné mínění ve škole bylo silně proti chlapci. Stejně dívky, které byly původně obtěžovány, však nově začaly být šikanovány ze strany dívek, které jim osobně i virtuálně nadávaly, že jsou děvky. Šikanování ze strany dívek však vyučujícími nebylo bráno vážně. Prostě bylo dívkám řečeno, aby se tak nechovaly, ale nenásledovala žádná institucionální reakce jako v případě chlapce.

Témata: sexuální obtěžování, kyberšikana, genderová podjatost, školní zásady a postupy proti sexuálnímu obtěžování a šikaně, slut-shaming (tj. stereotypní zostouzení žen za jejich sexuální chování a aktivitu či oblékání).

Navrhovaná dramatická aktivita: sociodrama – metoda dávání hlasu.

Sexuální narážky školního zubaře

Na povinné zubní prohlídce utrousil školní zubař k jedné žákyni 9. třídy základní školy sexuální poznámku narážející na orální sex. Nalíčené dívce zubař řekl: „Někdo, kdo si dokáže tak krásně nalíčit oči, jistě umí otevřít pusku dokořán.“ Komentář doplnil lascivním gestem, takže ostatní rozuměli tomu, že to není jen „nevinný“ vtíp.

Téma: sexuální obtěžování.

Navrhované dramatické aktivity: divadlo fórum zaměřené na alternativní možnosti jednání ze strany studujících, sociodrama – metoda dávání hlasu.

Sexismus v hodině dějepisu

Učitel dějepisu na střední škole měl během svých hodin nechutné sexistické vtípky a ponižující komentáře o ženách. Schvaloval útlak žen ve středověku, odmítal se věnovat emancipačnímu hnutí žen, a když s ním studentky nesouhlasily nebo ženské téma přinášely do hodin, dával jim práci navíc. Dívky si stěžovaly své třídní učitelce, ale ta se za ně nepostavila. Řekla: „Měly byste to nějak vydržet, je to učitel s velkým renomé.“

Témata: genderová podjatost, genderové stereotypy, sexismus, odpovědnost vyučujících.

Navrhované dramatické aktivity: divadlo fórum zaměřené na alternativní možnosti jednání ze strany studujících, sociodrama – metoda dávání hlasu.

Interakce

V hodině matematiky v 8. třídě základní školy vyučující napíše na tabuli rovnici $5x - 7 = 3x + 15$ a vybídně třídu, ať zvedne ruku, kdo má nápad, jak rovnici vyřešit. Žákyně Anna vykřikne: „Převědeme x na jednu stranu.“ Vyučující přikývne a řekne: „Přesně.“ Zeptá se, co to znamená v tomto konkrétním případě. Marek zvedne ruku, ale neodpovídá, protože skupina dívek vykřikuje možné odpovědi.

Témata: genderové stereotypy, interakce vyučujících a studujících, interakce mezi vrstevníky, genderově podmíněné konflikty ve třídě, odpovědnost vyučujících.

Navrhované dramatické aktivity: improvizace v malých skupinách zaměřená na jednání učitele či učitelky, divadlo fórum zaměřené na alternativní možnosti jednání ze strany učitele či učitelky.

Dívčí sport

V hodině tělesné výchovy společně pro celou 5. třídu na základní škole vyučující navrhuje hrát fotbal (vyučující aktivity pravidelně střídá). Některým dívkám se tento nápad moc nelíbí a začnou si spolu povídat. Žákyně Martina se nahlas ohradí: „Nemůžeme dělat nějaký holčičí sport? Jako gymnastiku?“

Témata: genderové stereotypy, kulturní předpoklady.

Navrhovaná dramatická aktivita: improvizace ve dvojicích zaměřená na jednání učitele či učitelky.

Interakce – atribuce – rozdělování úkolů

V hodině fyziky v 6. třídě základní školy mají žáci a žákyně udělat malý experiment ve skupinách po třech a zapsat jeho výsledky do protokolu. Simona, Dominik a Zora pracují spolu. Vyučující sleduje skupinu a uvědomuje si, že Dominik okamžitě začíná s experimentem. Když se chce Simona do práce na experimentu zapojit, Dominik říká: „Bylo by lepší, kdybys psala protokol. Máš hezčí písmo.“ Zora přikývne.

Témata: genderové stereotypy, znevýhodnění dívek v předmětech STEM, dominance mužů.

Navrhované dramatické aktivity: improvizace v malých skupinách se zaměřením na jednání učitele či učitelky, divadlo fórum zaměřené na alternativní možnosti jednání učitele či učitelky.

Bodyism (tj. předsudek založený na vzhledu něčího těla)

Po hodině tělesné výchovy vyučující prochází okolo dívčí šatny, když zaslechne jednu ze svých dvanáctiletých žákyň, jak říká: „Radka je tak tlustá, nenecháme ji hrát v našem týmu. A až se příště bude převlékat blízko nás, budeme křičet: ‚Fuj, jak smrdí!‘ Kdo se připojí?“

Témata: genderové stereotypy, diskriminace, lookism, bodyism, předsudky, sociální vyloučení.

Navrhované dramatické aktivity: improvizace v malých skupinách zaměřená na jednání učitele či učitelky, divadlo fórum zaměřené na alternativní možnosti jednání učitele či učitelky.

Sexistická poznámka

Na hodinu matematiky v 9. třídě s 19 žáky a 6 žákyněmi přivádí učitel tři nové žákyně. Učitel představuje žákyně třídě a žádá je, aby si sedly dozadu. Několik spolužáků párkrát zvolá: „Pane učiteli, máte opravdu dobrý vkus!“ Učitel na poznámky nereaguje. Na konci hodiny se učitel před odchodem ze třídy obrací na žáky a žákyně a ptá se: „Slyšeli jste ty sexistické poznámky svých spolužáků?“

Témata: sexismus, genderová diskriminace.

Navrhované dramatické aktivity: divadlo fórum zaměřené na alternativní možnosti jednání učitele, sociodrama – metoda dávání hlasu.

Práce s rodiči

Rodiče muslimského vyznání přijdou společně se svou 12letou dcerou Manal za její třídní učitelkou a informují ji, že se Manal nezúčastní školního výletu, protože mají obavy z toho, že přes noc bude v pokoji sice s ostatními dívkami, ale bez dohledu učitelky, a také proto, že pro ni na výletě nebude dostupné halal jídlo, které je pro ně nezbytné z hlediska jejich náboženství. Třídní učitelka ví, jak moc Manal stojí o to na výlet se třídou jet, a tak se snaží jejím rodičům argumentovat.

Alternativa: třídní učitelka je vnitřně přesvědčená, že se jedná o diskriminaci vůči ženám, a proto se snaží rodičům oponovat.

Témata: gender a náboženství, genderové tradice, kulturní předpoklady a předsudky, vztahy mezi vyučujícími a rodiči.

Navrhované dramatické aktivity: improvizace v malých skupinách, sociodrama – metoda dávání hlasu.

Nespokojený rodič

Den po hodině sexuální výchovy potká genderově citlivý/citlivá vyučující prvního stupně jednoho z nespokojených rodičů, který se vyjádřil o proběhlé hodině následovně: „Co jim to říkáte za nesmysly? Že dvě matky nebo dva otcové mohou vychovávat dítě! V naší rodině zastáváme tradiční postoje a já zásadně nesouhlasím s tím, abyste o tomhle vykládal mému dítěti.“

Témata: genderové tradice, vztahy mezi vyučujícími a rodiči, sexuální výchova, homonegativita.

Navrhovaná dramatická aktivita: improvizace ve dvojicích zaměřená na jednání učitele či učitelky.

Volba povolání

Situace 1

Anna má vynikající výsledky v matematice a fyzice. Ráda by studovala letecké inženýrství. Její rodiče přicházejí do školy za třídním učitelem s tím, že se jim volba jejich dcery nezdá být vhodná. Mají jinou představu o povolání, které by bylo vhodnější pro ženu.

Situace 2

Jan se dlouhodobě zajímá o práci s dětmi a mládeží. Rád by studoval předškolní a volnočasovou pedagogiku na univerzitě. Jednoho dne by chtěl učit ve školce. Jeho rodiče přicházejí do školy za třídním

učitelkou s tím, že se jim volba jejich syna nezdá být vhodná. Mají představu o povolání, které by podle jejich názoru bylo pro muže vhodnější.

Témata: genderové stereotypy, kulturní předpoklady, kariérové poradenství, ženské a mužské profese.

Navrhovaná dramatická aktivita: improvizace v malých skupinách.

Dívka hrající fotbal

Dívka hraje na hřišti fotbal s chlapci a učitelka komentuje scénu kolegyni: „Její matka jí nedovoluje, aby chodila na fotbalový trénink, protože to není dívčí sport. I když jsem se s ní snažila několikrát mluvit, nepomohlo to. Kluci ji berou, ale říkají mi: „Je to pro nás ostuda, protože kvůli ní vypadáme jako začátečníci!“ Náhle začne dívka hrát agresivněji. Učitelka ji napomíná: „Hraj jako holka!“

Témata: genderové stereotypy, nevýhoda dívek v mužských sportech.

Navrhovaná dramatická aktivita: sociodrama – metoda dávání hlasu.

Dvojitý standardy chování

Osmiletá dívka ve třídě pravidelně vykazuje známky nekoncentrace. Někdy zlobí a narušuje výuku. Její třídní ji za to kárá a žádá její rodiče, aby přišli na konzultaci. Doporučuje rodičům, aby se svou dcerou navštívili specializovanou pedagogickou poradnu. Současně je ve třídě i několik chlapců, kteří se chovají velmi podobně jako dívka. Ztrácí koncentraci v hodinách a často nevěnují pozornost výkladu učitele či učitelky. Přesto vyučující bere takové chování u chlapců jako něco, co je dáno a co není potřeba s jejich rodiči řešit.

Témata: genderové stereotypy, genderová podjatost.

Navrhované dramatické aktivity: improvizace v malých skupinách se zaměřením na jednání učitele/ učitelky, sociodrama – metoda dávání hlasu.

Roztleskávání

Ve vesnické základní škole byla skupina roztleskávaček. Nebylo překvapením, že roztleskávačky byly jen dívky. Jednoho dne se třináctiletý chlapec obrátil na trenérku roztleskávaček ve školní tělocvičně. Řekl jí, že se chce stát součástí skupiny. Trenérka se na chlapce podezíravě podívala. Chvilí váhala, ale pak ho pozvala na další trénink. O několik let později chlapec dospěl v muže a měl ve své bývalé základní škole na starosti úspěšnou skupinu roztleskávaček.

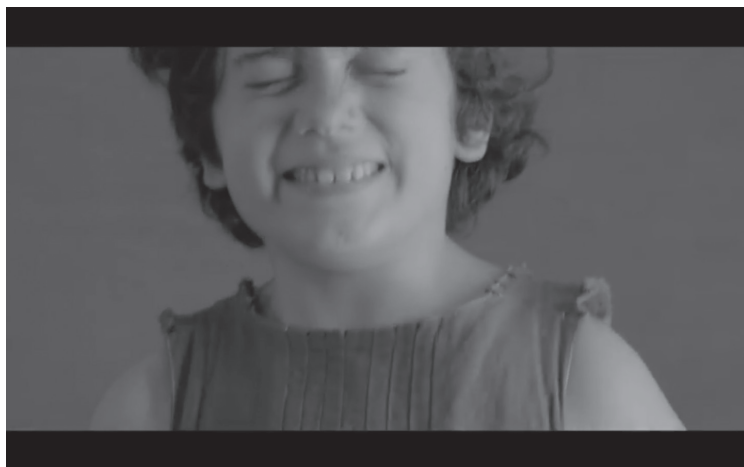
Témata: genderové stereotypy, genderová podjatost ve sportu, maskulinita.

Navrhovaná dramatická aktivita: sociodrama – metoda dávání hlasu.

2.7 VIDEOA

Videa představují účinný nástroj pro otevírání diskuse o různých tématech. V této kapitole naleznete krátký popis šestnácti videí, která považujeme za užitečná a která se nám osvědčila v praxi. Popisy videí jsou rozčleněny podle kapitol, k nimž se tematicky vztahují.

The Light – Světlo

Délka

3' 52"

Tvorba/produkce

HollySiz

Typ

Hudební klip

Jazyk

Anglicky

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky;
studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 6–19 let

Obsah

Videoklip přináší příběh o tom, jak je pro dítě obtížné dělat to, co chce (např. nosit šaty). Ukazuje, jak různě mohou rodiče reagovat na přání dítěte, jak moc se sami dostávají pod tlak nebo jak své dítě podporují.

Video může být výchozím bodem pro diskusi o reakcích vyučujících a odpovědnosti.

Zdroje

HollySiz. (2014). The Light (Clip officiel) [YouTube Video]. In YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=Cf79KXBCIDg>

Další zdroje

Text písně <https://www.songtexte.com/songtext/hollysiz/the-light-1b5f3524.html>

Finansforbundet on Equal Pay What Do These Kids Understand That Your Boss Doesn't –

O rovném odměňování, čemu tyto děti rozumějí, ale váš nadřízený ne

116

Délka

2' 36"

Produkce

Finansforbundet

Typ

Osvětové video

Jazyk

Norsky s anglickými titulky

Cílová skupina

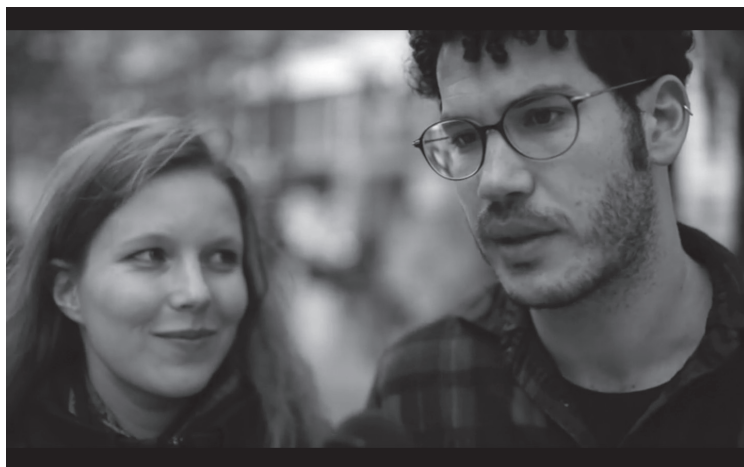
Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 6–19 let

Obsah

Video poukazuje na problém s rozdílem v odměňování žen a mužů. Dvojice chlapců a dívek (páry) jsou požádány, aby udělaly jednoduchý úkol, a když skončí, dostanou odměnu. Dívky však vždy dostávají méně než chlapci a je jim řečeno, že je to tím, že dívka je dívka. Děti cítí, že je to nespravedlivé a vysvětlují, proč si to myslí. Video může být výchozím bodem pro diskusi o genderových nerovnostech a vyvolává otázku, proč dospělí tyto nerovnosti přijímají, když jsou i děti schopny rozpoznat nespravedlnost a diskriminaci.

Zdroje

Finansforbundet. (2019). Finansforbundet on Equal pay What do these kids understand that your boss doesnt [YouTube Video]. In YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=7n3Sov7Zctk>

Délka

1' 06"

Typ

Krátké komické osvětové video

Jazyk

Maďarsky s anglickými titulky

Tvorba

Rozália Szeleczi, režisérka a vítězka soutěže pořádané Maďarskou ženskou lobby v oblasti mediálního ztvárnění nerovnosti mezi ženami a muži Hungarian Women's Lobby social media video competition (*Egyenlő-e a nő? Are women equal?*, zvláštní edice/ vydání každoroční soutěže zaměřené na genderovou citlivost v médiích – Hypatia gender sensitive media prize) o nerovnosti mezi ženami a muži (2015).

Cílová skupina

Lektori*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 14–19 let

Obsah

Humorné video ukazuje průzkum veřejného mínění, ve kterém se reportérka zeptá mladého městského intelektuálního páru (muže a ženy), co vědí o rovnosti žen a mužů. Ačkoli odpovědi ukazují velké povědomí o daném tématu (méně žen v politické reprezentaci, rozdíly v odměňování žen a mužů, formy domácího násilí, genderová studia jako disciplína atd.), muž nedovolí ženě mluvit, skáče jí do řeči a obecně (tzv. mansplaining) sdělí názory týkající se ženských témat. Ukazuje opačné chování, než jaké jsou jeho progresivní pohledy. Nakonec máme pocit, že je v soukromém životě velmi utlačovatelskou osobou a že mladá žena je pravděpodobně obětí. Toto také ilustruje feministické rčení *Osobní je politické*.

Navrhované otázky k diskusi

- Jak byste popsali svou okamžitou reakci na tento krátký film?
- Co si myslíte o potenciálním sdělení videa: co vyjadřuje explicitně a co implicitně?
- Co vám přijde na mysl, když uslyšíte výraz gender? Co to znamená a jak se tento výraz překládá do vašeho jazyka? Jak je genderově relevantní to, jak se žena a muž ve videu chovají?
- Jak si myslíte, že by toto video mohlo souviset se vzděláním a životem ve škole? Použili byste video ve výuce – pokud ano, jak?

Zdroje

Szeleczi, R. (2015). Dzsenderológia [YouTube Video]. In *YouTube*.
<https://www.youtube.com/watch?v=12RD2RY81h8>

Reversed Gender Roles: If Women's Roles in Ads Were Played by Men – Genderové role naopak: Kdyby ženské role v reklamách hráli muži

118

Délka

1'38"

Produkce

BuzzFeedVideo

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál s anglickými titulky

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 13–19 let

Obsah

Video představuje některé reklamy, ale vyměňuje v nich role mužů a žen. Ukazuje, jak muži vypadají směšně v typických ženských rolích. Video tak klade otázku, proč není směšné vidět v těchto rolích ženy. Mohlo by být dobrým výchozím bodem pro diskusi o genderových rolích a stereotypch a hierarchické povaze těchto rolí: ženy jsou sexualizované, slabší, „svůdkyně“ atd.

Toto video lze použít po aktivitách Obrázky z Googlu pro muže a ženy (s. 30) a Názorová linie k tématu gender (s. 27). Tyto úkoly mohou sloužit jako úvod do problematiky genderu.

Zdroje

As/Is. (2014). If Women's Roles In Ads Were Played By Men [YouTube Video]. In YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=2SrpARP_M0o

Girl toys vs. boy toys: The experiment – BBC Stories – Dívčí hračky vs. chlapecké hračky: Experiment

Délka

3' 25"

Produkce

BBC

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglicky s anglickými titulky

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky;
studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 6–19 let

Obsah

Video zachycuje experiment: dospělí dobrovolníci a dobrovolnice jsou požádáni, aby si hráli s batolaty. Nevědomky nabízejí takzvané „chlapecké hračky“ batoleti, které považují za chlapce, a „dívčí hračky“ batoleti, které považují za dívku. Nakonec zjistí, že „chlapeček“ je ve skutečnosti dívka a naopak. Video může být výchozím bodem pro diskusi o genderové socializaci, úloze rodičovských očekávání a rozdělení „hraček pro chlapce“ a „hraček pro dívky“.

Zdroje

BBC. (2017). Girl toys vs boy toys: The experiment – BBC Stories [YouTube Video].
In YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=nWu44AqF0iI&t=1s>

The Best a Man Can Get – To nejlepší, co muž může získat

120

Délka

1' 04"

Tvorba/produkce

Vyrobeno pro Gillette, hudba John Parr

Typ

Reklama na holicí strojek Gillette

Jazyk

Anglický originál

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 6–19 let

Obsah

Reklama vznikla v roce 1989 a představila slogan The Best a Man Can Get – Nejlepší, co muž může získat. Ukazuje řadu holicích se nebo již oholených mužů, kteří odpovídají běžným standardům mužské krásy v různých rolích: jako profesionálové, sportovci, otcové nebo jako intimní partneři žen. Kombinace mužů s písní naznačuje, že pomocí holicích strojků této značky mohou muži získat to nejlepší, co si zaslouží. Video může otevřít diskusi o tom, jak se od zveřejnění reklamy změnily mužské role, chování a socializace. Pohledy na mužskost v této reklamě lze srovnat s reklamou od stejné společnosti The Best Men Can Be – Nejlepší, jací muži mohou být, která vznikla roku 2019, tedy o 30 let později.

Zdroje

malemodelretro. (2010). Gillette, The best a man can get. In YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=OAKVDCqVY6w>

We Believe: The Best Men Can Be – V co věříme: Nejlepší, jací muži mohou být

121

Délka

1' 48"

Tvorba

Kim Gehrig

Typ

Korporátní, společensky odpovědná reklama společnosti vyrábějící holicí strojek Gillette

Jazyk

Anglický originál s anglickými titulky

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 6–19 let

Obsah

Krátký film mění starý slogan značky používaný od roku 1989 *The Best a Man Can Get* – *Nejlepší, co muž může získat* tím, že nejprve uvede toto prohlášení jako otázku. Ironicky zobrazuje rostoucí negativní tendence v chování mužů ve společnosti, jako jsou šikana, sexismus, *mansplaining* (muž ženě povýšeně vysvětluje něco, co sama zná líp), *sexual misconduct* (sexuální delikt) a *toxic masculinity* (toxická maskulinita). Reklama říká: „Věříme v to nejlepší v mužích: říkat správnou věc, jednat správným způsobem.“ Toto tvrzení zdůvodňuje takto: „Chlapci, kteří ji dnes sledují, budou muži zítřka.“ Na závěr slogan potvrzuje poselství, že muži by se měli snažit změnit a být *The Best Men Can Be* – *Nejlepší, jací muži mohou být*.

Video může být dobrým výchozím bodem pro diskusi o důvodech takového negativního chování u mužů, o genderové socializaci dětí a o otázce, komu náleží odpovědnost za změnu tohoto trendu. Pohledy videa na mužskost lze srovnat s pohledy v reklamě *The Best a Man Can Get* – *Nejlepší, co muž může získat* z roku 1989 od téže společnosti.

Zdroje

Gillette. (2019). We Believe: The Best Men Can Be | Gillette (Short Film). In YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=koPmuEyP3a0>

Délka

6' 13"

Tvorba

Scénář, režie, produkce a editace Michael Rohrbaugh

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál s anglickými titulky

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 14–19 let

Obsah

American Male, krátký film ze soutěže MTV *Look Different Creator Competition*, představuje každodenní život mladého muže z USA. Zachycuje různé strategie, kterými upevňuje svou mužskost. Jeho vyprávění, doprovázené záběry, ukazuje, jak se naučil být mužem. Na konci krátkého filmu vyvrcholí jeho homofobní agrese. Krátký film může být použit jako základ pro diskusi o hegemonické a toxické maskulinitě, o vztazích mezi genderovými normami a homofobií, o síle genderové socializace atd.

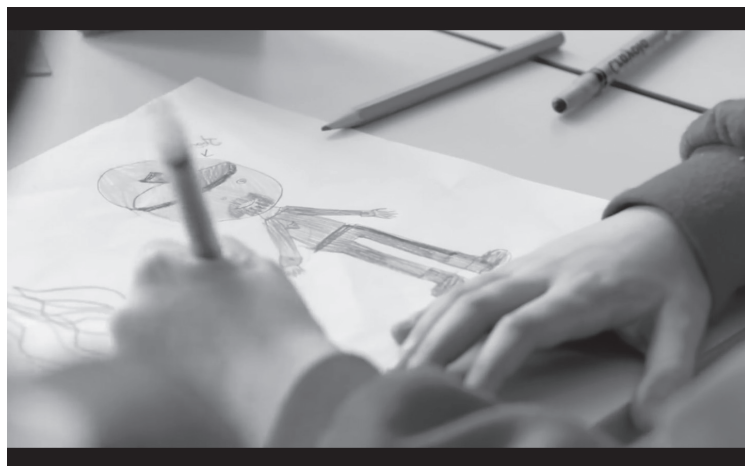
Zdroje

MTV. (2016). "American Male" Short Film | Look Different | MTV [YouTube Video]. In YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=zJ-Pyhk7GQA>

Další zdroje

<https://xyonline.net/content/toxic-masculinity-primer-and-commentary>
https://en.wikipedia.org/wiki/Toxic_masculinity

Inspiring The Future: Redraw The Balance – Inspirující budoucnost: přepište rovnováhu

Délka

2' 08"

Tvorba

MullenLowe London

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál s anglickými titulky

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 6–19 let

Obsah

Film ukazuje, jak brzy ve svém vzdělávání děti definují kariérní příležitosti jako mužské a ženské. Když byly požádány, aby nakreslily hasiče, chirurga a stíhacího pilota, bylo nakresleno 61 obrázků mužů a pouze 5 žen. Video může být výchozím bodem pro diskusi o genderových stereotypech při volbě povolání a o roli jazyků – zejména těch, které gramaticky odlišují ženské a mužské pohlaví a které používají generické maskulinní formy.

Zdroje

MullenLowe Group. (2016). Inspiring The Future - Redraw The Balance [YouTube Video]. In YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=qv8VZVP5csA&t=1s>

Kariérové poradenství

Délka

1' 28"

Tvorba

Kateřina Hausenblasová, Tereza Peroutková

Produkce

Towards Gender Sensitive Project

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál; česká, německá, maďarská verze

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 14–19 let

Obsah

Film zachycuje situaci, kdy kariérová poradkyně není schopna respektovat individuální volby studentů a studentek. Jejich preferovaná povolání nejsou v souladu s tradičními představami o ženských a mužských profesích. Video může vyvolat diskusi o úloze kariérových poradců a poradkyň ve školách a o dopadu jejich působení na výběr povolání žáků a žákyň, resp. studentů a studentek. Může také podnítit úvahy o důležitosti rozhodnutí založených na individuálních preferencích.

Zdroje

Genderové informační centrum Nora. (2019a). Kariérové poradenství [YouTube Video]. In YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=0ao3n4im1Mg>

Další zdroje

Anglická verze: <https://www.youtube.com/watch?v=VtkRIO1FVqM>

Německá verze: <https://www.youtube.com/watch?v=-aPCneLLDqU>

Maďarská verze: <https://www.youtube.com/watch?v=KrthjdS8LsM>

What It's Like to Be Intersex – Jaké to je být intersex

Délka

3' 25"

Produkce

Buzzfeed

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál s anglickými titulky

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky;
studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 13–19 let

Obsah

Čtyři mladí intersexuální aktivisté a aktivistky – Sean Saifa Wall, Pidgeon Pagonis, Emily Quinn a Alice Alvarez – mluví o tom, jaké to je být intersexuální. Video vysvětluje, že pojem intersexuální zviditelňuje rozmanitost intersexuálních osob na úrovni těl a identit, objasňuje rozdíl mezi transgenderem a intersexem. Problematicizuje lékařské zásahy prováděné na tělech těchto lidí a vysvětluje důsledky lékařsky doporučeného zamlčování jejich historie a začarovaného kruhu hanby a stigmatu. Jejich poselství (nejen pro intersexuální lidi) zní: „Vy a vaše tělo jste úžasní!“

Zdroje

As/Is. (2015). What It's Like To Be Intersex [YouTube Video]. In *YouTube*.
<https://www.youtube.com/watch?v=CAUDKEI4QKI>

Délka

1' 05"

Tvorba

Kateřina Hausenblasová, Tereza Peroutková

Produkce

Towards Gender Sensitive Project

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál; česká, německá, maďarská verze

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky;
studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 14–19 let

Obsah

Film zachycuje situace homofobní šikany ve škole a jejich emocionální dopady na oběť. Video může vyvolat diskusi o úloze vyučujících a vrstevníků v prevenci a zastavení homofobní šikany, o péči o oběti takového násilí a také o tématu maskulinity.

Zdroje

Genderové informační centrum Nora. (2020b). Homofobní šikana [YouTube Video].
In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=9ni51l7AR4k>

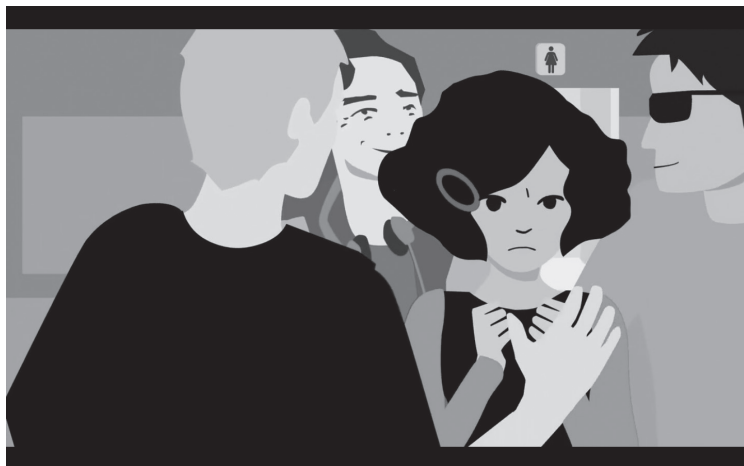
Další zdroje

Anglická verze: <https://www.youtube.com/watch?v=XIe0lg21v94>

Německá verze: <https://www.youtube.com/watch?v=qD0050g-K9Q>

Maďarská verze: <https://www.youtube.com/watch?v=Zq5qGyyALuc>

Sexuální obtěžování

Délka

1' 11"

Tvorba

Kateřina Hausenblasová, Tereza Peroutková

Produkce

Towards Gender Sensitive Project

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál; česká, německá, maďarská verze

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 14–19 let

Obsah

Studentka je ve škole obtěžována svými spolužáky. Film zachycuje dvě různé reakce vyučujících na takové chování a také ukazuje důsledky těchto dvou různých postojů k sexuálnímu obtěžování. Video může otevřít diskusi o tom, jak mohou vyučující zasáhnout v situacích sexuálního obtěžování ve škole.

Zdroje

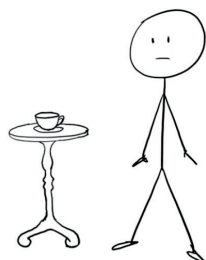
Genderové informační centrum Nora. (2020g). Sexuální obtěžování [YouTube Video]. In YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=zD01hrcDNlY>

Další zdroje

Anglická verze: <https://www.youtube.com/watch?v=-wzv7rtle58>

Německá verze: <https://www.youtube.com/watch?v=k1E0I-IDB-8>

Maďarská verze: <https://www.youtube.com/watch?v=SgG91aOX3yc>

Délka

2' 49"

Tvorba

Rock Star Dinosaur Pirate Princess and Blue Seat Studios

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál s anglickými titulky; český dabing

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 13–19 let

Obsah

Video vysvětluje význam souhlasu a uvádí vtipnou paralelu: „Pokud stále zápasíte se svolením, představte si místo iniciace sexu, že jim připravujete šálek čaje.“ Video může být výchozím bodem pro diskusi o sexuální výchově nebo sexuálním násilí. Funguje také jako forma uvolnění na závěr diskuse o sexuálním násilí.

Zdroje

Bílý kruh bezpečí. (2018). Tea Consent – Souhlas se šálkem čaje [YouTube Video]. In *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=2Im5KQM_xLM&t=17s

Další zdroje

Anglický originál: Thames Valley Police. (2015). Tea and Consent. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=pZwvrXVavnQ>

Paralelní scéna tak, či onak

Délka

1' 15"

Tvorba

Kateřina Hausenblasová, Tereza Peroutková

Produkce

Towards Gender Sensitive Education Project

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál; česká, německá, maďarská verze

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky; studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 12–19 let

Obsah

Video ukazuje dívku, která prochází školní budovou a všímá si diskriminace a genderových stereotypů. Dívka poté mění – prostřednictvím síly svých myšlenek a prostřednictvím svého jednání – prostředí školy. To, co chce, je podpůrné prostředí pro všechny žáky a žákyně.

Video může být výchozím bodem pro diskusi o tom, jak udělat ze školy místo s co nejmenší diskriminací a stereotypy.

Zdroje

Genderové informační centrum Nora. (2020). Paralelní scéna tak, či onak [YouTube Video]. In YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fqICwEbkVZ4&t=4s>

Další zdroje

Anglická verze: <https://www.youtube.com/watch?v=NGLnyMT3niw&t=2s>

Německá verze: <https://www.youtube.com/watch?v=8Lb7oSCRzaI&t=1s>

Maďarská verze: <https://www.youtube.com/watch?v=RN1BBrhF7I&t=3s>

Délka

1' 42"

Tvorba

Kateřina Hausenblasová, Tereza Peroutková

Produkce

Towards Gender Sensitive Education Project

Typ

Osvětové video

Jazyk

Anglický originál; česká, německá, maďarská verze

Cílová skupina

Lektoři*lektorky pracující se skupinou vyučujících; učitelé*učitelky;
studenti*studentky a žáci*žákyně ve věku 14–19 let

Obsah

Film ukazuje situaci, ve které učitel reaguje jinak na aktivitu žákyň a jinak na aktivitu žáků v hodině, a tak způsobuje, že žákyně od aktivity v hodině upustí. Video může být výchozím bodem pro diskusi o vlivu jednání vyučujících na žáky a žákyně.

Zdroje

Genderové informační centrum Nora. (2019f). Dvojí standard [YouTube Video].
In YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=JHeyFR51a1w>

Další zdroje

Anglická verze: <https://www.youtube.com/watch?v=8akZHA0xaX4>

Německá verze: <https://www.youtube.com/watch?v=ZRrC3QXH6s>

Maďarská verze: <https://www.youtube.com/watch?v=e4tXTWpxqzk>

SCÉNÁŘE KURZŮ

3

V průběhu naší spolupráce na projektu realizovala každá ze zúčastněných organizací dva kurzy genderově citlivého vzdělávání s cílovou skupinou vyučujících nebo budoucích vyučujících. Přestože jsme v průběhu projektu aktivity vzájemně sdíleli, lze říci, že každá ze zapojených organizací měla při pořádání kurzů svůj vlastní rukopis.

Představujeme vám za každou organizaci jeden ideální scénář kurzu, který je tvořen aktivitami uvedenými v této metodice. Jednotlivé scénáře našich ideálních kurzů se od sebe liší jednak realizovanými aktivitami, jednak různou pravidelností setkání s vyučujícími, resp. budoucími vyučujícími. Osvědčilo se nám na začátku nebo v průběhu setkání zařazovat warm-up aktivity, které pomáhají uvolnit atmosféru a nastartovat proces učení a kreativního přemýšlení. Rozhodli jsme se warm-up aktivity do naší metodiky nezařadit a věnovat více prostoru popisu aktivit zaměřených přímo na genderová témata. Doporučujeme však lektorům a lektorkám inspirovat se například v těchto, již zmíněných, knihách: *175 Theatre Games: Warm-up Exercises for Actors* (Hurley, 2009); *The Big Book of Icebreakers: Quick, Fun Activities for Energizing Meetings and Workshops* (West, 1999). V češtině vyšly například *Motivační tříminutovky: Přes 100 jednoduchých cvičení k aktivizaci skupiny* (Paterson, 2015) či *Hry na semináře a workshopy* (Beermann & Schubach, 2009).

Všechny kurzy jsou dimenzovány na celkový počet 30 hodin. Liší se v poměru hodin mezi přímou prací se zúčastněnými a samostudiem účastníků a účastnic. V některých kurzech jsou dále zahrnuty doporučené pauzy. V jiných kurzech pouze uvádíme doporučený čas na pauzu, ale necháváme zařazení pauzy na citlivosti lektorů a lektorek vůči skupině a jejím potřebám.

Časové modely našich kurzů jsme podřizovali potřebám zúčastněných a zvyklostem jednotlivých zemí. Na univerzitách se nám s budoucími učiteli a učitelkami osvědčily následující časové modely kurzů: 3denní kurz (ELTE), 4hodinové setkání jednou za 14 dní (MU), 3hodinové setkání každý týden (EfEU). S vyučujícími v praxi se nám pak osvědčily 2denní kurzy (GIC NORA) a 3denní kurzy (HWL).

Kurz pro budoucí učitele a učitelky – Masarykova univerzita (MU)

Celkem 30 hodin: 6 lekcí po 4 hodinách (+ 30 min. pauza) + 6 hodin aktivit mimo kurz

Lekce 1

Čas	Název kapitoly	Aktivity
115 min.	– Začínáme Gender	Úvod do kurzu, představení lektorů*lektorek a účastníků*účastnic (15 min.) Tolerance k chybám, bezpečný prostor (20 min.) Pravda, nebo lež (20 min.) Mapování (30 min.) Když se řekne gender (30 min.)
30 min.	Pauza	
125 min.	– Genderová socializace Aktivity mimo kurzy Závěrečné/evaluační aktivity	Stručný teoretický vstup o významu genderu a feminismu (10 min.) Věty, které jsme slyšeli (80 min.) Instrukce k aktivitě Četba odborných textů (15 min.) Sdílení v kruhu (20 min.)

Aktivity mimo kurzy: Čtení odborných textů (120 min.)

Lekce 2

Čas	Název kapitoly	Aktivity
105 min.	Začínáme Genderová socializace	Sdílení v úvodu (15 min.) Vzpomínky z dětství na to, jaké to je být dívkou a chlapcem (60–90 min.)
30 min.	Pauza	
135 min.	Aktivity mimo kurzy Genderová socializace Aktivity mimo kurzy Závěrečné/evaluační aktivity	Četba odborných textů – skupinová diskuse (30 min.) Vzpomínky na školu – divadlo obrazu (70 min.) Instrukce k aktivitě Četba odborných textů (15 min.) Sdílení v kruhu (20 min.)

Aktivity mimo kurzy: Čtení odborných textů (120 min.)

Čas	Název kapitoly	Aktivity
105 min.	Začínáme Genderově podmíněné násilí na školách Videa LGBTIQ* lidé ve škole	Sdílení v úvodu (15 min.) Kde se nacházíme? Názory na genderově podmíněné násilí na školách (10 min.) Homofobní šikana – skupinová diskuse (10 min.) What It's Like to Be Intersex – skupinová diskuse (10 min.) Homofobní šikana – divadlo fórum (60 min.)
30 min.	Pauza	
135 min.	Aktivity mimo kurzy Videa Genderově podmíněné násilí na školách Videa Aktivity mimo kurzy Závěrečné/evaluační aktivity	Četba odborných textů – skupinová diskuse (30 min.) Sexuální obtěžování – skupinová diskuse (10 min.) Zneužívání moci učitelem či učitelkou a sexuální obtěžování – skupinová improvizace (60 min.) Dvojí standard – skupinová diskuse (5 min.) Instrukce k aktivitě Pozorování – školní prostředí (10 min.) Sdílení v kruhu (20 min.)

Aktivity mimo kurzy: Pozorování – školní prostředí (60 min.)

Lekce 4

Čas	Název kapitoly	Aktivity
115 min.	Začínáme Škola ve společnosti, společnost ve škole Aktivity mimo kurzy Genderově citlivá výuka	Sdílení v úvodu (15 min.) Společenské faktory uvnitř a vně škol (40 min.) Pozorování – školní prostředí Prezentace účastníků*účastnic (30 min.) Feministická pedagogika (30 min.)
30 min.	Pauza	
125 min.	Škola ve společnosti, společnost ve škole Volba povolání Genderově citlivá výuka Videa Aktivity mimo kurzy Závěrečné/evaluační aktivity	Genderové stereotypy ve škole – sociodrama, dávání hlasu (40 min.) Video ukázky (20 min.) Seznam zdrojů (30 min.) Paralelní scéna tak, či onak – skupinová diskuse (10 min.) Instrukce k aktivitě Pozorování – interakce (10 min.) Sdílení v kruhu (15 min.)

Aktivity mimo kurzy: Pozorování – interakce (60 min.)

Čas	Název kapitoly	Aktivity
80 min.	Začínáme Aktivity mimo kurzy Genderově citlivá výuka	Sdílení v úvodu (15 min.) Pozorování – interakce Prezentace účastníků*účastnic (30 min.) Genderově senzitivní vyučující – improvizace (35 min.)
15 min.	Pauza	
60 min.	Genderově citlivá výuka	Principy genderově citlivého vzdělávání (60 min.)
15 min.	Pauza	
100 min.	Genderově citlivá výuka Závěrečné/evaluační aktivity	Hledání genderové podjatosti v učebnicích (80 min.) Sdílení v kruhu (20 min.)

Lekce 6

Čas	Název kapitoly	Aktivity
110 min.	Začínáme Genderově citlivá výuka	Sdílení v úvodu (20 min.) Školní předměty genderovou optikou 1 (90 min.)
30 min.	Pauza	
130 min.	Genderově citlivá výuka Závěrečné/evaluační aktivity	Plánování genderově citlivé výuky (70 min.) Písemná zpětná vazba ke kurzu (40 min.) Sdílení v kruhu (20 min.)

Kurz pro budoucí učitele a učitelky – Asociace pro rozvoj feministického vzdělávání a výukových modulů (EfEU)

Celkem 30 hodin: 7 lekcí po 3 hodinách (+ 15 min. pauza) + 9 hodin aktivit mimo kurz

Lekce 1

Čas	Název kapitoly	Aktivity
105 min.	– Začínáme Gender	Úvod do kurzu, představení lektorů*lektorek a účastníků*účastnic (15 min.) Pohyb v prostoru (30 min.) Deník (5 min.) Tolerance k chybám, bezpečný prostor (10 min.) Komiksy (45 min.)
15 min.	Pauza	
75 min.	Gender Závěrečné/evaluační aktivity	Krátké dějiny genderu, sexuality, rodiny, vzdělávání a zastoupení žen v politice (60 min.) Automatické psaní – Co řeknu přátelům o dnešní první lekci? (15 min.)

Lekce 2

Čas	Název kapitoly	Aktivity
105 min.	Začínáme Genderová socializace	Sdílení v úvodu (15 min.) Věty, které jsme slyšeli nebo Vzpomínky z dětství na to, jaké to je být dívkou a chlapcem (90 min.)
15 min.	Pauza	
75 min.	Aktivity mimo kurzy Gender Závěrečné/evaluační aktivity	Instrukce k aktivitě Četba odborných textů (15 min.) Chcete být milionářem? (45 min.) Automatické psaní – Když se vrátím do svých školních a univerzitních let, které situace a momenty, v nichž hrál gender nějakou roli, si vybavím? (15 min.)

Aktivity mimo kurzy: Četba odborných textů (120 min.)

Čas	Název kapitoly	Aktivity
85 min.	Začínáme Aktivity mimo kurzy	Sdílení v úvodu (15 min.) Četba odborných textů – skupinová diskuse (70 min.)
15 min.	Pauza	
95 min.	Genderová socializace Závěrečné/evaluační aktivity	Vzpomínky na školu – divadlo obrazu (80 min.) Krátké zpětné vazby (15 min.)

Lekce 4

Čas	Název kapitoly	Aktivity
115 min.	Začínáme Genderově citlivá výuka	Sdílení v úvodu (10 min.) Jazyk (105 min.)
15 min.	Pauza	
65 min.	Genderově citlivá výuka Videa Aktivity mimo kurzy Videa Aktivity mimo kurzy Závěrečné/evaluační aktivity	Instrukce k aktivitě Hledání genderové podjatosti v učebnicích (10 min.) Dvojí standard (5 min.) Instrukce k aktivitě Pozorování – interakce (10 min.) Instrukce k aktivitě Pozorování – atribuce (15 min.) Paralelní scéna tak, či onak – skupinová diskuse (10 min.) Instrukce k aktivitě Pozorování – školní prostředí (10 min.) Krátká zpětná vazba (5 min.)

Aktivity mimo kurzy:

Pozorování – interakce (120 min.)

Pozorování – atribuce (180 min.)

Pozorování – školní prostředí (120 min.)

Lekce 5

Čas	Název kapitoly	Aktivity
60 min.	Začínáme Genderově citlivá výuka	Sdílení v úvodu (15 min.) Hledání genderové podjatosti v učebnicích – prezentace účastníků*účastnic (45 min.)
15 min.	Pauza	
120 min.	Videa LGBTIQ* lidé ve škole Závěrečné/evaluační aktivity	Homofobní šikana – skupinová diskuse (15 min.) Homofobní šikana – divadlo fórum (90 min.) Krátké zpětné vazby (15 min.)

Čas	Název kapitoly	Aktivity
80 min.	Začínáme Aktivity mimo výuku Genderově citlivá výuka	Sdílení v úvodu (10 min.) Pozorování – interakce Prezentace účastníků*účastnic (20 min.) Pozorování – atribuce Prezentace účastníků*účastnic (20 min.) Feministická pedagogika (30 min.)
15 min.	Pauza	
100 min.	Genderově citlivá výuka Závěrečné/evaluační aktivity	Školní předměty genderovou optikou 1 (90 min.) Automatické psaní – Když se ohlédnu za celým dosavadním průběhem kurzu a vzpomenu si na jednotlivá dosavadní setkání, tak... (10 min.)

Lekce 7

Čas	Název kapitoly	Aktivity
120 min.	Začínáme Aktivity mimo kurzy Genderově podmíněné násilí na školách	Sdílení v úvodu (10 min.) Pozorování – školní prostředí – prezentace účastníků*účastnic (30 min.) Zneužívání moci učitelem či učitelkou a sexuální obtěžování – skupinová improvizace (80 min.)
15 min.	Pauza	
60 min.	Genderově citlivá výuka Závěrečné/evaluační aktivity	Seznam zdrojů (30 min.) Zpětná vazba – 5 prstů (30 min.)

Kurz pro budoucí učitele a učitelky – Univerzita Loránda Eötvöse (ELTE)

Celkem 30 hodin: 3 dny po 7 hodinách (+ 100 min. pauza) + 9 hodin aktivit mimo kurz

Před kurzem

Poslat e-mailem instrukce k aktivitě mimo výuku: Četba odborných textů (240 min.)

DEN 1

Ranní blok

Čas	Název kapitoly	Aktivity
90 min.	– Začínáme	Úvod do kurzu, představení lektorů*lektorek a účastníků*účastnic, warm-up aktivity (30 min.) Mapování (60 min.)
20 min.	Pauza	
80 min.	Gender Videa	Názorová škála k tématu genderu (15 min.) Zobrazení mužů a žen na Googlu (30 min.) Reversed Gender Roles: If Women's Roles In Ads Were Played By Men – skupinová diskuse (15 min.) American Male – skupinová diskuse (20 min.)
10 min.	Pauza	
40 min.	Sbírka příběhů pro dramatické aktivity –	Výběr příběhu ze Sbírky příběhů pro dramatické aktivity – skupinová diskuse (30 min.) Stručný teoretický úvod o genderu a feminismu (10 min.)

Obědová pauza – 50 min.

Odpolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
90 min.	Aktivity mimo kurzy –	Četba odborných textů – skupinová diskuse (60 min.) Relevantní praktické dotazy o genderu na lektory/lektorky (30 min.)
20 min.	Pauza	
120 min.	Genderová socializace – – Závěrečné/evaluační aktivity	Vzpomínky z dětství na to, jaké to je být dívkou a chlapcem (70 min.) Diskuse o genderové socializaci (30 min.) Zadání na další den – zamyslet se nad svými osobními příběhy, které se vztahují k genderu (5 min.) Sdílení v kruhu (25 min.)

Dopolední blok

Čas	Název kapitoly	Aktivity
110 min.	– Začínáme Genderová socializace	Zahřívací aktivity (10 min.) Sdílení v úvodu (30 min.) Vzpomínky na školu – skupinová improvizace podle příběhů účastníků*účastnic vybraných lektorem*lektorkou (70 min.)
20 min.	Pauza	
100 min.	– Škola ve společnosti, společnost ve škole	Sdílení příběhů účastníků*účastnic spojených s genderem (60 min.) Genderové stereotypy ve škole – sociodrama, dávání hlasu, skupinová improvizace podle příběhů účastníků*účastnic vybraných lektorem*lektorkou (40 min.)

Obědová pauza – 60 min.

Odpolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
100 min.	– LGBTIQ* lidé ve škole Videa	Zahřívací aktivity (10 min.) Homofobní šikana – divadlo fórum, skupinová improvizace podle příběhů účastníků*účastnic vybraných lektorem*lektorkou (70 min.) Homofobní šikana – skupinová diskuse (20 min.)
20 min.	Pauza	
110 min.	Genderově podmíněné násilí na školách Videa Aktivity mimo výuku Závěrečné/evaluační aktivity	Zneužívání moci učitelem či učitelkou a sexuální obtěžování – skupinová improvizace podle příběhů účastníků*účastnic vybraných lektorem*lektorkou (60 min.) Sexuální obtěžování – skupinová diskuse (20 min.) Instrukce k aktivitě Četba odborných textů (10 min.) Sdílení v kruhu (20 min.)

Týdenní pauza

Aktivity mimo kurzy: Četba odborných textů (300 min.)

Dopolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
100 min.	– Začínáme Aktivity mimo kurzy	Zahřívací aktivity (10 min.) Sdílení v úvodu (20 min.) Četba odborných textů – skupinová diskuse (70 min.)
20 min.	Pauza	
120 min.	Genderově citlivá výuka –	Hodina sexuální výchovy – vyučující v roli (80 min.) Sexuální výchova ve škole – skupinová diskuse (40 min.)

Obědová pauza – 60 min.

Odpolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
110 min.	– Videa Genderově citlivá výuka	Zahřívací aktivity (10 min.) Dvojí standard – skupinová diskuse (15 min.) Paralelní scéna tak, či onak – skupinová diskuse (15 min.) Plánování genderově citlivé výuky (70 min.)
20 min.	Pauza	
90 min.	– Závěrečné/evaluační aktivity	Prostor pro otázky a odpovědi – účastníci*účastnice mohou klást praktické otázky z pohledu své budoucí pedagogické dráhy (60 min.) Písemná zpětná vazba ke kurzu (30 min.)

Kurz pro učitele a učitelky – Genderově informační centrum NORA

Celkem 30 hodin: 2 dny po 8 hodinách (+ 60 min. pauza) + 14 hodin aktivit mimo kurz

DEN 1

Dopolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
105 min.	– – Začínáme	Úvod do kurzu, představení lektorů*lektorek a účastníků*účastnic, zahřívací aktivity (30 min.) Hlavní cíle kurzu (15 min.) Tolerance k chybám, bezpečný prostor (20 min.) Mapování (30–40 min.)
15 min.	Pauza	
135 min.	Gender	Když se řekne gender (30 min.) Debata – rovné příležitosti (60 min.) Chcete být milionářem? (45 min.)

Obědová pauza – 30 min.

Odpolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
100 min.	Začínáme Genderová socializace	Pohyb v prostoru (10 min.) Pravda, nebo lež (20–30 min.) Vzpomínky z dětství na to, jaké to je být dívkou a chlapcem (60–90 min.)
15 min.	Pauza	
140 min.	Škola ve společnosti, společnost ve škole Genderově podmíněné násilí na školách Videa Začínáme Genderově citlivá výuka Videa Aktivity mimo výuku Závěrečné/evaluační aktivity	Společenské faktory uvnitř a vně škol (30 min.) Zneužívání moci učitelem či učitelkou a sexuální obtěžování – skupinová improvizace (45 min.) Sexuální obtěžování – skupinová diskuse (10 min.) Instrukce k aktivitě Deník (10 min.) Instrukce k aktivitě Hledání genderové podjatosti v učebnicích (10 min.) Paralelní scéna tak, či onak – skupinová diskuse (10 min.) Instrukce k aktivitě Pozorování – školní prostředí (10 min.) Krátké zpětné vazby (15 min.)

Aktivity mimo kurzy:

Deník (240 min.)

Hledání genderové podjatosti v učebnicích (300 min.)

Pozorování – školní prostředí (300 min.)

Dopolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
120 min.	– Začínáme Aktivity mimo kurzy Genderově citlivá výuka	Zahřívací aktivity (10 min.) Sdílení v úvodu (20 min.) Deník (10 min.) Pozorování – školní prostředí Prezentace účastníků*účastnic (35 min.) Hledání genderové podjatosti v učebnicích Prezentace účastníků*účastnic (45 min.)
15 min.	Pauza	
120 min.	– Volba povolání	Warm-up aktivity (15 min.) Volba povolání – hra v roli (80 min.) Video ukázky (25 min.)

Obědová pauza – 30 min.

Odpolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
120 min.	– Genderově citlivá výuka	Zahřívací aktivity (10 min.) Školní předměty genderovou optikou 1 (90 min.) Genderově senzitivní vyučující – improvizace (20 min.)
15 min.	Pauza	
120 min.	Genderově citlivá výuka Závěrečné/evaluační aktivity	Principy genderově citlivého vzdělávání (60 min.) Seznam zdrojů (30 min.) Automatické psaní (15 min.) Písemná zpětná vazba ke kurzu (15 min.)

Kurz pro učitele a učitelky – Maďarská ženská lobby (HWL)

Celkem 30 hodin: 3 dny po 7 hodinách (+ 90 min. pauza) + 9 hodin aktivit mimo kurz

DEN 1

Dopolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
75 min.	– Začínáme	Úvod do kurzu, představení lektorů*lektorek a účastníků*účastnic (15 min.) Tolerance k chybám, bezpečný prostor (15 min.) Kdo odpovídá popisu? / Bingo (15 min.) Mapování (30 min.)
15 min.	Pauza	
135 min.	Videa Gender	Genderology – skupinová diskuse (15 min.) Krátké dějiny genderu, sexuality, rodiny, vzdělávání a zastoupení žen v politice (45 min.) Významy slova gender – mozaika (45 min.) Komiksy (30 min.)

Obědová pauza – 60 min.

Odpolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
90 min.	– Škola ve společnosti, společnost ve škole	Zahřívací aktivity (10 min.) Společenské faktory uvnitř a vně škol (40 min.) Genderové stereotypy ve škole – sociodrama, dávání hlasu (40 min.)
15 min.	Pauza	
120 min.	Genderově citlivá výuka Aktivity mimo kurzy Videa Aktivity mimo kurzy Závěrečné/evaluační aktivity	Hledání genderové podjatosti v učebnicích (60 min.) Instrukce k aktivitě Analýza učebnic (15 min.) Paralelní scéna tak, či onak – skupinová diskuse (10 min.) Instrukce k aktivitě Pozorování – školní prostředí (10 min.) Instrukce k aktivitě Deník (10 min.) Krátké zpětné vazby (15 min.)

Aktivity mimo kurzy:

Analýza učebnic (120 min.)

Pozorování – školní prostředí (120 min.)

Deník (60 min.)

Dopolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
140 min.	Gender Začínáme Aktivity mimo kurzy Genderově citlivá výuka	Chcete být milionářem? (30 min.) Deník Prezentace účastníků*účastnic (10 min.) Pozorování – školní prostředí Prezentace účastníků*účastnic (20 min.) Analýza učebnic Prezentace účastníků*účastnic (20 min.) Principy genderově citlivého vzdělávání (60 min.)
15 min.	Pauza	
100 min.	Genderově citlivá výuka Volba povolání	Feministická pedagogika (25 min.) Školní předměty genderovou optikou 1 (60 min.) Video ukázky (15 min.)

Obědová pauza – 60 min.

Odpolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
55 min.	– Genderově citlivá výuka	Zahřívací aktivity (10 min.) Plánování genderově citlivé výuky (45 min.)
15 min.	Pauza	
125 min.	Genderově podmíněné násilí na školách Aktivity mimo kurzy Závěrečné/evaluační aktivity	Kde se nacházíme? Názory na genderově podmíněné násilí na školách (15 min.) Násilí ve škole páchané na dívkách (60 min.) Aktivita o partnerském násilí část 1 (30 min.) Instrukce k aktivitě Sexuální obtěžování a násilí ve školách a dětských zařízeních – analýza médií (5 min.) Instrukce k aktivitě Pozorování – atribuce (5 min.) Sdílení v kruhu (10 min.)

Aktivity mimo kurzy: Sexuální obtěžování a násilí ve školách a dětských zařízeních – analýza médií
(60 min.)

Pozorování – atribuce (180 min.)

Dopolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
130 min.	– Začínáme Aktivity mimo výuku Genderově podmíněné násilí na školách	Zahřívací aktivity (10 min.) Sdílení v úvodu (20 min.) Sexuální obtěžování a násilí ve školách a dětských zařízeních – analýza médií Prezentace účastníků*účastnic (20 min.) Pozorování – atribuce Prezentace účastníků*účastnic (20 min.) Zneužívání moci učitelem či učitelkou a sexuální obtěžování – skupinová improvizace (60 min.)
15 min.	Pauza	
100 min.	Genderová socializace Videa	Dospívání v muže – skládačka (20 min.) Studia maskulinity (40 min.) Sexuální obtěžování – skupinová diskuse (20 min.) Homofobní šikana – skupinová diskuse (20 min.)

Obědová pauza – 60 min.

Odpolední lekce

Čas	Název kapitoly	Aktivity
80 min.	– LGBTIQ* lidé ve škole	Zahřívací aktivity (10 min.) Homofobní šikana – divadlo fórum (70 min.)
15 min.	Pauza	
110 min.	– Genderově citlivá výuka Závěrečné/evaluační aktivity	Zahřívací aktivity (10 min.) Genderově senzitivní vyučující – improvizace (50 min.) Seznam zdrojů (10 min.) Automatické psaní (15 min.) Písemná zpětná vazba ke kurzu (25 min.)

PŘÍLOHY

4

Od kurzu očekávám...	Už znám.../O genderu už vím...	Mám zkušenost s...	Chci se dozvědět...	Mám obavy...

Příklady výroků k této aktivitě:

Matematika byl můj oblíbený předmět.
Mezi mými dětskými hračkami byla i Barbie.
Téma genderu mi není příliš známé.
Umím říct jednoduché věty v minimálně třech jazycích.
Jeden z mých rodičů učí ve škole.
Od tohoto kurzu mám jasná očekávání.
Jako dítě jsem si hrál*a s Legem.
Znám a používám zkratku LGBTIQ*.
Na základní škole jsme se zabývali genderovou rovností.
Mám zkušenost se situacemi, kdy někdo používá slovo *gay* jako nadávku.
Jako dítě jsem si rád*a hrál*a venku.
Znám jméno slavného matematika.
Znám jméno slavné matematičky.
Rád*a vařím.
Jsem unavený*unavená.
Nemám přesná očekávání od tohoto kurzu.
Jako dítě jsem měl*a růžové oblečení.
Jako dítě jsem rád*a četl*a knihy o vědě.
Jako dítě jsem se chtěl*a stát učitelem*učitelkou.
Znám dětskou knihu, která se zabývá tématem lásky mezi muži.
Ve svém životě jsem nikdy nedržel*a dietu.

Příklady (pokud není uvedeno jinak, události se týkají ČR):

- 1776** Volební právo pro ženy v New Jersey – za 30 let opět zrušeno!
- 1789** Ženy v revoluční Francii rozhazují letáky s žádostí o volební právo.
- 1809** Ve státě Connecticut má první vdaná žena poprvé právo sepsat závěť.
- 1830** Vdovy ve Francii mají právo volit prostřednictvím svých zástupců.
- 1836** Univerzita v Curychu jako první v Evropě začala přijímat ženy.
- 1863** Vyšší dívčí škola otevřená v Praze, první zařízení poskytující ženám středoškolské vzdělání, avšak bez maturity.
- 1865** Byl založen Americký klub českých dam, důležitý milník na cestě vedoucí až k otevřeným dveřím vysokých škol. Klub byl nejstarší ženskou organizací na území habsburské monarchie.
- 1872** Ve Švédsku mohly ženy starší 25 let rozhodnout o svém sňatku bez svolení rodičů.
- 1873** Angličanky získaly právo rozhodovat o svém jmění, které přinesly do manželství.
- 1878** Ženy byly oficiálně připouštěny k maturitám na chlapeckých gymnáziích, ale škola, která by je k maturitě připravila, neexistovala.
- 1889** První volební právo pro ženy na Novém Zélandě.
- 1890** 51 studentek mohlo překročit brány Minervy, prvního dívčího gymnázia ve střední Evropě.
- 1895** Filozofická fakulta české univerzity přijímá šest absolventek Minervy jako hospitantky (navštěvovaly vyučovací hodiny jako externí studentky).
- 1897** Filozofické fakulty rakouských univerzit přijímají ženy ke studiu. (Lékařské a farmaceutické fakulty rakouských univerzit začaly ženy přijímat ke studiu o tři roky později.)
- 1900** Osm českých žen absolvuje filozofickou fakultu české univerzity, vesměs s učitelskou aprobačí pro různé obory přírodních věd. Za profesorky je přijímají gymnázia – pražská Minerva a brněnská Vesna.
- 1901** Doktorská promoce Marie Zdeny Baborové na filozofické fakultě české univerzity (hlavní obor zoologie); téhož roku získává doktorát matematika Marie Fabiánová.
- 1908** Vznik Sdružení akademicky vzdělaných žen.
- 1911** První Den žen se slavil v Dánsku, Německu, Rakousku-Uhersku a Švýcarsku.
- 1912** První žena zvolena poslankyní do Sněmu Království českého – spisovatelka Božena Viková-Kunětická.
- 1918** Ženy získávají volební právo.
- 1918** Právnické fakulty přijímají první ženy ke studiu.
- 1919** Prosazení zákona č. 455/1919 Sb., o zrušení celibátu učitelek. (Zajímavé je, že na sousedním Slovensku za Rakouska-Uherska žádný podobný zákon neplatil. V Rakousku byl celibát pro učitelky zrušen v roce 1949).

- 1920** § 106 Ústavy Československé republiky stanovuje, že výsady pohlaví se neuznávají. Zaručovala se tak rovnost žen a mužů, včetně volebního práva.
- 1921** Dívčí studium bylo připuštěno na chlapeckých středních školách bez jakéhokoliv omezení.
- 1922** První ženě, Elišce Krásnohorské, je udělen čestný doktorát Univerzity Karlovy.
- 1925** Milada Paulová se habilituje jako první žena na českých univerzitách (historie na FF UK).
- 1939** Milada Paulová jmenována první univerzitní profesorkou v ČSR, ovšem až ex post v roce 1945.
- 1949** Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, přiznával oběma manželům rovnoprávné postavení a zaručoval jim stejná práva a povinnosti. Tímto ustanovením „byly uvedeny v život zásady Ústavy o stejném postavení mužů i žen“. Až zde konečně došlo k zániku zásady nadřazenosti manžela jako hlavy rodiny, přetrvávající z doby římského práva.
- 1954** Julie Hamáčková jmenována profesorkou na VŠCHT jako první žena na VŠ technického typu.
- 1960** Sirimavo Bandaranaike (1916–2000) se stává první premiérkou Cejlonu (dnes Srí Lanky) a první ženskou hlavou vlády na světě.
- 1961** Československo zrušilo ilegalitu sexu s osobou stejného pohlaví. V porovnání s některými západními státy jsme byli napřed. Například západní Německo k tomuto kroku přistoupilo až v roce 1969, ve Spojeném království docházelo k dekriminálníci postupně v letech 1967–1982.
- 1971** Volební právo pro ženy ve Švýcarsku.
- 1975** První část reformy rakouského rodinného práva: od této chvíle je manželka před zákonem rovna manželovi.
- 1977** V SRN zrušen předpis zaručující manželovi právo rozhodovat o zaměstnanosti své ženy.
- 1989** Dánsko je první zemí na světě, která umožňuje registrovaná občanská partnerství pro páry stejného pohlaví.
- 1990** Vypuštění diagnózy *homosexualita* z ICD 10 (Mezinárodní klasifikace nemocí) WHO.
- 2006** V parlamentu se podařilo prosadit registrované partnerství.
- 2016** V Rakousku umožněna adopce pro páry stejného pohlaví.
- 2018** Rakouský ústavní soud potvrzuje právo na třetí pohlaví.
- 2019** Pro intersexuály v Rakousku je v občanském rejstříku možný zápis *jiné* jako pohlaví.
- ????** Ženy v České republice v průměru vydělávají stejně jako muži.

Zdroje

Historie hnutí LGBT: Život ve lži za komunismu a spousta práce po revoluci. Dostupné z <https://www.studenta.cz/life/laska/historie-hnuti-lgbt-zivot-ve-lzi-za-komunismu-a-spousta-prac/r-86a3305ebc2211e9bb450cc47ab5f122/>

Schmier, P. (2019). *Vývoj institutu manželství a jeho reflexe společenských proměn* (Rigorózní práce). Praha: Univerzita Karlova.
Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/150033872>

Sokačová, L. (s. a.). *Stručná historie feminismu.* [cit. 2020-05-10].
Dostupné z <https://web.feminismus.cz/historie.shtml>

Stejskalová, H. (2017). *Celibát žen ve školství: Proč musely české a moravské učitelky zapomenout na manželství?* Dostupné z <https://epochaplus.cz/celibat-zen-ve-skolstvi-proc-musely-ceske-a-moravske-ucitelky-zapomenout-na-manzelstvi/>

Štrbářová, S. (2008). Ženy ve vědě v letech 1840–1989.

Dostupné z <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769>

Wichtige Meilensteine und Maßnahmen zur Geschlechtergleichstellung im österreichischen Bildungswesen. (2019).

Dostupné z https://bildung.bmbwf.gv.at/schulen/bw/ueberblick/zeittafel_frauen.html

Wiener Antidiskriminierungsstelle für gleichgeschlechtliche und transgender Lebensweisen (WASt). (s. a.). Stadt Wien. [cit. 2020-05-10].

Dostupné z <https://www.wien.gv.at/kontakte/wast/index.html>

Women's Suffrage. (s. a.). [cit. 2020-05-10].

Dostupné z <http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm>

Zormanová, L., & Drozdová, M. (2016). *Pohled do historie rozvoje vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* EPALÉ – European Commission.

Dostupné z <https://epale.ec.europa.eu/cs/resource-centre/content/pohled-do-historie-rozvoje-vzdelavani-zen-v-cechach-na-morave-ve-slezsku>

- 1) Počet obyvatel k 31. 12. 2016 v České republice dosáhl 10 578 820. Kolik procent z toho byly ženy?
 - a) 49 %
 - b) 51 %
 - c) 52 %
 - d) 50 %
- 2) V roce 2016 absolvovalo vysokou školu 77 328 lidí. Kolik procent z toho byly ženy?
 - a) 50,2 %
 - b) 59,4 %
 - c) 44,5 %
 - d) 62,1 %
- 3) Nejvíce vyučujících se nachází na základních školách. Ve školním roce 2016/2017 se jednalo celkem o 61 807 lidí. Kolik v uvedeném školním roce pracovalo na základních školách učitelek?
 - a) 52 tisíc
 - b) 40 tisíc
 - c) 56 tisíc
 - d) 45 tisíc
- 4) Jaký byl podíl mužů v r. 2016/2017 mezi vyučujícími na vysokých školách?
 - a) 55 %
 - b) 75 %
 - c) 69 %
 - d) 63 %
- 5) K 31. 12. 2016 pracovalo ve zdravotnictví 281 989 lidí. Jaký byl podíl žen?
 - a) 69 %
 - b) 78 %
 - c) 58 %
 - d) 81 %
- 6) Kolik žen bylo v roce 2017 zvoleno do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR?
 - a) 29
 - b) 37
 - c) 55
 - d) 44
- 7) Jaké je v současnosti procentuální zastoupení žen oproti mužům v české vládě?
 - a) 19,5 %
 - b) 26,7 %
 - c) 32 %
 - d) 39 %
- 8) Jakou pozici zaujala Česká republika v žebříčku Global Gender Gap Report za rok 2017 (ze 144 hodnocených zemí)?
 - a) 40. místo
 - b) 88. místo
 - c) 61. místo
 - d) 12. místo
- 9) Kolik procent českých žen zažilo po svém 15. roce věku podle komparativní studie FRA (European Union Agency for Fundamental Rights) z r. 2014 fyzické a/nebo sexuální násilí?
 - a) 15 %
 - b) 20 %
 - c) 32 %
 - d) 41 %

10) Jaký byl podle Eurostatu v ČR v r. 2016 rozdíl v odměňování mezi ženami a muži?

- a) 15,5 %
- b) 9,8 %
- c) 21,8 %
- d) 29 %

1. b) 51 %

2. b) 59,4 %

3. a) 52 000

4. d) 63 %

5. b) 78 %

6. d) 44

Zdroj otázky 1–6: Ženy a muži v datech (2017). Český statistický úřad.

Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/zeny-a-muzi-v-datech-2017>

7. b) 26,7 %

Zdroj: Členové vlády. (s. a.). www.vlada.cz. Dostupné z <https://www.vlada.cz/cz/vlada/>

8. b) 88. místo

Zdroj: *The Global Gender Gap Report*. (2017). World Economic Forum.

Dostupné z http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf

9. c) 32 %

Zdroj: *Násilí na ženách: průzkum napříč EU. Stručně o výsledcích*. (2014). FRA, Agentura Evropské unie pro základní práva. Dostupné z https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_cs.pdf

10. c) 21,8 %

Zdroj: 22 % K ROVNOSTI. (s. a.). Dostupné z http://www.rovnaodmena.cz/?page_id=1222

Gender pay gap statistics. (2020). Eurostat Statistics Explained. Dostupné z http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Gender_pay_gap_statistics#Gender_pay_gap_levels_vary_significantly_across_EU

Vláda ČR – 15 členů, z toho jsou 4 ženy (stav v říjnu 2020)

Klára Dostálová – ministryně pro místní rozvoj

Alena Schillerová – ministryně financí

Marie Benešová – ministryně spravedlnosti

Jana Maláčová – ministryně práce a sociálních věcí

Různé významy slova *gender* (a jeho ekvivalentů v různých jazycích, pokud existují)¹¹

GENDER =

1. <i>gender</i> , používá se v anglo-americkém světě jako náhrada za slovo „sex“, které odkazuje na <i>biologické pohlaví</i> , ale současně má význam pohlavního styku (příklad použití – „gender pay gap“ – rozdíl v odměňování mezi muži a ženami)	
2. žena, dívka (zejména v politických dokumentech a „genderových analýzách“, kde vyjadřuje spíše dopad politických opatření na ženy než na vztahy mezi muži a ženami)	
3. analytická kategorie používaná k popisu rozdílnosti kvality života na základě pohlaví, <i>mocenské struktury mezi muži a ženami</i> v dané společnosti, role, možnosti a omezení, které si daná společnost spojuje s tím, že se někdo narodí jako muž, nebo žena	
4. <i>genderová identita</i> : osobní pociťovaná identita, tedy to, jak se člověk (ne)identifikuje s tím, že se narodil jako muž, nebo žena (zejména trans a queer studia)	
5. nemohu se rozhodnout, kam text přiřadit	

11/ Podle: Kováts, E. (2017). *The consequences of the differing meanings of gender in policy and activism for politics*. Engenderings. Dostupné z <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2018/11/26/the-consequences-of-the-differing-meanings-of-gender-in-policy-and-activism-for-politics/>

- A) *Protecting children from sexual violence – A comprehensive approach*. (2011). Council of Europe.
Dostupné z <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>

Article 3. Definitions

- c “gender” shall mean the socially constructed roles, behaviours, activities and attributes that a given society considers appropriate for women and men;
d “gender-based violence against women” shall mean violence that is directed against a woman because she is a woman or that affects women disproportionately”

- B) Yogyakarta Principles, by the International Commission of Jurists, the International Service for Human Rights and human rights experts (2007). Dostupné z http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2016/08/principles_en.pdf, s. 6.

“Gender identity is understood to refer to each person’s deeply felt internal and individual experience of gender, which may or may not correspond with the sex assigned at birth, including the personal sense of the body (which may involve, if freely chosen, modification of bodily appearance or function by medical, surgical or other means) and other expressions of gender, including dress, speech and mannerisms.”

- C) “Rome prosecutors link Vatican cleric to 29-year mystery of missing girl”, in The Guardian.
Dostupné z <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/31/remains-found-in-vatican-property-spark-hopes-of-solving-35-year-mystery>

“The family of a teenager who went missing in Italy in 1983 has called on the Vatican to provide more details on the discovery of human remains in one of its properties in Rome.

Fragments of human bones were found during restoration work on the property next to the diplomatic office of the Holy See in Rome in what could be a breakthrough for police investigating one of Italy’s darkest mysteries. [...]

Italian media have speculated that the discovery could shed light on the fate of one or possibly two teenagers who went missing in the 1980s. [...]

Workers are reported to have found an almost complete skeleton in one area and bone fragments in another.

A police investigation was under way to establish the age and gender of the remains and date of death. Media reports said the remains were discovered on Monday.”

- D) European Institute for Gender Equality (EIGE), *Overview*. Dostupné z https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eige_en

“The European Institute for Gender Equality (EIGE) is an EU agency working to make gender equality a reality in the EU and beyond. For this, it provides research, data and good practices by:

- Producing studies and collects statistics about gender equality in the EU.
- Monitoring how the EU meets its international commitment for gender equality, referred to as the Beijing Platform for Action, and produces an annual progress report on this.
- Working to stop violence against women and coordinates the European White Ribbon Campaign to engage men in the cause.
- Sharing its knowledge and online resources and supports the EU institutions, EU Member States and stakeholders from many different fields in their efforts to address gender inequalities in Europe and beyond.”

- E) Kimmel, M. (2011). The Social Construction of Gender Relations, *The Gendered Society*, s. 113.

“[...] When we say that gender identity is socially constructed, what we do mean is that our identities are a fluid assemblage of the meanings and the behaviours that we construct from the values, images, and prescriptions we find in the world around us. Our gendered identities are both voluntary – we choose to become who we are – and coerced – we are pressured, forced, sanctioned, and often physically beaten into submission to some rules. We neither make up the rules as we go along, nor do we fit casually and without struggle into pre-assigned rules.

For some of us, becoming adult women and men in our society is a smooth and almost effortless drifting into behaviours and attitudes that feel as familiar to us as our skin. And for others of us, becoming masculine or feminine is an interminable torture, a nightmare in which we must brutally suppress some parts of ourselves to please others - or, simply, to survive. For most of us, though, the experience falls somewhere in between: There are parts we love and wouldn't part with and other parts where we feel we have been forced to exaggerate one part at the expense of others. It's the task of the sociological perspective to specify the ways in which our own experiences, our interactions with others, and the institutions combine to shape our sense of who we are. Biology provides the raw materials, whereas society and history provide the context, the instruction manual, that we follow to construct our identities."

- F) Reilly-Cooper, R. (2015). *Sex and Gender: A Beginner's Guide*,
Dostupné z <https://sexandgenderintro.com/trans-issues-and-gender-identity/>

25. This notion of "gender identity as essence" has troubling implications. The unclarity about what kind of a property it is, and its inherently entirely subjective nature, means that the doctrine of gender identity becomes unfalsifiable. Positing the existence of a gender identity is thus equivalent to positing the existence of **a soul or some other non-material entity** whose existence cannot be tested or proved. If we wish to avoid this implication, the only option is to make a claim for the objective reality of gender identity and to try to search for its material basis. And then we come perilously close to positing the existence of **gendered brains**, and suggesting that people can be born with a brain belonging to one sex but with the primary and secondary sex characteristics of the other sex. I am not qualified to pronounce on the validity of these claims, having no scientific training and very little knowledge of neuroscience. But feminists have long been suspicious of any attempt to argue for the naturalness of gendered traits and dispositions, as these arguments are so frequently invoked to justify women's social and political subordination. Furthermore, this account of what gender identity is not only necessitates the existence of a "female brain" or a "male brain"; it also requires some plausible explanation as to how the sex of the brain and the sexual reproductive organs of the body might come to be mismatched. (I acknowledge my own scientific limitations here, but like any good feminist, I recommend those who are inclined to believe in the existence of ladybrains to read Cordelia Fine's *Delusions of Gender*).

26. If we take an individual's self-declared gender identity as the sole necessary and sufficient condition for membership in a gender class, the result is that **the meaning of the word "woman" is reduced to a subjective mental state, to a feeling in a person's head**. The only answer to the question "what is a woman?" becomes "a person who feels like a woman". But this is an entirely circular definition that tells us nothing about what a woman is. The purpose of language is to convey shared social meanings. If a word means something different to every person who uses it, and they cannot explain to others what they mean when they use that word, then it means nothing. If the word woman is defined as "someone who thinks they are a woman", then the word woman becomes meaningless, and can no longer be the name of anything. The political implication of that is that **women as a class disappear**."

- G) Council of Europe: *Gender Budgeting*. Dostupné z <https://rm.coe.int/1680596143>, s. 10.

"Public budgets are not merely economic tools, but summarise policies in monetary terms and express political priorities. Budgets, therefore, are not gender-neutral. They affect women and men in different ways, reflecting the uneven distribution of power within society as economic disparities, different living conditions and ascribed social roles. Gender budgeting seeks to make the gender impact of budgets visible and to transform them into an instrument increasing gender equality. Gender budgeting basically involves all levels of government, national, regional and local. Gender budgeting thus involves all stages of the budgetary process and implies gender-sensitive analysis, assessment and restructuring of budgets. Instead of gender budget(ing) the terms gender-responsive, gender-aware or gender-sensitive budget and women's budget may be used as synonyms. Gender budgeting does not mean a separate budget for women. It is not limited to budgetary allocations targeting equal opportunity policies or promoting women, but encompasses the entire budget, revenues as well as expenditures."

Snímek 1. Studia maskulinity, osvobození mužů

- Jaký je „skutečný muž“? *Hegemonická maskulinita a toxická maskulinita*.
- Michael S. Kimmel (2008, 2018); *Men and masculinities journal* (NY, 1990s)
- Mužská studia – zrození disciplíny
- R. W. Connell (Australia): *Masculinities* (1995, 2000)
- Podporují feminismus, vyjadřují solidaritu s ženami, které přežily násilí (jako v hnutí Bílá stuha – White Ribbon)

Snímek 2. Hnutí za práva mužů

- Začalo v 70. letech, Warren Farrel (1990, 2001, 2018)
- Práva rozvedených otců, péče o děti (později: domácí násilí, indické věno)
- PAS (Parental Alienation Syndrome): Syndrom zavrženého rodiče: existuje?
- Odveta proti feminismu, antifeminismus

Snímek 3. Ženské příznivkyně antifeminismu**Snímek 4. Mužští příznivci feminismu**

- Otcové na rodičovské dovolené
- Den otců (v některých zemích se neslaví, jako třeba v Maďarsku, kde je Den matek obrovskou oslavou ve školkách i doma v rodinách)
- Švédští zapojení tatínci – The Swedish Involved Dads – jako národní „značka“
<http://www.johanbavman.se/swedish-dads/>

Snímek 5. Jak vychovat chlapce?

- Steve Biddulph (2010a, 2010b) – australský pedagog rodičů
- Chlapci „v nebezpečí“ – vzdělávací úspěchy, autoagrese, šikana, vyhledávání nebezpečí
- Tři fáze podle Biddulpha: hladina testosteronu u chlapců se mění: 0–6 let, 6–13 let, nad 14 let
- Extra potřeba pohybu, slabší jemné motorické dovednosti
- Role otců, starších mužů, „mentorů“, role přechodové – iniciační ceremonie do mužství
- Emoce – jak oslovit ženy neagresivním způsobem
- Otázky: Měli by chlapci začít chodit do jeslí / školek / škol později než dívky? Měli by být zapojeni do mnoha sportů? Je společné vzdělávání dobré, nebo špatné?
- Negativní dopad pornografie

POSTER Jazyk / literatura

- Používáme a učíme genderově citlivý jazyk.
- Projdeme si materiály, které používáme při výuce: používáme texty od autorů různého pohlaví, různého etnického a sociálního původu?
- Při výběru textů / literatury pro mladé lidi: existují v textech / knihách nestereotypní postavy?
- Zeptáme se svých žáků, co čtou. Bylo by pro dívku nebo chlapce obtížné připustit, že čte nějakou konkrétní knihu? Zahájíme diskusi o takzvané literatuře pro dívky a pro chlapce.
- Virginia Woolf (1882–1941) napsala knihu s názvem *Vlastní pokoj*. Požádáme žáky*žákyně, ať napíšíou krátkou esej o tom, o čem si myslí, že text pojednává, nebo o tom, co je napadne, když uslyší název knihy. Poté vyprávíme o autorce a obsahu eseje.
- Přečteme studijním báseň *Otázky čtoucího dělníka* od Bertolta Brechta. Požádáme je, ať napíšíou báseň *Otázky čtoucí dělnice* (můžeme použít také v hodině dějepisu).
- Promítneme hudební videoklip *The Light* od HollySiz (www.youtube.com/watch?v=Cf79KXBCIDg; v angličtině). Diskutujeme, o čem je píseň; zda vědí, co to obnáší chovat se způsobem, který se jiným nelíbí; jak by jednali, kdyby dítě z videoklipu bylo z jejich rodiny.

POSTER Dějepis, sociální studia a politické vzdělávání / zeměpis a ekonomie

- Učíme historii prvního a druhého ženského hnutí – pozadí, cíle, důležité představitelky, různé skupiny hnutí, úspěchy a neúspěchy...
- Přečteme studijním báseň *Otázky čtoucího dělníka* od Bertolta Brechta. Požádáme je, ať napíšíou báseň *Otázky čtoucí dělnice* (můžeme použít také v hodině českého jazyka).
- S jakými normami, zákony a rámcovými podmínkami byly a jsou ženy a muži, dívky, chlapci a intersexuální lidé konfrontováni v jednotlivých historických epochách a na různých místech? Do jaké míry se v průběhu staletí změnilo manželské, rodinné a dědické právo, přístup k (vyššímu) vzdělání a k některým profesím a politickým právům?
- Pokud školní učebnice nabízejí jen málo informací o ženách, přidáme i jejich historii a jejich veřejná vystoupení.
- Objevují se muži pouze jako „činitelé / aktéři“ a ženy jako „oběti“? Je pro chlapce možné kritické zkoumání tradičních obrazů maskulinity (muži jako lovci, dobyvatelé, průzkumníci, vládci, válečníci...)? Představují se muži, kteří překročili předepsané role? Jsou řešeny účinky patriarchálních struktur na životy chlapců / mužů?
- Diskutujeme v souvislosti s prací o rozdělení trhu práce na tzv. ženská a mužská povolání, o rozdělení práce na (placené) výdělečné zaměstnání a (neplacenou) pečovatelskou práci a o rozdílné účasti žen a mužů na těchto povoláních?
- Evoluce – jak vypadají obrazy evoluce ve školních knihách: linie od opice k muži nebo linie od opice k ženě? Zde by diskuse mohla zahrnovat řešení toho, zda je na konci evoluce *bílá* osoba.

POSTER Biologie a ochrana životního prostředí / chemie / fyzika / matematika

- Zajistíme, aby žáci a žákyně věděli o různých osobnostech (co se týká pohlaví, etnického a sociálního původu), které pracují v oborech biologie, chemie, fyziky a matematiky. Například na webových stránkách www.mathscareers.org.uk/article/five-famous-female-mathematicians (v angličtině) je uvedeno pět slavných matematiků.
- Pozveme do své třídy / školy rozmanité lidi (co se týká pohlaví, etnického a sociálního původu), kteří pracují v oblasti biologie, chemie, fyziky a matematiky a necháme je mluvit o jejich práci. Nebo, pokud to není možné, pustíme ve třídě některá videa se slavnými osobnostmi ze STEM oborů.
- Zhlédneme s žáky a žákyněmi film *Hidden figures* (životopisné drama o afroamerických matematikách, které pracovaly v 60. letech v NASA; trailer v angličtině: www.youtube.com/watch?v=RK8xHq6dfAo) a diskutujeme o diskriminaci. V českém kontextu tematizujeme diskriminaci Romů a jejich ztížený přístup ke vzdělávání.
- V hodině biologie zhlédneme film *My intersex story* (<https://youtu.be/XXELO5GNSwY> – v angličtině s titulky v různých jazycích).
- Můžeme zkombinovat angličtinu s chemií a pracovat v hodině s článkem *Celebrate the women behind the periodic table* (ke stažení zde: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-00287-7>). Článek ve

- Zjistíme, čemu žáci a žákyně připisují své úspěchy nebo neúspěchy, např. pomocí dotazníku (viz dotazník *Atribuce*, příloha 14).

POSTER Pohyb a sport

- Využijeme tento předmět k povídání o menstruaci.
- Realizujeme aktivity, které podporují spolupráci, stejně jako cvičení, která podporují soutěživost.
- Sledujeme spolu se svými žáky a žákyněmi, jak ve škole využívají veřejný prostor a zda je prostor spravedlivě rozdělen. Pokud ne, prodiskutujeme s nimi, co by bylo možné udělat, aby se to změnilo.
- Zhlédneme s žáky a žákyněmi film *Billy Elliot. I will dance* (trailer v angličtině: <https://www.youtube.com/watch?v=lm7n8HGOQMs>) a diskutujeme o genderových rolích a sportu.
- Pustíme žákům a žákyním ukázkou filmu *Zanzibar Soccer Queens* (trailer v angličtině: www.youtube.com/watch?v=tYAPanwYKRM) nebo filmu *Bend it like Beckham* (trailer v angličtině: https://www.youtube.com/watch?v=Z7Pt_GMDdGo) jako pomoc se zodpovězením otázek týkajících se genderu a fotbalu.
- Pustíme video *#Like a girl* (www.youtube.com/watch?v=XjJQBjWYDTs) a diskutujeme se svými žáky a žákyněmi, proč si myslí, že někteří lidé ve filmu jednali tak, jak jednali, když byli požádáni, aby „běhali / bojovali jako dívka“, případně jak myslí, že by jednali, kdyby byli požádáni, aby „běhali jako kluci“.
- Pustíme žákyním video *This Girl Can – what about you?* (www.youtube.com/watch?v=jsP0W7-tEOc) a zeptáme se jich, jaký je podle jejich názoru záměr tohoto videa.
- Pokud jsou v naší škole plakáty podporující sport, věnujeme pozornost tomu, aby na fotkách byli zastoupeni lidé různého pohlaví i sociálního a etnického původu.

POSTER Hudební výchova / výtvarná výchova / pracovní činnosti

- Zajistíme, aby žáci a žákyně věděli o různých umělcích a umělkyních (z hlediska genderu, etnického a sociálního původu).
- Na webových stránkách Guerilla Girls (www.guerrillagirls.com/naked-through-the-ages) jsou k nalezení plakáty z let 1989, 2005 a 2012 uvádějící počet žen umělekyní oproti počtu žen jako objektu uměleckého zobrazení na výstavě v Metropolitním muzeu v New Yorku. Navštívíme se svými žáky a žákyněmi umělecké muzeum a uděláme stejnou analýzu zastoupení žen na výstavě.
- Pokud školní učebnice nepředstavují dostatek umělekyní, podíváme se na https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_20th-century_women_artists a povídáme si se žáky a žákyněmi o některých z nich (nebo necháme žáky a žákyně, ať si sami vyberou některou umělkyni a vyprávějí její příběh). Totéž platí pro hudebníky a hudebnice (https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Female_musicians).
- Podíváme se na videoklip *The Light* od HollySiz (www.youtube.com/watch?v=Cf79KXBCIDg). Diskutujeme, o čem je píseň; zda studující vědí, co to obnáší chovat se způsobem, který se jiným nelíbí; jak by jednali, kdyby dítě z videoklipu bylo jejich příbuzným.
- Pustíme video *Dove evolution* (www.youtube.com/watch?v=iYhCn0jf46U) a diskutujeme o ideálech krásy a o tom, jak se dnes manipuluje s fotkami v reklamách, časopisech apod. Anglický článek o ideálech mužské krásy je k nalezení zde: <https://lammy.com/magazine/male-body-ideals-through-time>.
- Vypracujeme s dětmi „pas“ – *přípravenost na život*. Účelem pasu „je povzbudit děti, aby v praxi zkoušely sebehodnocení konkrétních, srozumitelných úspěchů a pomohly utvářet proces učení na jejich vlastní odpovědnost. [...] Při práci s pasem musí být s dítětem ujednán individuální plán. Zatímco jedno dítě potřebuje více procvičovat ohleduplnost, jiné dítě může být nadměrně ohleduplné a mělo by být povzbuzováno k nácviku asertivních technik“ (Kaiser & Wigger, 2000). Zda byl učební cíl dosažen, může potvrdit vyučující, ale také třída.

PAS PŘIPRAVENOST NA ŽIVOT				
Jméno:				
Třída:		Škola:		Podpis:
Společně ve třídě	Péče o sebe i ostatní		Vědění o přírodě a technologiích	To dokážu také
Zjistím informace o problémech ve třídě	Přišiji si knoflík	Umím upéct dort	Umím řezat, přibíjet, používat šrouby	
Vypracuji úkol s partnerem* partnerkou ohleduplným způsobem	Ustelu si postel	Umyji a utřu nádobí	Uřežu a vyřežu kouzelnou hůl	
Zaspívám píseň nebo přednesu před ostatními básně	Vyžehlím si košili	Po jídle uklidím stůl	Bezpečně manipuluji se třemi různými nástroji	
Vedu diskusi	Obratně složím ubrousky	Vyčistím boty	Sestavím polici podle pokynů	
Postarám se o ostatní	Vkusně ozdobím jídelní stůl	Umyji umyvadlo ve třídě	Opravím duši kola	
Ve třídě projevuji svůj názor	Připravím si malé jídlo	Postarám se o jiné (mladší) dítě v mé škole	Sázím, pěstuji a sklízím plodiny na zahradě	
Samostatně domluvím návštěvu a nachystám se na ni, domluvím si schůzky	Nakoupím potraviny pro přípravu jídla			

- Požádáme žáky a žákyně, ať namalují hasiče, chirurga a pilota a dají jim jména. Poté se na výkresy společně podíváme. Můžeme se také společně podívat na video *Inspiring The Future – Redraw The Balance* (www.youtube.com/watch?v=qv8VZVP5csA) a diskutovat o významu vzorů rolí a genderově korektním jazyce.
- Použijeme šablonu pexesa z webu www.wien.gv.at/menschen/frauen/stichwort/bildung/educationbox/pdf/educationbox2015-memospiel.pdf a necháme své žáky a žákyně hrát hru. Poté se zeptáme, zda znají všechna povolání / činnosti z pexesa, zda znají lidi, kteří na těchto pozicích pracují či vykonávají tyto činnosti, a proč jsou některé práce / činnosti vykonávány většinou muži nebo ženami.
- Předložíme list se seznamem aktivit (Toolbox Einkommensschere, 2007, s. 28):
 - Otec odjíždí do své firmy v 7 hodin ráno a vrátí se domů v 7 hodin večer.
 - Babička je nemocná. Matka k ní odjíždí odpoledne, aby se s ní šla projít a nakoupit jídlo.
 - Pracuješ v nemocnici jako zdravotní sestra.
 - Pomáháš kolegovi udělat doma novou koupelnu.
 - Každou čtvrtéční noc hlídáš dítě sousedům.
 - Vyměňuješ pneumatiky u otcova auta.
 - Vysáváš koberec v obývacím pokoji.
 - Měníš pleny své malé sestře.
 - Odpoledne vezmeš svého malého bratra na hřiště.
 - Tvůj otec je nemocný, zůstaneš doma, uvaříš mu čaj a něco k jídlu.
 - Tvoje matka sedí doma v obývacím pokoji a píše novinový článek pro církevní časopis.
 - Tvoje matka jde nakoupit do obchodu potravin.
 - Tvůj otec dnes vaří špagety s rajčatovou omáčkou.
 - Tvůj dědeček čistí okna vaší zimní zahrady.
- Požádáme žáky a žákyně, ať si přečtou jednotlivé věty a ve skupinách diskutují, zda se jedná o práci, nebo ne, případně proč. Poté prodiskutujeme výsledky a mluvíme o placené práci a neplacené práci, o tom, jak je to spojeno s genderem a jaké důsledky může mít dělba práce (Toolbox Einkommensschere, 2007, s. 28).
- Ujistíme se, že očekáváme stejné kompetence od všech svých žáků a žákyní (např. nežádáme jen silné chlapce, když potřebujeme přemístit stoly, jen dívky, když je potřeba se o něco postarat, nebo chlapce, když jsou nutné technické dovednosti).
- Pozveme do třídy / školy lidi, kteří pracují v oboru, jenž je méně typický pro jejich pohlaví (např. tesařka, zdravotní bratr, pilotka, muž na rodičovské dovolené). Necháme je vyprávět o jejich práci a zkušenostech (můžeme předem vyzvat studující, aby si připravili otázky, které chtějí položit).
- Přečteme studujícím příběhy lidí, kteří pracují v oboru, jenž je méně typický pro jejich pohlaví.

Tip

Připravte stůl s dalšími materiály, brožurami, složkami, videi na počítači atd. s tématy relevantními pro všechny předměty, jako jsou šikana, rasismus, LGBTIQ* atd.

Zdroje

Toolbox Einkommensschere. (2007). Mädchenzentrum Amazone. Dostupné z https://www.amazone.or.at/images/fr_jobplan/M_Toolbox.pdf

Kaiser, A., & Wigger, M. (2000). *Beispiele für die Arbeit in einer jungen- und mädchengerechten Grundschule [Examples of work in a primary school suitable for boys and girls]*. Niedersächsisches Landesinstitut für Fort- und Weiterbildung im Schulwesen und Medienpädagogik.

Plán doplňkového výukového programu

Zadání: Navrhňte program volnočasové aktivity – může se jednat o exkurzi, komunitní den, společenskou aktivitu či návštěvu instituce, program může být určen pro třídu, menší skupinu, ročník, celou školu apod. Navrhovaná aktivita by neměla být primárně zaměřena na genderovou rovnost, ale při procesu plánování by měla být zohledněna genderová perspektiva a prvky feministické pedagogiky.

Cíle (Stanovte konkrétní, proveditelné / ne příliš obecné edukační cíle, ve kterých se objevuje otázka genderu. Čím konkrétněji, tím lépe.):

Metody (Vytvořte metody vhodné pro dosažení stanovených cílů; nemělo by se jednat o konkrétní aktivity.):

Aktivity (Podrobnosti volnočasového programu – uveďte časový rozvrh konkrétních aktivit; můžete pokračovat na další stránce):

Připravte tematický plán pro sérii 4–5 třídnických hodin, ve kterých se zaměříte na otázky genderové rovnosti. Tematický plán není ani tak plánem konkrétních lekcí, ale spíše plánem témat a metod. Ujistěte se, že při plánování aplikujete zásady feministické pedagogiky.

Obecné cíle (konkrétní vzdělávací cíle, kterých by měli žáci a žákyně během těchto hodin dosáhnout):

Hlavní téma:

Poznámky					
Vybavení					
Metody					
Témata					
Čas					

Připravte tematický plán pro sérii 4–5 hodin, ve kterých se zaměříte na téma sexuality (mohou to být třídnické hodiny, hodiny předmětů nebo mix obou). Tematický plán není plánem konkrétních lekcí, ale spíše plánem témat a metod. Ujistěte se, že v návrhu aplikujete zásady feministické pedagogiky.

Obecné cíle (konkrétní vzdělávací cíle, kterých by měli žáci a žákyně během těchto hodin dosáhnout):

Poznámky					
Vybavení					
Metody					
Témata					
Čas					

Připravte podrobný plán výuky, jenž se vztahuje k aktuálnímu tématu předmětu, který vyučujete. Aplikujte perspektivu genderové rovnosti a principy feministické pedagogiky (témata, zpracování, metody). Lekce by neměla být primárně zaměřena na gender, ale měla by poskytnout prostor pro diskusi o genderových aspektech probíraného tématu.

Hlavní vzdělávací cíle (čeho chcete, aby žáci a žákyně během hodiny dosáhli) a získané kompetence (znalosti, dovednosti, postoje):

Poznámky					
Vybavení					
Metody					
Témata					
Čas					

Genderově férová třída

Zjistěte, zda je vaše třída férová vůči chlapcům i dívkám pomocí tohoto testu genderové rovnosti.

- ✓ Podporuji kooperativní učení v genderově smíšených skupinách promícháváním zasedacího pořádku mezi dívkami a chlapci a vyhýbáním se rozdělování žáků a žákyň do skupin podle pohlaví?¹²
- ✓ Pohybuji se po celé třídě a povzbuzuji děti, aby si hrály a pracovaly netradičním způsobem?
- ✓ Pokládám otázky stejnou měrou dívkám i chlapcům, vyvolávám postupně, oslovuji žáky a žákyně jménem a dávám pozor na to, aby každý měl stejný čas na svou odpověď?
- ✓ Poskytuji pomoc a důkladné vedení dívkám stejně jako chlapcům?
- ✓ Očekávám od dívek a chlapců stejný výkon?
- ✓ Zvu do třídy návštěvy s netradičními povoláními?
- ✓ Ukáznu dívky a chlapce stejným způsobem a stejně často?
- ✓ Podněcuji genderové otázky nebo o nich diskutuji s žáky a žákyněmi, když se ve škole objeví situace související s genderovou rovností?
- ✓ Podporuji fyzickou aktivitu v netradičních genderových rolích? Povzbuzuji například dívky, aby hrály fotbal, nebo chlapce, aby hráli tleskácké hry?
- ✓ Píši své testy genderově neutrálním způsobem?
- ✓ Vyvažuji nebo střídám přidělování vedoucích rolí a pomocných pozic chlapcům i dívkám?
- ✓ Zadávám rovnoměrně mezi obě pohlaví další úkoly ve třídě (zvedání nebo odnášení židlí a psacích stolů, úklid, pochůzky)?
- ✓ Používám knihy, počítačové programy a další studijní materiály, které neobsahují stereotypní genderové role?
- ✓ Odhaluji stereotypní jednání na základě genderových rolí, když se s ním setkám v učebních materiálech?
- ✓ Poskytuji dostatek času na činnosti zaměřené na řešení problémů?

Zdroj:

Chandler, P. S. (1994). The gender equity quiz. *Learning*, 22(5), 57.

12/ Pozor: Tišší dívky jsou často sesazovány s hlučnějšími chlapci, aby hodina byla pro vyučující zvladatelnější a snazší. Toto není genderově citlivá pedagogika, ale využívání dívek k tomu, aby měly vyučující jednodušší práci. Tímto způsobem se však chlapci nenaučí zodpovědnosti za své chování. Proto používejte smíšeného zasedacího pořádku citlivě a po domluvě s žáky a žákyněmi. Zasedací pořádek měňte pravidelně po pár týdnech.

- ✓ Oceňuji rozmanitost.
- ✓ Nevěřím tvrzení *Výjimka potvrzuje pravidlo*.
- ✓ Vyhýbám se používání stereotypních tvrzení:
Chlapci dělají / jsou / mohou / nemohou...
Dívky dělají / jsou / mohou / nemohou...
- ✓ Rozšiřuji hranice „normálního“ dívčího a „normálního“ chlapeckého.
- ✓ Uvědomuji si, že stereotypní výroky o dívkách a chlapcích vyslovené nahlas mohou vyvolat takzvané sebenaplňující proroctví.
- ✓ Respektuji situaci, kdy se někdo cítí spokojený s tradičním chápáním genderových rolí.
- ✓ Nepoužívám generický mužský rod, když oslovuji všechny děti ve své třídě nebo když odkazuji na osoby ženského pohlaví.
- ✓ Respektuji a učím žáky a žákyně respektovat menšinové názory.
- ✓ Definuji pravidla pro práci a spolubytí společně s dětmi. Tato pravidla jsou vystavena na viditelném místě.
- ✓ Společně se žáky a žákyněmi definujeme strategie proti obtěžování. Trvám na dodržování těchto pravidel a netoleruji žádnou formu sexistického chování.
- ✓ Mluvím s dětmi o genderu.
- ✓ Při hraní nerozděluji třídu na dívky a chlapce.
- ✓ Posiluji partnerství mezi vyučujícími a dětmi.
- ✓ Dovoluji dětem zažít jejich nezávislost.
- ✓ Usiluji o genderově vyvážené osnovy.
- ✓ Sleduji aktivitu dívek a chlapců ve třídě.
- ✓ Sleduji frekvenci oslovování dívek a chlapců.
- ✓ Nabízím možnosti těm, kteří „jsou slyšet“, i „tichým“ dětem.
- ✓ Při hodnocení podobného výkonu dívek a chlapců dávám pozor na dvojí standardy.

Zdroj:

Babanová, A. (s. a.). *Strategie genderové citlivosti pro vyučující*. [cit. 2020-05-10].
Dostupné z https://drive.google.com/file/d/0BwmtSPKq_uxZQk43MjVmNXhtMUE/view

Prezentace:**Snímek 1:**

Tři hlavní aspekty feministické pedagogiky:

1. Hlas
2. Moc/hierarchie
3. Znalosti, učení, výuka

Snímek 2:

Hlas

- Kdo mluví ve třídě? Proč?
- Kdo nemluví ve třídě? Proč?
- Čí hlas vyučující slyší/neslyší?
- Jaký hlas s kým vyučující používá?
- Jak lze zajistit, aby všichni mluvili a všechny hlasy byly slyšeny vyučujícími i studujícími?

Snímek 3:

Moc/hierarchie

- Uvědomovat si mocenské vztahy mezi vyučujícími a studujícími a přemýšlet o nich.
- Uvědomovat si mocenské vztahy mezi studujícími (kdo mluví?).
- Jak může být vytvořeno vzdělávací prostředí, ve kterém je každý angažovaný a odpovídá za své učení, v prostředí s nerovnými mocenskými vztahy?
- Hierarchie dospělý / dospělý na univerzitách vs. hierarchie dítě / dospělý ve školách – v jakých institucích lze hierarchické vztahy změnit? Jak a do jaké míry?
- Odpovědnost za rozdělení moci v zájmu společného učení.

Snímek 4:

Znalosti, učení, výuka

- Které znalosti se považují za legitimní? Kdo vytváří znalosti?
- Důležitost osobních znalostí a zkušeností, včetně těch v učebních osnovách – jak můžeme využít osobní znalosti a zkušenosti pro výuku a učení?
- Na čí osobní znalosti a zkušenosti záleží (hlas, moc/hierarchie)?
- Měl/a by učitel/ka přinést své osobní znalosti a zkušenosti do třídy? Zranitelnost, autentičnost (reflektující mocenské vztahy).
- Jak můžeme vytvořit studentskou komunitu, ve které je sdílení osobních znalostí a zkušeností bezpečné a užitečné?
- Facilitace transformačního učení (např. konfrontace stereotypů, rozšiřování perspektiv, rozpoznávání rozmanitosti perspektiv, motivace ke změně).
- Zviditelnění neviditelných skupin a znalostí (např. ženy v historii).

Snímek 5:

- Jak mohou být tyto body a otázky zavedeny do školního vzdělávání?
- Jak můžeme aplikovat principy a metody feministické pedagogiky v naší pedagogické praxi?

Zdroje k genderově citlivému vzdělávání – odkazy a materiály

Materiály k genderově citlivému vzdělávání z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR:	Prostor pro poznámky zúčastněných
<p>Pomůcka při posuzování genderové korektnosti učebnic.</p> <p>https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/pomucka-pri-posuzovani-genderove-korektnosti-ucebnic</p>	
<p>Valdrová J., Knotková-Čapková, B., & Paclíková P. (s. a.). <i>Kultura genderově vyváženého vyjadřování</i>. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.</p> <p>Dostupné z http://data.idnes.cz/soubory/studium/a100125_bar_gender_prirucka.pdf</p>	

Materiály k genderově citlivému vzdělávání od jiných organizací a autorů:	
<p>Babanová, A. (2019). <i>Dvanáct ověřených metod pro rozvoj kolegiální spolupráce</i>. Gender Studies, o. p. s.</p> <p>Dostupné z https://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/dvanact-overenych-metod-a4-web-opr-publicita.pdf</p>	
<p>Skálová, H. (Ed.) (2008). <i>Genderovou optikou: zaměřeno na český vzdělávací systém</i>. Gender Studies, o. p. s.</p> <p>Dostupné z http://genderstudies.cz/download/vzdelavani.pdf</p>	
<p>Babanová, A., & Miškolci, J. (2007). <i>Genderově citlivá výchova: Kde začít? Žába na prameni</i>, o. s.</p> <p>Dostupné z https://drive.google.com/file/d/0B6Wj3D3_XLIVT2Vod0tEN0tZTjA/view</p>	
<p>Smetáčková, I. (2007). <i>Příručka pro genderově citlivé vedení škol</i>. Otevřená společnost, o. p. s.</p> <p>Dostupné z https://www.otevrenaspolecnost.cz/knihovna/otevrenka/prosazovani-genderove-rovnosti/genderove-citlive-vedeni-skol.pdf</p>	

LGBTIQ*	
Smetáčková, I., & Braun R. (2009). <i>Homofobie v žákovských kolektivech</i> . Úřad vlády České republiky. Dostupné z https://www.vlada.cz/assets/udalosti/homofobie_web.pdf	
Trans*parent z. s. Dostupné z https://www.transparentprague.cz/	
PROUD platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu. Dostupné z http://proud.cz/	

Další zdroje, např. sexuální násilí	
Konsent, z. s. Dostupné z https://konsent.cz/	
Profem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o. p. s. Dostupné z https://www.profem.cz/cs	
Dlouhá, M., Svatošová, M., & Tenglerová H. (2016). <i>Analýza genderově podmíněného kybernásilí v ČR</i> . Úřad vlády České republiky. Dostupné z https://www.tojrovnost.cz/images/analyzy/Analiza-genderove-podmineneho-kybernasili.pdf	

Informace pro řízenou diskusi

Existují různé formy násilí páchaného na dívkách ve spojitosti se školou – některé z nich zahrnují:

- šikanu: fyzické násilí ze strany chlapců zaměřené na dívky;
- šikanu: fyzické násilí ze strany dívek zaměřené na dívky;
- šikanu: slovní násilí ze strany chlapců zaměřené na dívky;
- šikanu: slovní násilí ze strany dívek zaměřené na dívky;
- tělesné tresty od vyučujících (přestože jsou v mnoha zemích nezákonné);
- násilí v partnerství u náctiletých ze strany (bývalých) partnerů;
- homofobní šikanu;
- kybernásilí, online obtěžování:
 - *revenge porn* = *image-based sexual violence*, tj. sexuální násilí skrze snímky (sexuální fotografie nebo videa zveřejněná jako forma pomsty, i když původně byly zaslány konsenzuálně);
 - *creepshots* = fotografie ženy v atraktivních nebo vyzývavých polohách pořízené bez jejího vědomí nebo souhlasu (např. *upskirt* – záběry zpod sukní nebo z toalety, záběry velkého výstřihu, klínu nebo hýždí);
 - *online grooming* = sexuální vykořisťování dětí (dospělý nebo dospívající kontaktuje dívky online, často pomocí falešných profilů – *catfishing* – k navození intimního emočního vztahu se záměrem komercializovat sexuální snímky dívek, případně i dívky samotné; známé také jako *lover boy* fenomén);
- sexuální obtěžování a zneužívání dívek učiteli, lektory, školními pracovníky; vstupování do intimního vztahu se studentkou;
- obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování (dětská prostituce): další forma *lover boys* – kuplíři čekající na dívky před školami, dětskými domovy, diagnostickými nebo výchovnými ústavy, aby z nich udělali prostitutky.¹³

Násilí páchané na dívkách ve spojitosti se školou se může odehrávat:

- v areálu školy;
- po cestě do školy a ze školy;
- v okolí areálu školy;
- v kyberprostoru (souvisí s násilím ve škole, protože děti jsou online na cestě do školy i přímo ve škole).

Prevence násilí páchaného na dívkách ve spojitosti se školou by měla být prioritou vzhledem k potenciálním negativním důsledkům, mezi které řadíme:

1. individuální dlouhodobé, dalekosáhlé negativní důsledky v různých oblastech:
 - fyzické zdraví a pro zdraví rizikové chování (např. zranění, pohlavně přenosné choroby, nechtěné těhotenství, poruchy příjmu potravy);
 - duševní zdraví (např. deprese, posttraumatická stresová porucha, disociace, sebepoškozování, sebevražedné myšlenky a pokus o sebevraždu);
 - násilí (reprodukce násilí a násilí páchaného na druhých, např. konflikt se zákonem, násilí na intimním partnerovi či partnerce, mezigenerační reprodukce násilí);
 - vzdělávání (např. nedostatek soustředění, neschopnost studovat, předčasné ukončení školní docházky).
2. negativní finanční důsledky: dlouhodobé vysoké náklady související se zdravotními problémy, náklady na trestní řízení;
3. negativní důsledky pro rodinu, komunitu a společnost.

Násilí páchané na dívkách ve spojitosti se školou (známé také jako genderově podmíněné násilí) je posilováno:

- pornokulturou, znásilňovací kulturou (snadno dostupnou online);

13/ V této aktivitě se zaměřujeme na dívky, ale tyto druhy násilí mohou zažít i chlapci a intersexuální děti.

- domácím násilím v rodině;
- přehnaně sexuálními a/nebo násilnými výjevy v populární kultuře (texty a klipy rapových/hiphopových písní atd.);
- přehnaně sexuálními trendy módy a krásy pro dívky (make-up, určité styly oblečení pro země bez školních uniforem);
- předsudky a nesnášenlivosti vůči homosexuálním a bisexuálním lidem, homofobií.

Doporučená preventivní opatření v oblasti násilí páchaného na dívkách ve spojitosti se školou:

Například: *celoškolní přístup* OSN – spolupráce mezi žáky a žákyněmi, učiteli a učitelkami, podpůrnými pracovníky a pracovníci školy, řediteli a ředitelkami a zástupci a zástupkyněmi, místní komunitou či vládními vzdělávacími úřady. Tento přístup má osm prvků tzv. minimálního standardu:

1. efektivní vedení školy a zapojení komunity do vytváření bezpečného, genderově férového učebního prostředí;
2. stanovení a implementování kodexu chování;
3. budování kapacit vyučujících a všech pedagogických pracovníků a pracovníc;
4. posilování informovanosti dětí ve smyslu jejich práv, participace a genderové rovnosti;
5. zlepšení v oblasti ohlašování incidentů, monitorování a odpovědnosti;
6. řešení incidentů;
7. bezpečný prostor ve škole a jejím okolí;
8. zapojení rodičů.

Zdroje

A whole school approach to prevent school-related gender-based violence: Minimum Standards and Monitoring Framework. (s. a.). United Nations Girls' Education Initiative. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/1VJuzyS3L1ZLI0udemaiW1ZWUQIaWegQx/view>

Global Guidance on Addressing School-related Gender-based Violence. (2016). UNESCO, UN Women. Dostupné z <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2016/global-guidance-on-addressing-school-related-gender-based-violence-en.pdf?la=en&vs=4311>

#HerNetHerRights Mapping the state of online violence against women. (2017). European Women's Lobby. Dostupné z https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherights_report_2017_for_web.pdf

#HerNetHerRights Resource Pack on ending online violence against women and girls in Europe. (2017b). European Women's Lobby. Dostupné z https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherights_resource_pack_2017_web_version.pdf

Doporučená literatura pro další diskusi

Convention on the Rights of the Child. (1990). Dostupné z <https://www.unicef.org/sites/default/files/2019-04/UN-Convention-Rights-Child-text.pdf>

Council of Europe (2007). *Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse.* Dostupné z <https://rm.coe.int/protection-of-children-against-sexual-exploitation-and-sexual-abuse/1680794e97>

Beijing Declaration and Platform for Action. (1995). Dostupné z [https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing Declaration and Platform for Action.pdf](https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing%20Declaration%20and%20Platform%20for%20Action.pdf)

Convention on the elimination of all forms of discrimination against women in brief for adolescents. (2011). UNICEF. Dostupné z [https://www.unicef.org/gender/files/CEDAW In Brief For Adolescent-Web Version.pdf](https://www.unicef.org/gender/files/CEDAW_In_Brief_For_Adolescent-Web_Version.pdf)

Council of Europe (2011). *Protecting children from sexual violence – A comprehensive approach.* Dostupné z https://www.coe.int/t/dq3/children/lin5/WhatWeKnow/Publication_en.asp

ČÁST 1**Příběh Katky**

1. Katce je 28 let. S manželem Samem má dvě děti ve věku tří a sedmi let.
2. Když byla Katka dítě, často byla svědkem, jak její otec bil matku. Někdy častěji než jednou týdně. Jak si Katka pamatuje, její matka občas musela jít k lékaři se zraněním.
3. Katka se provdala za Sama, když jí bylo 20 let. Sam dříve několikrát zmínil, že se bude starat o jejich peníze, protože Katka financím nerozumí. Dal jí jen dost peněz na jídlo a Katka mu vždy musela hlásit, za co peníze utratila. Katka si myslela, že to je v pořádku, protože Sam vydělával víc a ve finančních záležitostech opravdu nebyla dobrá.
4. V prvním roce jejich manželství Katka otěhotněla. Tehdy jí Sam začal říkat, že neumí udržet dům v pořádku a že má opravdu štěstí, že ho má, protože by ji nikdo jiný nechtěl.
5. Po narození prvního dítěte začal Sam Katku bít. Říkal, že Katka miluje víc dítě než jeho.
6. Katka navštívila svou matku, aby se jí svěřila, že ji Sam bije. Její matka řekla, že to je součást manželství a že se musí naučit bití přijímat. „Žena potřebuje svého manžela,“ řekla.
7. Starší syn se Katce svěřil, že se svého otce bojí, protože na něj hodně křičí a někdy ho i plácne. Katka se synem promluvila o tom, že se ho také bojí, ale že dítě potřebuje otce.
8. Katka řekla jedné ze svých kolegyní v práci, že ji její manžel bije a že potřebuje pomoc. Její kolegyně to řekla ostatním spolupracovníkům a spolupracovnicím, kteří to také řekli dál atd. Ještě ten samý večer všichni na pracovišti Katku pomlouvali.
9. Protože Katka často v práci chyběla bez jakéhokoliv vysvětlení, vyhodili ji. Nyní nemá žádné peníze a má pocit, že neexistuje šance změnit svou situaci.

Otázky: Katko, proč musíš takto žít? Proč neopustiš manžela?

(Krátká pauza, „Katka“ může odpovědět, ale nemusí.)

10. V časopise pro ženy Katka četla o ženě, která odešla z násilného vztahu. Vedle článku byly uvedeny také detaily o lince důvěry.
11. Katka se rozhodla, že už dál nebude snášet bití. Zavolala na linku důvěry a dlouho se bavila s pracovnící linky, která jí mimo jiné řekla, že má právo na bezpečnost a že problém není v ní. A že bohužel násilí ze strany intimního partnera je opravdu rozšířené.
12. Jednoho večera Katka poprvé upřímně mluvila se svým starším synem o tom, jak se bojí násilného chování jeho otce a že to chce změnit.
13. Po několika týdnech přemýšlení zavolala Katka své sestře a požádala ji, zda se k ní může nastěhovat i se svými syny. Její sestra už před lety vzdala řešení Katčiny situace, a tak teď byla šťastná, že Katka vzala situaci do svých rukou a začala problém řešit.
14. Jednoho odpoledne se Katka sbalila a společně se svými syny se přestěhovala do domu své sestry. Společně přemýšleli, co by udělali, kdyby se Sam objevil u sestry a pokusil se přinutit Katku a jejich syny, aby se k němu vrátili.
15. Katka začala hledat práci. Zeptala se mezi svými známými, koupila si nějaké časopisy s inzercí a oprášila své počítačové dovednosti.
16. Není to tak dávno, co Katka navštívila právníka a zeptala se, jak získat právo na péči o děti. Mluvili také o tom, jak může zahájit rozvodové řízení.
17. Katka si našla vhodnou práci.
18. Když obdržela první plat, zaplatila pronájem bytu a odstěhovala se z domu své sestry.

Zdroje

Kate's story (s. a.). In *Gender Matters – A manual on addressing gender-based violence with young people* (s. 114–120). Council of Europe. Dostupné z http://www.eycb.coe.int/gendermatters/pdf/GMCH4_7.pdf

Jak daleko bys zašla?**Příběh pro dívky o vztahu dospívajících**

1. Jsi na večírku u kamarádky a vidíš chlapce, který se ti líbí. Často se na tebe dívá a usmívá se na tebe. Úsměv mu opětuješ.
2. O dva týdny později se s ním náhodou setkáš v autobuse. Mluvíte spolu a okamžitě se ti líbí. Zjistíš, že je ve třídě tvé kamarádky nový a už několikrát byl venku se skupinou jejích přátel.
3. Říká, že by tě chtěl znovu vidět a poprosí tě o tvé mobilní číslo.
4. Další den dostaneš SMS s otázkou, zda bys s ním a ostatními přáteli ze skupiny nechtěla jít v sobotu večer do města.
5. Večer je skvělý a dobře se spolu bavíte. Je okouzující, vypadá dobře a máš pocit, že ti ostatní holky závidí, protože se o tebe tak zajímá.
6. Začnete se častěji setkávat, více se poznávat a uvědomíš si, že ses do něj zamilovala a on do tebe. Vidíte se téměř každý den. Po škole na tebe obvykle čeká a doprovází tě domů.
7. Volá ti velmi často, zajímá se o to, co právě děláš a s kým jdeš ven.
8. Všimneš si, že se mu nelíbí, když něco děláš večer bez něho – například pokud chceš jít ven se svými kamarádkami. Pak je vždy ve špatné náladě a má k tvým kamarádkám hloupé připomínky.
9. Proto se spolu často hádáte. Například jednoho dne chceš jít se svými kamarádkami na koupaliště. Zlobí se a řekne ti, že nechce, abys šla. Po této hádce se ti omlouvá a vysvětluje, že je to kvůli ostatním klukům, kteří by tě viděli „polonahou“.
10. Pak je zase na chvíli všechno moc krásné. Je něžný, zahrnuje tě komplimenty a ty si všímáš, jak moc tě miluje. Ale potom se opět pohádáte, protože bys chtěla strávit jeden večer se svými kamarádkami. Myslí si, že ho podvádíš s jiným klukem, a proto nechceš, aby šel s tebou.
11. Poté se tě zeptá, co jsi přesně dělala a kdo tam byl s tebou. Řekneš mu to, ale nevěří ti.
12. O tvých kamarádkách mluví škaredě a říká, že nechce, aby ses s nimi vídala. Mají prý na tebe špatný vliv. Obzvláště a zjevně nemá rád tvou kamarádku Sonju. Nazývá ji „děvkou“. Řekneš mu, ať přestane urážet tvou kamarádku, ale přesto si udržuješ od Sonji určitý odstup, jen aby se nezlobil.
13. Během několika dalších dnů se chová, jako by se nic nestalo, je na tebe moc milý, a dokonce ti dává dárky. Na chvíli spolu opravdu dobře vycházíte. Splní ti každé přání a cítíš se opravdu dobře.
14. Žalí velmi snadno – například když tě vidí, jak mluvíš s ostatními chlapci po škole, když na tebe čeká. Uráží tě teď častěji ubližujícími slovy, a když jednou hlasitě křičel a nakláněl se na tebe, tak ses ho dokonce bála.
15. Ale odpoledne se znovu omlouvá. Říká, že ztratil kontrolu a že jsi pro něj tak důležitá, že nemůže vystát myšlenku, že by tě měl někdo jiný taky rád.
16. Říká, že k němu patříš, a proto bys už bez něj neměla nikam chodit; prostě to nemůže vydržet. Říká, že jinak se s tebou rozejde.
17. Po školním festivalu, na který jsi šla bez něj, na tebe čeká u vchodových dveří a vyčítá ti to. Křičí na tebe, je víc a víc našťvaný a udeří tě do tváře.
18. Další den dostaneš SMS, ve které se omlouvá a přísahá, že se to už nikdy nestane. (Köberlein et al., 2008, s. 29–30)

Zdroje

Köberlein, L., Tóth, G., Saringen, P., Hahn, S., Krohe-Amann, A., Gaiser, H., Stanic, T., Rösslhuber, M., & Messner, S. (2010). *Heartbeat: Relationships without violence*. Dostupné z http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/Manual_heartbeat_relationships_without_violence.pdf

DOTAZNÍK O ATRIBUCÍCH/PŘEDPOKLADECH

Pokud se chcete dozvědět více o předpokladech svých žáků a žákyň (v souvislosti s úspěchem/neúspěchem a pohlavím), můžete je před odevzdáním domácího úkolu nebo testu požádat o vyplnění následujícího dotazníku.

Myslíš si, že jsi napsal*a dobrý domácí úkol / test?

Jaké známky _____ / kolika bodů _____ si myslíš, že jsi dosáhl*a?

Při vracení úkolu nebo testu se v závislosti na jejich úspěchu nebo neúspěchu můžete zeptat

(rozhodneme, zda žáci a žákyně mají na papír uvést své jméno, nebo pouze pohlaví):

Tvůj domácí úkol / test byl (velmi) dobrý. Podle tvého názoru to bylo proto, že...

- ☐ úkoly byly snadné
- ☐ jsi předem hodně studoval*a
- ☐ se v tomto předmětu považuješ za šikovného*šikovnou
- ☐ si myslíš, že jsi měl*a štěstí
- ☐ jiné: _____

Bohužel, tvůj domácí úkol / test nebyl tak dobrý. Podle tvého názoru to bylo proto, že...

- ☐ úkoly byly obtížné
- ☐ ses předem dost neučil*a
- ☐ se v tomto předmětu považuješ za nešikovného*nešikovnou
- ☐ si myslíš, že jsi měl*a smůlu
- ☐ jiné: _____

JINÁ VARIANTA:

- ☐ Tvůj domácí úkol / test byl (velmi) dobrý – kdo nebo co odpovídá za tento úspěch? Ty nebo něco jiného či někdo jiný? Odpověď napiš do několika řádků:

- ☐ Bohužel tvůj domácí úkol / test nebyl tak dobrý – kdo nebo co odpovídá za tento nezdar? Ty nebo něco jiného či někdo jiný? Odpověď napiš do několika řádků:

Atribuce jsou subjektivní vysvětlení příčin výsledků jednání.

- „Příčinou, že jsem v testu dosáhl*a dobrého skóre, bylo čisté štěstí. Přesně tyto otázky, které byly v testu položeny, jsem studoval*a.“ (externí – variabilní)
- „Jsem prostě moc hloupý*hloupá na matematiku.“ (vnitřní – stabilní)
- „Dostal*a jsem špatnou známku, protože mě učitel*ka nemá rád*a.“ (externí – spíše stabilní)
- „Tentokrát to fungovalo, hodně jsem se na test učil*a.“ (interní – variabilní)

Úspěch nebo neúspěch lze vysvětlit odlišně – jednotlivá vysvětlení (viz příklady výše) se nazývají atribuce. Mohou pocházet z „vnějšku“ (např. když učitel*ka dává zpětnou vazbu) nebo z „vnitřku“ (způsob, jakým sami žáci a žákyně vysvětlují své úspěchy nebo neúspěchy). Lze je dělit na stabilní a variabilní.

Výzkumy (většinou v oblasti STEM) ukazují následující.

Dívky připisují:

- dosažený úspěch spíše proměnným faktorům: úsilí (interní) nebo štěstí (externí);
- nezdar spíše stabilním faktorům: nedostatek schopností.

Tento model atribucí je považován za obstrukční (např. pokud si myslíte, že nedostatek schopností je příčinou neúspěchu, je velmi obtížné to změnit).

Chlapci připisují:

- dosažený úspěch spíše interním faktorům: vlastním schopnostem;
- nezdar spíše vnějším faktorům (smůla, obtížný úkol) nebo interním, proměnným faktorům (nedostatečné úsilí).

Tento model atribucí je považován za konduktivní (např. pokud se domníváte, že nedostatečné úsilí je příčinou neúspěchu, můžete to změnit).

Vyučující mohou vůči svým žákům a žákyním vyjadřovat nežádoucí atribuce:

- Očekávají, že dívky budou motivované a disciplinované. Špatný výkon dívek přičítají nedostatku talentu.
- Častěji viní chlapce za jejich chování. Špatný výkon chlapců často přičítají jejich nedostatečné motivaci nebo úsilí.
- Golemův efekt – pokud vyučující očekávají od dětí negativní výkon, žáci a žákyně reagují snížením výkonu. Pozitivní efekt se nazývá Pygmalion efekt – pokud vyučující očekávají od dětí pozitivní výkon, žáci a žákyně reagují zvýšením výkonu.

Pro utváření atribucí je důležité také prostředí:

- Je vyučovací předmět vnímán jako „mužský“ předmět?
- Jaké genderové představy si vyučující spojují s předmětem?
- Jaké genderové představy si rodiče spojují s předmětem?
- Považují žáci a žákyně předmět za slučitelný s jejich vlastní genderovou rolí / genderovou identitou?

Albert Ziegler (2002, s. 91, 93) píše o *reatribucích*, které mají žákům a žákyním umožnit dosáhnout příznivějších atribucí:

- „Pokud byl příspěvek žáka či žákyně úspěšný, vyučující může:
 - zdůraznit vynaložené úsilí (např. *Velmi dobře ses připravila*).
 - přímo vyzdvihnout schopnost nebo talent (např. *Tohle téma se pro tebe zdá být vhodné*).
 - poskytnout informace o stabilitě výkonu (např. *Znovu jsi to udělala skvěle*).
 - poskytnout informace o úrovni obtížnosti úkolu a zdůraznit tak úspěch, který se blíží atribuci talentu (např. *Většina žáků a žákyň s tím měla potíže*).
- Pokud byl příspěvek žáka či žákyně neúspěšný, vyučující může:
 - odkázat na nedostatek vynaloženého úsilí (např. *Musíš se na to podívat znovu*).
 - poukázat na vysokou míru obtížnosti úkolu a minimalizovat tak význam neúspěchu (např. *Většina žáků a žákyň s tím měla potíže*).
 - zmínit nízkou četnost selhání (např. *To bylo jen uklouznutí*).
- Pokud žák či žákyně:
 - velmi podceňuje svůj výkon, vyučující by měl*a poskytnout zpětnou vazbu, která především posiluje sebeúctu žáka či žákyně.
 - velmi nadhodnocuje svůj výkon, vyučující by měl*a poskytnout zpětnou vazbu, která především posiluje motivaci žáka či žákyně.
 - má realistické hodnocení svého výkonu, měl*a by vyučující poskytnout vyváženou zpětnou vazbu, která posiluje motivaci a sebeúctu žáka či žákyně.“

Zdroje

Ziegler, A. (2002). Auf der Suche nach den Quellen der Geschlechtsunterschiede im MNT-Bereich [Searching for the sources of gender differences in the field of STEM]. In H. Wagner (Ed.), *Hoch begabte Mädchen und Frauen [Highly gifted girls and women]* (s. 85–97). Bad Honnef: K. H. Bock.

DOTAZNÍK – NÁVRHY NA POZOROVÁNÍ HODIN**1. Jak aktivně se žáci a žákyně účastní výuky?**

- 1.1. Jaká rozdělení úkolů jsou pozorovatelná mezi žáky a žákyněmi při skupinové práci / prezentacích? (Jak souvisejí se stereotypním přiřazením mužských a ženských rolí?)
- 1.2. Jaký druh skupinového chování je při výuce pozorovatelný? (Kdo z žáků a žákyně častěji plánuje a navrhuje, kdo z nich píše zápisy, kdo přednáší nebo často mluví, kdo je tichý a rezervovaný?)

2. Jak vyučující komunikuje s žáky a žákyněmi?

- 2.1. Které skupiny žáků a žákyně vyučující často oslovuje? Které z nich oslovuje velmi zřídka?
- 2.2. Jak vyučující věnuje pozornost citlivému jazyku a jak ve své mluvě zohledňuje diverzitu? Vyhýbá se vyučující lingvistické redukci, trivializaci a devalvaci (zjednodušování, banalizaci, znehodnocování)?
- 2.3. Kterí jednotlivci nebo skupiny žáků a žákyně jsou za svou činnost chváleni?
- 2.4. Které skupiny žáků a žákyně jsou ukázněny a napomínány? Jakým způsobem jsou žáci a žákyně vyzýváni k tomu, aby se zapojili do výuky?
- 2.5. Jaké diskuse mezi vyučujícími a třídou a/nebo mezi žáky a žákyněmi se dají pozorovat? Jaké postoje v diskusích převládají, jaké slyšíme méně často a jaké chybějí? Kdo z žáků a žákyně se zdržuje diskuse, kdo má více prostoru k vyjádření?

3. Zvládají všichni žáci a žákyně sledovat vyučovací proces?

- 3.1. Existují pravidla spolupráce a interakce, která povzbuzují k participaci všechny žáky a žákyně?
- 3.2. Jak vyučující při vytváření skupin zajistí to, že žáci a žákyně procvičují opačné role a dovednosti než ty, které používají běžně?

4. Věnuje se vyučující při používání obrázků a textů následujícím bodům?

- 4.1. Jaké životní vzory nabízejí a jaká sdělení obsahují?
- 4.2. Komu a čemu se věnuje pozornost? Kdo chybí?

Zdroje

Otázky 1–3 (upraveny) převzaty z: Arztmann, D., Amon, H., Korenjak, P., Oschina, C., & Wenzl, I. (2017). *Gender_Diversität Handreichung 2017: Diagnoseinstrumente zur gender- und diversitätskompetenten Unterrichtsreflexion [Gender_Diversity handout: Diagnostic instruments for gender- and diversity competent teaching reflection]*. IMST Gender_Diversitäten Netzwerk. Dostupné z https://www.imst.ac.at/app/webroot/files/GD_Handreichung_web_final.pdf

Otázky 2.2 a 4 (upraveny) převzaty z: Arztmann, D., Amon, H., Korenjak, P., Müllner, B., & Oschina, C. (2018). *Gender_Diversität Handreichung 2018: Gender- und Diversitätskompetentes Handeln im Unterricht [Gender_Diversity handout 2018: Gender- and diversity-competent acting in the classroom]*. IMST Gender_Diversitäten Netzwerk. Dostupné z https://www.imst.ac.at/app/webroot/files/GD-Handreichungen/GD_HandreichungII_web.pdf

- Kdo si zabírá kolik prostoru?
- Kdo je kdy hlasitý?
- Kdo se ujímá vedení v malých skupinách?
- Kdo utírá tabuli?
- Kdo řeší technické problémy ve třídě?
- O čem se říkají vtipy?
- Jak se ve skupině rozpozná přijetí/souhlas?
- Jaké jsou znaky outsiderů ve třídě?
- Co dělají dívky a co chlapci, aby byli rozpoznáváni jako dívky a chlapci?
- Jaký jazyk a jaký styl komunikace používají dívky a chlapci (např. kdo se chichotá, pomlouvá, křičí, sedí se zkříženýma nohama, lakuje si nehty, hlasitě mluví, aktivně na sebe upozorňuje, hází věci kolem, trhá sebou, strká do někoho, ukazuje fyzickou dominanci atd.)?
- Jaké tendence vidíte při demonstrování feminity a maskulinity ve třídě?
- Když se zamyslíte nad současným složením skupin ve své třídě, jaké jsou jejich charakteristiky?
- Jaké skupiny jsou ve třídě a jaký vliv mají na prostředí třídy?
- Které znaky spojují tyto skupiny ve třídě a které znaky je rozdělují?
- Jak třída zachází s žáky a žákyněmi, kteří nejsou dominantní? Jak se tito žáci a tyto žákyně chovají v porovnání s ostatními?

Zdroje

Arztmann, D., Amon, H., Korenjak, P., Oschina, C., & Wenzl, I. (2017). *Gender_Diversität Handreichung 2017: Diagnoseinstrumente zur gender- und diversitätskompetenten Unterrichtsreflexion [Gender_Diversity handout: Diagnostic instruments for gender- and diversity competent teaching reflection]*. IMST Gender_Diversitäten Netzwerk. Dostupné z https://www.imst.ac.at/app/webroot/files/GD_Handreichung_web_final.pdf

	Dívky	Chlapci
Kdo zvedá ruku, když chce něco říci?		
Kdo přispívá z vlastní iniciativy (bez přímého vyzvání)?		
Koho vyvolávám, když žáci a žákyně zvednou ruce?		
Koho vyvolávám, když nikdo nezvedne ruku?		
Koho chválím za výkon (výsledek práce)?		
Koho chválím za vlastnosti (píli, disciplínu...)?		
Kdo přerušuje / mluví nahlas?		
Koho musím napomínat?		
Kdo pomáhá?		

Upozornění

V tomto pozorovacím archu jsou zmíněni pouze chlapci a dívky. Ve třídě mohou být děti s intersexuální nebo transgender identitou, takže se rozhodneme, zda chceme přidat sloupec pro „rozmanitě“.

Zdroje

Albrecht, C., Wäscher-Göggerle, V., & Lindermayr, M. (Eds.). (2013). *Mach es gleich!-Mappe [do it now- portfolio]*. Verein Amazone. Dostupné z <https://www.amazone.or.at/machesgleichMappe.pdf>

DOTAZNÍK – PROSTŘEDÍ A PROSTOR PRO UČITELE A UČITELKY

- Jsou místa a prostory, které ve své škole sledujete během přestávek (např. třída, tělocvična, chodba, hřiště, knihovna...), využívány všemi žáky a žákyněmi rovnoměrně, nebo jsou některá místa upřednostňována konkrétními skupinami žáků a žákyně (z hlediska kategorií, jako jsou pohlaví, věk, etnický původ, náboženství, fyzické schopnosti...)?
- Kterých činností se žáci a žákyně účastní během přestávky – hrají roli kategorie, jako jsou pohlaví, věk, etnický původ, náboženství, fyzické schopnosti...? Pokud ano, jak?
- Existují místa a prostory školy, které mohou některé skupiny lidí využívat pouze občas, nebo je nemohou využívat vůbec? Proč?
- Jsou na stěnách učeben, chodeb nebo sálů obrázky slavných lidí? Jsou kategorie jako pohlaví, věk, etnický původ, náboženství, fyzické schopnosti atd. zastoupeny rovnoměrně? V jakém kontextu jsou slavní lidé zobrazení?
- Jsou na stěnách učeben, chodeb nebo sálů obrázky žáků a žákyně? Jsou kategorie jako pohlaví, věk, etnický původ, náboženství, fyzické schopnosti atd. zastoupeny rovnoměrně? V jakém prostředí a při jakých aktivitách jsou žáci a žákyně zobrazováni?
- Při pohledu na informační tabule/nástěnky se zamyslete nad tím, zda je použit genderově citlivý jazyk? Jsou zastoupeny různé jazyky? Pokud existují kresby lidí na informačních cedulích, jedná se o stereotypní, nebo nestereotypní zobrazení?
- Pokud je to možné, přineste fotografie příkladů prostředí a prostorů férových z hlediska pohlaví a rozmanitosti a fotografie prostředí a prostorů neférových z hlediska pohlaví a rozmanitosti.

Zdroje

Dotazník inspirován: Albrecht, C., Wäscher-Göggerle, V., & Lindermayr, M. (Eds.). (2013). *Mach es gleich!-Mappe [do it now- portfolio]*. Verein Amazone.
Dostupné z <https://www.amazone.or.at/machesgleichMappe.pdf>

- Která místa a prostory ve své škole (učebna, tělocvična, chodba, hřiště, knihovna...) můžeš používat?
- Ve kterých z těchto míst a prostorů se cítíš komfortně? Proč?
- Existují místa a prostory, které jsou ti přístupné, ale kde nerad/a pobýváš? Proč?
- Existují místa a prostory školy, které mohou některé skupiny lidí využívat pouze občas, nebo je nemohou využívat vůbec? Proč?
- Dokážeš najít tři obrázky slavných lidí na stěnách své třídy, na chodbách nebo v halách? Kdo jsou tito lidé a v jakém kontextu jsou zobrazováni? Pokud je to možné, poříd fotografií a přines ji s sebou.
- Používají se ve vaší škole informační nápisy s genderově citlivým jazykem?
- Pokud existují kresby lidí na informačních cedulích, vyfotografuj si je a vezmi si je s sebou.

Zdroje

Dotazník inspirován: Albrecht, C., Wäscher-Göggerle, V., & Lindermayr, M. (Eds.). (2013). *Mach es gleich!-Mappe [do it now- portfolio]*. Verein Amazone. Dostupné z <https://www.amazone.or.at/machesgleichMappe.pdf>

DOTAZNÍK

Považujete kurz za užitečný pro svou (budoucí) pedagogickou praxi? Prosíme, označte svou odpověď na stupnici níže: 1 = vůbec ne, 5 = ano, zcela.

1 – 2 – 3 – 4 – 5

Prosíme podrobně! Pokud kurz považujete za užitečný, co pro vás bylo nejužitečnější? Pokud jej nepovažujete za užitečný, co vám chybělo? Pokud si nejste odpovědi jisti, proč?

Získali jste v kurzu dostatečné teoretické znalosti o tématu gender, sexualita a vzdělávání? Prosíme, označte svou odpověď na stupnici níže: 1 = vůbec ne, 5 = ano, úplně.

1 – 2 – 3 – 4 – 5

Máte nějaké otázky nebo připomínky týkající se těchto teoretických znalostí?

Pokud jde o praktické dovednosti a znalosti, považujete kurz za užitečný? Prosíme, označte svou odpověď na stupnici níže: 1 = vůbec ne, 5 = ano, úplně.

1 – 2 – 3 – 4 – 5

Naučili jste se metody a techniky, které můžete použít ve výuce? Pokud ano, považujete je za užitečné? Které metody nebo techniky použijete ve své (budoucí) pedagogické praxi? Vypište je prosím všechny a napište jakékoli připomínky k tomuto tématu.

Co jiného by vám mohlo pomoci být (stát se) genderově citlivým učitelem či učitelkou? Potřebujete více informací, metod, dovedností, školení atp.?

Jak hodnotíte strukturu kurzu?

Jak hodnotíte časové rozvržení kurzu?

Máte nějaké připomínky týkající se struktury kurzu?

Máte nějaké další komentáře pro lektory a lektorky kurzu?

Prosíme, napište jeden nebo dva odstavce osobní reflexe k následujícím otázkám:

- Proč jste se tohoto kurzu zúčastnili?
- Jak jste se v kurzu cítili?
- Co se změnilo a s čím jste se vnitřně ztotožnili?
- Co si z kurzu odnášíte?
- Jak to všechno souvisí s vaší rolí (budoucí*ho) učitelky či učitele?

BIBLIOGRAFIE

- A whole school approach to prevent school-related gender-based violence: Minimum Standards and Monitoring Framework. (s. a.). United Nations Girls' Education Initiative. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/1VJuzys3L1ZLIoudemaiW1ZWUQIaWegQx/view>
- Albrecht, C., Wäscher-Göggerle, V., & Lindermayr, M. (Eds.). (2013). *Mach es gleich!-Mappe [do it now- portfolio]*. Verein Amazone. Dostupné z <https://www.amazone.or.at/machesgleichMappe.pdf>
- Arztmann, D., Amon, H., Korenjak, P., Müllner, B., & Oschina, C. (2018). *Gender_Diversität Handreichung 2018: Gender- und Diversitätskompetentes Handeln im Unterricht [Gender_Diversity handout 2018: Gender- and diversity-competent acting in the classroom]*. IMST Gender_Diversitäten Netzwerk. Dostupné z https://www.imst.ac.at/app/webroot/files/GD-Handreichungen/GD_HandreichungII_web.pdf
- Arztmann, D., Amon, H., Korenjak, P., Oschina, C., & Wenzl, I. (2017). *Gender_Diversität Handreichung 2017: Diagnoseinstrumente zur gender- und diversitätskompetenten Unterrichtsreflexion [Gender_Diversity handout 2017: Diagnostic instruments for gender- and diversity competent teaching reflection]*. IMST Gender_Diversitäten Netzwerk. Dostupné z https://www.imst.ac.at/app/webroot/files/GD_Handreichung_web_final.pdf
- Babanová, A. (s. a.). *Strategie genderové citlivosti pro vyučující [Strategies of Gender Sensitivity for Teachers]*. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/0BwmtSPKq uxZQk43MjVmNXhtMUE/view>
- Babanová, A., & Miškolci, J. (2007). *Genderově citlivá výchova: Kde začít?. Žába na prameni, o. s.*
- Beijing Declaration and Platform for Action*. (1995). Dostupné z https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing_Declaration_and_Platform_for_Action.pdf
- Bhattarachaiyakorn, S., & Boonthong, Y. (2017). *An analysis of gender representation in an EFL textbook*. The 5th National Conference on Humanities and Social Sciences, the Context and Direction for Thailand, Ubon Ratchathani, Thailand. Dostupné z https://www.academia.edu/35761698/AN_ANALYSIS_OF_GENDER_REPRESENTATION_IN_AN_EFL_TEXTBOOK_2017
- Biddulph, S. (2010a). *Raising boys*. Finch Publishing.
- Biddulph, S. (2010b). *The new manhood: The handbook for a new kind of man*. Finch Publishing.
- Boal, A. (2006). *The Aesthetics of the Oppressed*. Routledge.
- Bräuer, G. (1998). *Schreibend lernen. Grundlagen einer theoretischen und praktischen Schreibpädagogik [Learning to write. Basics of theoretical and practical writing education]*. Studien-Verlag.
- Breines, I., Connell, R., & Eide, I. (Eds.). (2000). *Male roles, masculinities and violence: a culture of peace perspective*. UNESCO.
- Chandler, P. S. (1994). The gender equity quiz. *Learning*, 22(5), 57.
- Clark, J., Dobson, W., Goode, T., & Neelands, J. (1997). *Lessons for the Living: Drama and the Integrated Curriculum*. Mayfair Cornerstone.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Allen & Unwin.
- Convention on the Rights of the Child* (1990). Dostupné z <https://www.unicef.org/sites/default/files/2019-04/UN-Convention-Rights-Child-text.pdf>
- Convention on the elimination of all forms of discrimination against women in brief for adolescents*. (2011). UNICEF. Dostupné z https://www.unicef.org/gender/files/CEDAW_In_Brief_For_Adolescent-Web_Version.pdf

- Council of Europe (2007). *Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*. Dostupné z <https://rm.coe.int/protection-of-children-against-sexual-exploitation-and-sexual-abuse/1680794e97>
- Debus, K., & Laumann, V. (s. a.). *Bingo*. Dissens – Institut für Bildung und Forschung e.V. Dostupné z https://interventionen.dissens.de/fileadmin/Interventionen/Methodenbeschreibung_Bingo_Interventionen_f%C3%BCr_geschlechtliche_und_sexuelle_Vielfalt_final.pdf
- Dominiquez, L. M. (2003). *Gender textbooks evaluation* [A Paper Submitted to CELS as Course Requirement for the Degree of Master of Arts]. Dostupné z <https://www.birmingham.ac.uk/documents/college-artslaw/cels/essays/sociolinguistics/dominquez5.pdf>
- Elbow, P. (1998). *Writing with power: techniques for mastering the writing process*. Oxford University Press.
- Farrell, W. (1990). *Why men are the way they are: the male-female dynamic*. Bantam.
- Farrell, W. (2001). *Father and child reunion: How to bring the dads we need to the children we love*. Finch Publishing.
- Farrell, W., & Gray, J. (2018). *The boy crisis: Why our boys are struggling and what we can do about it*. Benbella Books.
- Global Education Monitoring Report Team, & United Nations Girls' Education Initiative. (2015). School-related gender-based violence is preventing the achievement of quality education for all. In *UNESDOC Digital Library*. UNESCO. Dostupné z <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232107>
- Global Guidance on Addressing School-related Gender-based Violence*. (2016). UNESCO, UN Women. Dostupné z <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2016/global-guidance-on-addressing-school-related-gender-based-violence-en.pdf?la=en&vs=4311>
- Goel, U. (2016). Die (Un)Möglichkeiten der Vermeidung von Diskriminierungen [The (in) possibilities of avoiding discrimination]. In *Diskriminierungskritische Lehre. Denkanstöße aus den Gender Studies [Discrimination-critical teaching. Food for thought from Gender Studies]* (s. 39–47). Humboldt-Universität zu Berlin. Dostupné z <https://www.gender.hu-berlin.de/de/studium/diskriminierungskritik-1/broschuere-der-ag-lehre-diskriminierungskritische-lehre-denkanstoesse-aus-den-gender-studies>
- Goldberg, N. (2016). *Writing down the bones: freeing the writer within* (Anniversary edition). Shambhala.
- #HerNetHerRights Mapping the state of online violence against women. (2017). European Women's Lobby. Dostupné z https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherights_report_2017_for_web.pdf
- #HerNetHerRights Resource Pack on ending online violence against women and girls in Europe. (2017b). European Women's Lobby. Dostupné z https://www.womenlobby.org/IMG/pdf/hernetherights_resource_pack_2017_web_version.pdf
- Historie hnutí LGBT: Život ve lži za komunismu a spousta práce po revoluci. (2019). Dostupné z <https://www.studenta.cz/life/laska/historie-hnuti-lgbt-zivot-ve-lzi-za-komunismu-a-spousta-prac/r~86a3305ebc2211e9bb450cc47ab5f122/>
- Hladschik, P. (2015). *Guidelines on how to identify discrimination in textbooks, focusing on gender and sexual orientation*. Dostupné z https://bim.lbg.ac.at/sites/files/bim/attachments/normallydifferent_-_identify_discrimination3.pdf
- Jarkovská, L. (2013). *Gender před tabulí: Etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy*. Praha: SLON.
- Kaiser, A., & Wigger, M. (2000). *Beispiele für die Arbeit in einer jungen- und*

mädchengerechten Grundschule [Examples of work in a primary school suitable for boys and girls]. Niedersächsisches Landesinstitut für Fort- und Weiterbildung im Schulwesen und Medienpädagogik.

Kate's story (s. a.). In *Gender Matters – A manual on addressing gender-based violence with young people* (s. 114–120). Council of Europe. Dostupné z http://www.eycb.coe.int/gendermatters/pdf/GMCH4_7.pdf

Kimmel, M. S. (2008). *Guyland: The perilous world where boys become men*. Harper.

Kimmel, M. S. (2018). *Healing from hate: How young men get into—and out of—violent extremism*. University of California Press.

Köberlein, L., Tóth, G., Saringen, P., Hahn, S., Krohe-Amann, A., Gaiser, H., Stanic, T., Rösslhumer, M., & Messner, S. (2010). *Heartbeat Relationships without violence*. Dostupné z http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/Manual_heartbeat_relationships_without_violence.pdf

Kováts, E. (2017). *The consequences of the differing meanings of gender in policy and activism for politics*. Engenderings. Dostupné z <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2018/11/26/the-consequences-of-the-differing-meanings-of-gender-in-policy-and-activism-for-politics/>

Kövesi, G., & Rédei, D. (2014). *MM és gender. Elmélet és gyakorlatok az MM önkéntes óraadók képzéséhez [GKLP and gender. Theory and practical activities for the training of volunteer facilitators of the GKLP school program]*. Labrisz Lesbian Association and Szimpozium Association.

Macrorie, K. (1984). *Writing to be read* (3rd ed.). Boynton/Cook Publishers.

Mecheril, P. (2004). *Einführung in die Migrationspädagogik [Introduction to Migration Pedagogy]*. Beltz.

Ministry of Education and Training, & UNESCO Ha Noi Office. (2010). *Guidelines for textbook review and analysis from a gender perspective*. UNESCO. Dostupné z <https://docs.iiep.unesco.org/peic/2748.pdf>

Protecting children from sexual violence – A comprehensive approach. (2011). Council of Europe. Dostupné z https://www.coe.int/t/dq3/children/lin5/WhatWeKnow/Publication_en.asp

Sandell, R. (1991). The Liberating Relevance of Feminist Pedagogy. *Studies in Art Education*, 32(3), 178–187.

Schmier, P. (2019). *Vývoj institutu manželství a jeho reflexe společenských proměn (Rigorózní práce)*. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/150033872>

Sokačová, L. (s. a.). *Stručná historie feminismu*. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z <https://web.feminismus.cz/historie.shtml>

Somers, J. W. (2008). Interactive theatre: Drama as social intervention. *Music and Arts in Action*, 1(1), 61–86. Dostupné z <http://www.musicandartsinaction.net/index.php/maia/article/view/interactivetheatre/18>

Stejskalová, H. (2017). *Celibát žen ve školství: Proč musely české a moravské učitelky zapomenout na manželství?* Dostupné z <https://epochaplus.cz/celibat-zen-ve-skolstvi-proc-musely-ceske-a-moravske-ucitelky-zapomenout-na-manzelstvi/>

Štrbáňová, S. (2008). Ženy ve vědě v letech 1840–1989. Dostupné z <https://www.veda.cz/article.do?articleId=22769>

Tanzberger, R., & Schneider, C. (2016). *Auf dem Weg zur Chancengleichheit. Didaktische Anregungen zum Unterrichtsprinzip „Erziehung zur Gleichstellung von Frauen und*

Männern“ und zum Gleichbehandlungsgesetz für Berufsschullehrerinnen und -lehrer [On the way to equal opportunities. Didactical suggestions on the teaching principle “Education for equality between women and men” and on the Equal Treatment Act for vocational school teachers]. AK Wien. Dostupné z https://aws.arbeiterkammer.at/assets/uploads/Auf_dem_Weg_zur_Chancengleichheit_fertig6.pdf

Toolbox Einkommensschere [Toolbox Pay Gap]. (2007). Mädchenzentrum Amazone. Dostupné z https://www.amazone.or.at/images/fr_jobplan/M_Toolbox.pdf

Webb, L. M., Allen, M. W., & Walker, K. L. (2002). Feminist Pedagogy. Identifying Basic Principles. *Academic Exchange Quarterly*, 6, 67–72.

Werder, L. (1995). *Kreatives Schreiben in den Wissenschaften [Creative writing in science]*. Schibri-Verlag.

Wichtige Meilensteine und Maßnahmen zur Geschlechtergleichstellung im österreichischen Bildungswesen. (2019). Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung. Dostupné z <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/gd/meilensteine.html>

Wiener Antidiskriminierungsstelle für gleichgeschlechtliche und transgender Lebensweisen (WASSt). (s. a.). Stadt Wien. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z <https://www.wien.gv.at/kontakte/wast/index.html>

Women's Suffrage. (s. a.). [cit. 2020-05-10]. Dostupné z <http://archive.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm>

Ziegler, A. (2002). Auf der Suche nach den Quellen der Geschlechtsunterschiede im MNT-Bereich [Searching for the sources of gender differences in the field of STEM]. In H. Wagner (Ed.), *Hoch begabte Mädchen und Frauen [Highly gifted girls and women]*. K.H. Bock.

Zormanová, L., & Drozdová, M. (2016). *Pohled do historie rozvoje vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. EPALÉ – European Commission. Dostupné z <https://epale.ec.europa.eu/cs/resource-centre/content/pohled-do-historie-rozvoje-vzdelavani-zen-v-cechach-na-morave-ve-slezsku>

- Babanová, A. (2019). *Dvanáct ověřených metod pro rozvoj kolegiální spolupráce*. Gender Studies, o. p. s. Dostupné z https://aa.ecn.cz/img_upload/8b47a03bf445e4c3031ce326c68558ae/dvanact_overenych_metod_a4_web_opr_publicita.pdf
- Babanová, A., & Miškolci, J. (2007). *Genderově citlivá výchova: Kde začít? Žába na prameni*, o.s. Dostupné z https://drive.google.com/file/d/0B6Wj3D3_XLlVT2Vod0tEN0tZTjA/view
- Bävman, J. (s. a.). *Swedish Dads*. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z <http://www.johanbavman.se/swedish-dads/>
- Beermann, S., & Schubach, M. (2009). *Hry na semináře a workshopy*. Portál.
- Biographical comics of LGBTI**. (s. a.). Oh, I See?! [cit. 2020-05-07]. Dostupné z <http://ohisee.org/>
- Caceres, C. (s. a.). *Das Memo Spiel* (Frauenabteilung der Stadt Wien). Dostupné z <https://www.wien.gv.at/menschen/frauen/stichwort/bildung/educationbox/pdf/educationbox2015-memospiel.pdf>
- Cartoons. (s. a.). Jacky Fleming. [cit. 2020-05-07]. Dostupné z <https://www.jackyfleming.co.uk/cartoons/nggallery/>
- Category: Female musicians*. (2019). Wikipedia. Dostupné z https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Female_musicians
- Council of Europe (2011). *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. Dostupné z <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>
- Dixit. (s. a.). BoardGameGeek. [cit. 2020-05-07]. Dostupné z <https://boardgamegeek.com/boardgame/39856/dixit>
- Dlouhá, M., Svatošová, M., & Tenglerová H. (2016). *Analýza genderově podmíněného kybernásilí v ČR*. Úřad vlády České republiky. Dostupné z <https://www.tojrovnost.cz/images/analyzy/Analiza-genderove-podmineného-kybernasili.pdf>
- Do women still have to be naked to get into the Met. museum?* (s. a.). Guerrilla Girls. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z <https://www.guerrillagirls.com/naked-through-the-ages>
- Emma*. (s. a.). [cit. 2020-05-07]. Dostupné z <https://english.emmaclit.com/>
- European Institute for Gender Equality (EIGE)*. (s. a.). European Union. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eige_en
- Five famous female Mathematicians*. (s. a.). Maths Careers. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z <https://www.mathscareers.org.uk/article/five-famous-female-mathematicians/>
- Flood, M. (2018). *Toxic masculinity: A primer and commentary*. Dostupné z <https://xyonline.net/content/toxic-masculinity-primer-and-commentary>
- Garrahy, D. A. (2001). Three Third-Grade Teachers' Gender-Related Beliefs and Behaviour. *The Elementary School Journal*, 102(1), 81–94.
- Gender budgeting*. (2005). Council of Europe. Dostupné z <https://rm.coe.int/1680596143>
- Genderově korektní jazyk* (s. a.). Brno: NESEHNUTÍ. [cit. 2020-05-20]. Dostupné z <http://zenskaprava.cz/genderove-korektni-jazyk/>
- Giuffrida, A. (2018). Missing girl's family asks Vatican for details after remains found. *The Guardian*. Dostupné z <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/31/remains-found-in-vatican-property-spark-hopes-of-solving-35-year-mystery>

Harris, C. A., Biencowe, N., & Telem, D. A. (2017). What's in a pronoun? Why gender-fair language matters. *Annals of Surgery*, 266(6), 932–933.

Dostupné z <https://doi.org/10.1097/SLA.0000000000002505>

Hodická, K., Krišová, D., Lukács, L., Mészáros, G., Polánková, L., Rédei, D., Sáfrány, R., Schneider, C., Slavík, L., & Tanzberger, R. (2019). *Gender in national education documents and teaching resources, and in teachers' pedagogical approaches and everyday teaching practices in Austria, the Czech Republic and Hungary*. Towards Gender Sensitive Education Project. Dostupné z <https://gendersensed.eu/wp-content/uploads/2019/08/Comparative-report.pdf>

HollySiz – *The Light Songtext*. (s. a.). Songtexte.com. [cit. 2020-05-08].

Dostupné z <https://www.songtexte.com/songtext/hollysiz/the-light-1b5f3524.html>

Horvath, L. K., Merkel, E. F., Maass, A., & Sczesny, S. (2016). Does Gender-Fair Language Pay Off? The Social Perception of Professions from a Cross-Linguistic Perspective. *Frontiers in Psychology*, 6.

Dostupné z <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.02018>

Hurley, N. (2009). *175 Theatre Games: Warm-up Exercises for Actors*. Meriwether Pub.

Jigsaw Puzzle Blank Template 3x3 Stock Illustration – Illustration of classic, piece: 54840779. (s. a.). Dreamstime. [cit. 2020-05-07]. Dostupné z <https://www.dreamstime.com/stock-illustration-jigsaw-puzzle-blank-template-simple-image54840779>

Kimmel, M. S. (2011). The social construction of gender relations. In *The gendered society* (s. 111–138). Oxford University Press.

Konsent (s. a.). [cit. 2020-05-09]. Dostupné z <https://konsent.cz/>

Lamm, N., & Romero, M. (s. a.). *Male Body Ideals Through Time*. Lammily. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z <https://lammily.com/magazine/male-body-ideals-through-time/>

Liza Donnelly. (s. a.). [cit. 2020-05-07]. Dostupné z <https://lizadonnelly.com/>

Nordland, R., & Cowell, A. (2012). Two Western Journalists Killed in Syria Shelling. *The New York Times*. Dostupné z <https://www.nytimes.com/2012/02/23/world/middleeast/marie-colvin-and-remi-ochlik-journalists-killed-in-syria.html>

Paterson, K. (2015). *Motivační tříminutovky: Přes 100 jednoduchých cvičení k aktivizaci skupiny*. Praha: Portál.

Pomůcka při posuzování genderové korektnosti učebnic (s. a.). MŠMT ČR. [cit. 2020-06-09]. Dostupné z <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/pomucka-pri-posuzovani-genderove-korektnosti-ucebnic>

Příručka pro užívání genderově senzitivního jazyka v komunikaci TA ČR (s. a.). [cit. 2020-05-20]. Dostupné z https://www.tacr.cz/gender/160324_prirucka_gender_jazyk.pdf

proFem. (s. a.). [cit. 2020-06-09]. Dostupné z <https://www.profem.cz/cs>

PROUD. (s. a.). [cit. 2020-06-09]. Dostupné z <http://proud.cz/>

Reilly-Cooper, R. (2015). *Trans issues and gender identity*. Sex and Gender a Beginner's Guide. Dostupné z <https://sexandgenderintro.com/trans-issues-and-gender-identity/>

Renold, E. (2006). 'They won't let us play ... unless you're going out with one of them': girls, boys and Butler's 'heterosexual matrix' in the primary years. *British Journal of Sociology of Education*, 27(4), 489–509.

Dostupné z <https://doi.org/10.1080/01425690600803111>

Skálová, H. (Ed.) (2008). *Genderovou optikou: zaměřeno na český vzdělávací systém*. Gender Studies, o. p. s. Dostupné z <http://genderstudies.cz/download/vzdelavani.pdf>

- Slavík, L. (2019) https://gendernora.cz/files/200000658-9197c9197e/GICNora_genderove_senzitivni_pedagogika_optikou_ceskych_skol_a_vyucujicich.pdf
- Smetáčková, I. (2007). *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Otevřená společnost, o. p. s. Dostupné z <https://www.otevrenaspolecnost.cz/knihovna/otevrenka/prosazovani-genderove-rovnosti/genderove-citlive-vedeni-skol.pdf>
- Smetáčková, I., & Braun R. (2009). *Homofobie v žákovských kolektivech*. Úřad vlády České republiky. Dostupné z https://www.vlada.cz/assets/udalosti/homofobie_web.pdf
- Solar, C. (1995). An Inclusive Pedagogy in Mathematics Education. *Educational Studies in Mathematics*, 28(3), 311–333.
- The Yogyakarta Principles* (2007). Dostupné z http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2016/08/principles_en.pdf
- Thorne, B. (1993). Chapter 4: Gender Separation: Why and How. In *Gender Play. Girls and Boys in School* (s. 49–61). Rutgers University Press.
- Trans*parent*. (s. a.). Trans*parent. [cit. 2020-06-09]. Dostupné z <https://www.transparentprague.cz/>
- Turcios, V. (2014). *Gender socialization*. Gender Roles and Expectations. Dostupné z <https://gws350fall2014.wordpress.com/2014/12/01/gender-socialization/>
- Valdrová, J., Knotková-Čapková, B., & Paclíková, P. (s. a.). *Kultura genderově vyváženého vyjadřování*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [cit. 2020-05-20]. Dostupné z http://data.idnes.cz/soubory/studium/a100125_bar_gender_prirucka.pdf
- Van Tiggelen, B., & Lykknes, A. (2019). Celebrate the women behind the periodic table. *Nature*. Dostupné z <https://www.nature.com/articles/d41586-019-00287-7>
- West, E. (1999). *The Big Book of Icebreakers: Quick, Fun Activities for Energizing Meetings and Workshops*. McGraw Hill Professional.
- Wikipedia Contributors. (2019a). *List of 20th-century women artists*. Wikipedia; Wikimedia Foundation. Dostupné z https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_20th-century_women_artists
- Wikipedia Contributors. (2019b). *Toxic masculinity*. Wikipedia; Wikimedia Foundation. Dostupné z https://en.wikipedia.org/wiki/Toxic_masculinity

- 20th Century Studios. (2016). Hidden Figures | Teaser Trailer [HD] | 20th Century FOX [YouTube Video]. In *YouTube*. <http://www.youtube.com/watch?v=RK8xHq6dfAo>
- Always. (2014). Always #LikeAGirl [YouTube Video]. In *YouTube*. <http://www.youtube.com/watch?v=XjJQBjWYDTs>
- As/Is. (2014). If Women's Roles In Ads Were Played By Men [YouTube Video]. In *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=2SrpARP_M0o
- As/Is. (2015). What It's Like To Be Intersex [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=cAUDKEI4QKI>
- BBC. (2017). Girl toys vs boy toys: The experiment – BBC Stories [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=nWu44AqF0iI&t=1s>
- Bílý kruh bezpečí. (2018). Tea Consent – Souhlas se šálkem čaje [YouTube Video]. In *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=2Im5KQM_xLM&t=17s
- Creative Industries Research Institute. (2016). Zanzibar Soccer Dreams (Trailer) [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=tYAPanwYKRM>
- Finansforbundet. (2019). Finansforbundet on Equal pay What do these kids understand that your boss doesnt [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=7n3Sov7Zctk>
- Filmy YouTube. (2011). Billy Elliot Trailer [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=Im7n8HGOQMs>
- Genderové informační centrum Nora. (2019a). Kariérové poradenství [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=0ao3n4im1Mg>
- Genderové informační centrum Nora. (2019b). Berufsberatung [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=-aPCneLLDqU>
- Genderové informační centrum Nora. (2019c). Career counselling [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=VtkRIOlFVqM>
- Genderové informační centrum Nora. (2019d). Doppelstandard [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=ZRrC3QXHus>
- Genderové informační centrum Nora. (2019e). Double standard [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=8akZHA0xa4>
- Genderové informační centrum Nora. (2019f). Dvojí standard [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=JHeyFR51a1w>
- Genderové informační centrum Nora. (2020a). Homofob zaklatas [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=Zq5qGyyALuc>
- Genderové informační centrum Nora. (2020b). Homofobní šikana [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=9ni5117AR4k>
- Genderové informační centrum Nora. (2020c). Homophobes bullying [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=qD005Oq-K9Q>
- Genderové informační centrum Nora. (2020d). Homophobic bullying [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=XIe01q21v94>
- Genderové informační centrum Nora. (2020e). Parallel Scene: This Way or That Way [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=NGLnyMT3niw&t=2s>

- Genderové informační centrum Nora. (2020f). Sexual harassment [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=-wzv7rtle58>
- Genderové informační centrum Nora. (2020g). Sexuální obtěžování [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=zD01hrcDNlY>
- Genderové informační centrum Nora. (2020h). Sexuelle Belästigung [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=k1E0I-IDB-8>
- Genderové informační centrum Nora. (2020i). Kettos merce [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=e4tXTWpxqzk>
- Genderové informační centrum Nora. (2020j). Pályaválasztási Tanácsadó [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=KrthjdS8LsM>
- Genderové informační centrum Nora. (2020k). Szexuális zaklatás [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=SgG91aOX3yc>
- Genderové informační centrum Nora. (2020l). Paralelní scéna tak, či onak [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=fqICwEbkVZ4&t=4s>
- Genderové informační centrum Nora. (2020m). Parallelszene, So oder so [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=8Lb7oSCRzaI&t=1s>
- Genderové informační centrum Nora. (2020n). Párhuzamos jelenetek erre vagy [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=RN1BBrnHF7I&t=3s>
- Gillette. (2019). We Believe: The Best Men Can Be | Gillette (Short Film). In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=koPmuEyP3a0>
- HollySiz. (2014). The Light (Clip officiel) [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=Cf79KXBCIDg>
- malemodelretro. (2010). Gillette: The best a man can get. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=OAKVDCqVY6w>
- MTV. (2016). "American Male" Short Film | Look Different | MTV [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=zJ-Pyhk7GQA>
- MullenLowe Group. (2016). Inspiring The Future - Redraw The Balance [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=qv8VZVP5csA&t=9s>
- OII Europe. (2018, November 8). My Intersex Story. [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://youtu.be/XXELQ5GNSwY>
- Piper, T. (2006). dove evolution [YouTube Video]. In *YouTube*. <http://www.youtube.com/watch?v=iYhCn0jf46U>
- Szeleczki, R. (2015). Dzsenderológia [YouTube Video]. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=12RD2RY81h8>
- Thames Valley Police. (2015). Tea and Consent. In *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=pZwvrxVavnQ>
- The National Lottery. (2015). This Girl Can – what about you? [YouTube Video]. In *YouTube*. <http://www.youtube.com/watch?v=jsP0W7-tEOc>
- YouTube Movies. (2014). Bend It Like Beckham – Trailer. In *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=Z7Pt_GMDdGo

